

ભોમીઆની જરૂર.

(

જે જે સ્થળે યાત્રાને અર્થે જઈએ તે સ્થળ સંબંધી નાન પ્રકારની માહિતી જો પ્રથમથી મળવાને માટે કાંઈ સાધન હોય તો તેનો ઉપયોગ કરવાથી યોગ્યતાની ધારણા પ્રમાણે અને એ જ માફક પગલાં ભરવાને સહેલ થઈ પડે છે પણ તેવા ઇતિહાસો અથવા જોઈતી માહિતી આપનાર “ભોમીઆ” જેવાં પુસ્તકો ગુજરાતી ભાષામાં નજર આવતાં નથી તો આ ગુજરાતમાં પ્રસિદ્ધ શ્રીરણછોડજીના ડોક્ટર સ્વસ્થાનના બાનાશુ જનોની માહિતી માટે “ભોમીઆ” રૂપ સાધન તૈયાર કરવા માટે જેવે તેવા પ્રયાસ કરવામાં આવ્યા છે તો આશા છે કે આ સાધન જરૂર તેમને ઉપયોગી અને સુગમ થઈ પડશે.

શ્રી રણછોડ મહીમા.

ગુજરાત પ્રાંતમાં હાલને સમયે શ્રીરણછોડરાયનું ધામ પ્રસિદ્ધ છે જેવું દક્ષિણી ભાગેને શ્રીવિઠાલાનું ધામ અતી વહાલું અને બળનમહિતએ શ્રાદ્ધ આપનારું સમજાય છે તેમ બ્રાહ્મણથી તે શુદ્ધ સુધી વીઠલ; વીઠલ, વીઠલ નામ સ્મરણ કરી તદ્દલીન રહી અહરનીશ બળન કરે છે. તેમજ ગુજરાતીઓમાં એક કે બીધી તે ‘બ્રાહ્મણ સુધી ‘જય રણછોડ માખણ ચોર, જય રણછોડ માખણ ચોર’ નામ સ્મરણ કરી આ કળીકાળમાં શ્રાદ્ધ મદ મળવવાનો પ્રયાસ કરતા નજર આવે છે. આ હિંદુસ્ત

નમાં વસ્તા લોકો ને યાત્રા માટે રહણ કરવા નીકળે છે તે ગુજરાતમાં શ્રીરણછોડની ઝાંખી કરવાને સુકતા નથી, અને વૈષ્ણવો તે અવસ્ય શ્રીદ્વારકાંદિય અને શ્રીજીનાં શરદિ 'નુસાર દરશન કરવાનાજ. તો ડાકોરનું થોડુંક વર્ણન યાત્રાળુઓને અવસ્ય ઉચોગી થઈ પડશે.

શ્રીરણછોડરાયનું સ્વરૂપ—ગોકુળથી મથુરાં જતાં માતા જસોદાને બચ લાગ્યો કે મારા બાળક પુત્રનું શુ થશે? ત્યારે પરમાત્માએ પેતાનું ઝાઢું સ્વરૂપ સુખારણીદમાં બતાવ્યું તે શ્રીરણછોડરાયનું સ્વરૂપ ને હાલ ડાકોરમાં ખીરાજમાન છે અને બાળક સ્વરૂપ તે શ્રીજીમાં ખીરાજમાન છે તે બે સ્વરૂપોનાં દરશન અવસ્ય વૈષ્ણવોએ કરવાં જોઈએ. ને ડાકોરમાં શ્રીરણ છોડરાયની ઝાંખી કરવા જાય તેમને માટે આ વર્ણન જાણવું અવસ્ય ઉપયોગી થઈ પડશે એવી પુરણ આગા છે.

ડાકોર એક નાનુંસરખું ગામ છતાં શ્રીરણછોડરાયના પધારવાથી હિંદુસ્તાનમાં વીખ્યાતી પામ્યું છે તેમ એ ધામ આખા ગુજરાતને યાત્રા ધામ માટે વધારે પ્રખ્યાતીમાં આણ્યું છે. ગમે તેવા શહેરમાં વસનાર ભોગી પણ આસ્તિક પુરૂષ ડાકોરમાં આવી થોડા દિવસ ગુજરે તો તેને એક નાનાસરખા શહેરમાં વાસ કીધો હોય એવા ભાસ થશે અને માણિકશાહી, કારતકી કે ચૈત્રોપન મ ઉપર ડાકોર આવનારને તો જાણે મોટા શહેરમાં લહેર કરતા હોય એવું સમજાયા વગર રહેનાર નથી, તો આ સ્થળ શી રીતે વીખ્યાતીમાં આણ્યું તે જાણવાને દરેક પરગામીને ઉલ્લેખ

(૫)

શે અને તે પુરી પાડવાને આ પ્રયત્ન કરવામાં આવ્યો છે.

અસલ નામ.

ડાકોર અસલી વખતમાં રખારી એટલે ભરવાડ લોકનાં દશ પંદર છપરાંથી વસેલું નાનુંસરખું ગામડું હતું જેને તે વખતે ખાખરીઆ નામથી ઓળખવામાં આવતું હતું.

ભરવાડને વાસ કરવાને વીશાળ ચરા (પડતર જમીન) જોઈ એ. કારણ તેમની પાસે સેંકડો અને હજારો ઢોર હોય તેમનો આ રો પુરો કરવાને વેરાન જંગલો સીવાય વસ્તીનાળાં ગામ કામ ન આવે તેથી જંગલમાં મંગળ કરવાને છુટાંછવાયાં વેરાનોમા વાસ કરી પડાવ નાંખતા તે પ્રમાણે એ લોકો માળ જેવી ઝાડી અને ઝાડા ચરાવાળી જગ્યામાં વાસ કરી ગામ વસાવ્યું હશે અને ત્યારથી એ ગામનું નામ ખાખરીજી પડ્યું હશે કારણ ખાખરાની ઝાડી તે વખતમાં અહીં ગીચ હશે. આજે પણ કેટલીક જગાએ ખાખરાનાં ઝાડ જોવામાં આવેછે અને આજો માળ ખાખરાની ઝાડીથી ભરપુર છે એ ઉપરથી એમ અનુમાન થાયછે કે ડાકોર ગામ અસલ ખાખરીજી કહેવાતું હશે.

ડાકપુર અને ગોમતી.

વાંચનાર વીચારમાં પડશે કે ખાખરીઆનું ડાકોર નામ શી રીતે પડ્યું. કાજે કરી ગામનાં નામ પણ ફરી જાયછે અને

તે પણ કંઠલીક વખતે સકારણે. તેમ ખાખરીવાનું નામ ખાખરાના પાંદડાના જંગલે કરી પડેતું તે નામ મહાત્માનો નીવાસ થયાથી બદલાઈ તેમને નામ ગામનું નામ પડ્યું.

જેમ રખારીઓને વસવાને વીશાળ જંગલ જોઈએ તેમ અસહી વારામાં ઝંખી, મુનિ, યોગી, અને સંત, જંગલ અને પહાડોની ગુફાવાળા નાના ગામડાની નજીકમાં એકાંત જંગલ અને ગુફામાં વાસ કરતા તે પ્રમાણે જ્યાં રખારી લોકોનાં ઘર ચરવા જતાં અને એક જાણ ખાડામાં ચોમાસામાં પાણી ભરાતું અને ખીજ વખતમાં ગાયોનું પરીત્ર મુત્ર ભિયું થતું જે ઉપરથી એ ખાડાનું નામ “ગોમુતી” પડેલું. એ ખાડાને પૂર્વે ડિનારે એકાંતમાં એક કંકુરુપિતા બાઈ કંકુરુપિએ આશ્રમ કીધો હતો.

જેમ આજે વેરાગીઓ એકાદ જાતો ઉભી કરી ગામ નજીક ખુત્તી જગ્યામાં અડંગો ઘાલેછે, અને ખીજ ધીજે ઓઠલા અડાળી છાપરાં અને છેવટ વીશાળ જગા રોકી મંદીર બનાવેછે અને લોકો તેમને આશ્રય આપેછે. તેમજ આગલા વખતમાં જંગલી પણ દયાળુ માણસો ઝપિ મુનિઓનાં છાપરાં વગેરે ખાંચી આશ્રય આપવાને ચુકતા નહિ હોય.

જ્યારે કંકુરુપિએ આવી આશ્રમ કીધો ત્યારે તેમને માટે એકાદ છાપરું પણ તૈયાર થયું હશે. ઝપિયોને જળનું સુખ પ્રથમ જોઈએ. આઘણો પણ પોતાનો વાસ જ્યાં પાણીનું સુખ હોય ત્યાં કરેછે. તેમ કંકુરુપિએ આશ્રમ કીધો પછી પેલા

(૭)

ગોમુતીને ખાડા જેમાં ચોમાસે પાણી ભરાવું ત્યાં રખારી લોકોએ પોતાનાં ઘેર જતાં અટકાવ્યાં હશે એટલે એ ખાડો ઋષિજીના હૃદયભાગ માટે એક નાનું સરખું સ્વચ્છ તળાવ અનાયાસે થયું હશે એમ અટકવું કરવી જોઈ નથી અને તેજ દહાડાથી એ તળાવનું નામ ઋષિજીએ ગોમતી પાડેલું હોવું જોઈએ.

ડંક ઋષિએ પોતાના આશ્રમમાં રહી ખાર વરસ સુધી હથેલ પ કર્યું જોણેકરી મહાદેવ જો ભાળા કહેવાય છે તે પ્રસન્ન થયા અને ઋષિજીને વર આપવા ઇચ્છા બતાવી, ઋષિ મુનિઓને સંતતિ કે સંપત્તિની ઇચ્છા હોતી નથી જેમને એવી ઇચ્છા હોય તે જંગલમાં નિવાસ કરેજ નહિ માટે ઋષિજીએ મહાદેવ પાસે એવો વર માગ્યો કે આપ જો દયા કરી મારા ઉપર પ્રસન્ન થયા છો તો મારું એજ માગવું છે કે અહરનિશ આપનું મને દર્શન થાય એ વર આપો. શિવજીએ ત્યારતુ કહી વર આપ્યો અને તેજ વખતથી બાણરૂપે ત્યાંજ સ્થાપિત થયા અને તેમનું નામ ડંકેશ્વર પાડવામાં આવ્યું ત્યારથી ખાખરીઆ ગામનું નામ ડંકપુર પડેલું હશે એમ માનવામાં આવે છે. આજે પણ ડંકેશ્વર અથવા ડંકનાથ મહાદેવ શ્રીરણુહોડ રાયના સનમુખ ખીરાજમાન થઈ રહ્યા છે અને અલોકીક મહીમા અણપી સુધી ચાલી રહ્યો.

ડંકપુર મહીમા.

ડંકેશ્વર મહાદેવનું સ્થાપન થવાની વાત આશપાસના શુક્ર

(૮)

હાણી ગામમાં જાણવામાં આવવાથી લોકો દરશને આવવા લાગ્યા અને એમ પણ કહેવાય છે કે કોઈ સમા ઉપર એ ધામને લીધે શિવરાત્રી અને અષાંસ (ત્રાંચિકરે નવું દેવાલય બંધાવ્યું તે અરસા સુધી) ઉપર જેવા હાલ ડાકોરમાં શંગ ભરાય છે તેવા શંગ ભરાતો અને લોકો યાત્રા કરવા આવતા તથા દુકાનોમાં માલની અપત થતી એ પ્રમાણે શ્રીરણુજીડરાયનું મોટું દેશ ત્રાંચિકરે બંધાવ્યું ત્યાં સુધી ડંકનાથની યાત્રા શિવરાત્રી અને અમાવાસ્યા વગેરે તહેવારો ઉપર ભરાતી એમ લોકોનું કહેવું છે. એ કારણે ડંકપુર વધારે વીખ્યાતીમાં આવતું ગયું. આજે પણ શ્રીરણુજીડરાયની યાત્રા કરવા આવેલા અવસ્ય ડંકનાથનાં દરશન અને યથશક્તિ શેવા કરવા જુલના નથી.

એક સમ શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા ભીમસેન સહિત અભિમન્યુના પુત્રના મુંજબંધન એટલે જનોમના ઉત્સાહ ઉપર હસ્તીનાપુર ગયલા, ત્યાંથી પાછા ફરતાં ભીમસેનને માળના જંગલમાં ભારે તરસ લાગી અને પાણી માટે વ્યાકુળ થઈ પરમાત્માને વિનંતી કરી કે આ જંગલમાં કોઈ પાણી મળશે કે શી રીતે? પરમાત્મા દ્વારકાંધીયે કહ્યું કે આ વનમાં કંડુ ઋષીના ભાઈ ડંડઋષિનો આશ્રમ છે અને તે આશ્રમ પાસે પાણીનો એક ખાડો છે માટે ચાલો ત્યાં જઈએ કદાચ ત્યાં પાણી પીવા જેવું મળશે. બધાએ તે આશ્રમ તરફ ચાલ્યા અને જોયું તો એક સ્વચ્છ પાણીનો ખાડો દીડો અને બધાએ પોતાની તરફ છીપાવી વીસાત્રા લીધી પછી ભીમસેને શ્રીકૃષ્ણ પ્ર

માત્માને પુછ્યું કે ડંકરૂષો મહાપ્રતાપી પુરુષ હશે. પરમાત્માએ કહ્યું કે તેમને સાક્ષાત ભાળાનાથ પ્રસન્ન છે અને લીંગરૂપે વાસ કરી રહેતા વચન આપેલું છે તેથી કોઈ કાળે આ સ્થાન ડંકપુર નામે પ્રખ્યાત થશે. ભીમસેને કહ્યું કે જો આ તળાવ વીશાળ થાય તો સાંઈ ઉપયોગી થઈ પડશે. તેથી ગદા લઈ માટે પ્રહાર કરતાં તળાવ ફાટી આવ્યું જે વીશાળ નજરે પડે છે તેવું થયું. ગદાના જખરા પ્રહારથી ઋષીજી જાગી ઉઠ્યા અને બાહાર નીકળી જોયું તો શ્રીકૃષ્ણ અને ભીમસેનને દીઠા. રૂષિજી કૃષ્ણ પરમાત્માને પગે લાગ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે આપે અર્ધર્મ નાગ કરવા અત્યાર ધારણુ કીધો છે માટે નારી મહુલીમાં ઝૂંપડીમાં નીવાસ કરી પાવન કરો કે માંઈ કંદ્યાણુ થાય. મુથાફરીના થા-કથી પરમાત્માએ ઘોડોવાર નીવાસ કર્યો અને બીજે દીવસે વીદાય થતાં વધારે વખત રહેવાને રૂષીજીએ આગ્રહ કર્યો ત્યારે શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માએ કહ્યું કે હાલ મારે જવાની જરૂર છે પણ ખુદાવતારમાં કેટલુંક વરસ વીત્યા પછી તમારા આ ધામ-માં આવી કું નીરંતર નીવાસ કરીશ. અને આ અધોર વનની જગાએ એક પવિત્ર શહેર થશે. એમ કહી વીદાય થયા.

ભીમસેનની ગદાથી ગોમતીનો પટ વળ્યો તે નવસે નવાણું વીધાં જેટલું માટું તળાવ થયું. અને એ જગાએ જ્યારે પર-માત્મા પધારશે ત્યારે સાથે ગોમતીને લેતા આવશે એવા વચનથી જ્યારે ખુદાવતારમાં શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા જડ મુર્તિ રૂપે પધાર્યા ત્યારે સાથે ગોમતીજી લેતા આવ્યા હતા તેથી આજે

(૧૦)

ડાકોરના ગોમતીજી એક તિર્થરૂપે પ્રખ્યાતી પામ્યા છે. તેમાં નાખવામાં આવતાં અસ્તી શંખ, ચક્ર, વગેરે થાય છે અને પ્રાણી માત્ર સ્નાને શુદ્ધ થવાથી તેમનાં પાતક માત્ર નાશ પામે છે. એ તીર્થનું પ્રાગઃકાળે અને સાયંકાળે વાજતે ગાજતે પુજન થાય છે અને શ્રીરણછોડરાયના પધારવાથી અનેક દેવસ્થાનો અને સંત સાધુનો વધારો થયો એક નાહાનું શહેર બની રહ્યું છે.

રણછોડ એવું બુદ્ધિવતારમાં શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માએ નામ ધારણ કર્યું અને તેનું બરદ પાળવામાં આવે છે. રણ એટલે કરજ તથી છોડવનાર તે રણછોડ માટે એ અનુબુદ્ધ સ્વરૂપ પોતાના આસ્તીક બકતોની બકતીનું રણ એટલે કરજ રાખતા નથી પણ તેમની મુક્તી કરીને વાળી આપે છે. બોડાણા ભગતે લાંબી મુક્ત મુન્દી પોતાના હાથમાં તુલસી વારી ઠેક દ્વારીકાં જઈ એમને ચરણે ચરપણ કરી તો શ્રીપરમાત્મા પ્રસન્ન થયા અને પોતાના ભગતની સાથે ડાકોર પધારી રણમુકંત થયા એ હકીકત આગળ આવશે.

ગોમતી મહીમા.

ગોમતી તળાવની માઠી જુદા જુદા પ્રકારની ચારે બાજુ થી નજર આવે છે. ઘાળી અને પીળી માઠી જગત્રાણુ સોઠો પવિત્ર માની પોતાની સાથે લેતા જાય છે અને પાતક નાશ કરવાના હેતુથી પોતાને વનન જઈ તેનો પવિત્રતા માટે ઉપ-યોગ કરે છે.

(૧૧)

ગોમતી તળાવને વસ્તીવાળે કીનારે સાધુ સંનનાં વિશાળ નંદીર છે જેમાં રાત્ર દિવસ ભજન કીરતનગી ધુન મચી રહેછે. અને ત્યાં સ્થાપીત થયેલા દેવોની અનેક વિધીએ પુનઃ થઈ કાકોરને લાડ લડાવવામાં આવે છે.

ગોમતીની વરતી તરફની સામી બાજુએ રતનગીરીનામ ડુંગરો પ્રખ્યાત છે. એ જગ્યાએ કાચા હીરાની ખાણ છે. હિંદુસ્તાનમાં હીરાની જે સાડા ત્રણ ખાણો કહેવાય છે તેમાંની અરધી હીરાની ખાણ એ કાકોરના ડુંગરામાં છે. હજી હીરા કાચા છે પણ કોઈકાળે ભવિષ્યમાં તે જગ્યાએ સારા હીરા નીકળશે એમ કહેવાય છે અને ખનીજ વિદ્યા જાણનારા અનુમાન કરેછે. જે કોઈ દાહાડો સાચું પડી શ્રીરણુછાડરાયના રાજ્યના એ નાહાના ગામનું કીસ્મત ખુલશે એવી આશા રાખવામાં આવેછે. એમ કહેવાયછે કે કેટલાક સુંદર પથરા કેટલાકને હાથ આવેલા છે પણ તે કાચા માલમ પડ્યા છે. મજકુર ડુંગરો લાંબે સુધી ઉત્તરમાં ચાલ્યો દેખાય છે. તેમાં કેટલેક ઢોંગાણે ખુલા કીમતી પથરા દેખાય છે અને આગળ જમીનની અંદર રહેલા છે. આ પ્રતાપ શ્રીરણુછાડરાય અને પધારના તેનોજ હોવા જોઈએ એમ ભગતો માને છે.

હેડંગા વન અને દેવસ્થાન.

કાકોરની આસપાસ જે જંગલ હતું તે હેડંગા રાક્ષસીનું વન કહેવાતું. તેમાં ડુંક ઋષી શીવાય બીજા ઋષીઓએ પણ

(૧૨)

નીવાસ કરેલો કહેવાય છે. ડાકોરથી આશરે સાત કોશ ઉપર પ્રસિદ્ધ ગળતેશ્વર મહાદેવનું સ્થાન છે ત્યાં ગાલવ ઋષીએ આશ્રમ કરેલો તે ઉપરથી વિખ્યાતી પામ્યું છે. એ ધામ મહી નદીના કીનારા ઉપર છે.

ડાકોરથી આશરે એક કોશ ઉપર રણમુકેતેશ્વર મહાદેવનું રમણીય સ્થાન છે. તે દેવનું સ્થાપન નીલકંઠ નામના મુનીએ કરેલું છે. આગળ તે ગામનું નામ રક્ષાપુર હતું જેને આજે લોકો રખીઆલ કહેછે.

ડાકોરથી સાત ગાઉને સુમારે શ્રીરામચંદ્રજીએ શ્રાધ કરેલું ત્યાં આજે ઉના અને ટાડા પાણીના કુંડ છે જે કપડવંજ તાલુકાના લસુંદરા ગામ નજીક છે તેથી આજે તે લસુંદરાના કુંડને નામે ઓળખાય છે.

સુરેશ્વર મહાદેવનું રમણીય સ્થાન ડાકોરથી સુમારે બે કોશ ઉપર આવેલું છે.

શ્રીરણછોડરાય દ્વારીકાથી ભગત બોડાણા સાથે પધાર્યા તે સમયે ડાકોરથી દોઢ ગાઉને સુમારે સીમલોજ નામે ગામની બાગોળે એક લીમડાના ઝાડ નીચે વીસાઝા લીધા હતા. તેથી ત્યાં શ્રીરણછોડરાયની પાદુકા (પગઢાં) છે અને તેના ઉપર એક નાહાનું ઉછેરું છે, જ્યાં સર્વ જન્માણુ પ્રથમ દરશન કરેછે. એને શ્રીરણછોડરાયને પ્રતાપે આપ્યા લીમડામાંથી એક ડાળ મીઠું થયું હતું એમ લોકોએ જાણેલા ગરબા ઉપરથી જણાય છે. પગલાં ની પાસે એક સુંદર વાવ જોવા લાયક છે.

(૧૩)

ડાકોરથી ત્રણ ગાઉને સુમારે એક ઉમરેઠ નામનું નાહાના શહેર જેવું ગામ છે ત્યાંના વૈસ્ણવોએ ધામધુમથી એક દશરાની સ્વામીને ઠાંકણે શ્રીગોપાલ લાલજીને ઉમરેઠ પધરાવી એક વીશાળ બાગ અપેણુ કર્યો છે. ત્યાં શ્રીરણછોડરાયની બેઠક અને પાદુ કા કરવામાં આવ્યાં છે અને હજારો લોક નીત્ય નીમ પ્રમાણે દરશણે જાય છે. એ બેઠકમાં નીત્ય નીમ પ્રમાણે દરશન થાય છે અને એવી દંત કથા ચાલી રહી છે કે એક સન્નિ બેઠકમાં સેનભાગમાં મધીની ભાજીના તળેલા રોટલા ધરાવવામાં આવ્યા હતા તેમાંથી એક રોટલો શ્રીરણછોડરાયે ડાકોરમાં ખીરાજીશ્વરન થઈ આરોગ્યે હતો અને સવારે મંદીરમાંથી વધેલા રોટલાનો કડકો સેવકોને હાથ આવ્યો ત્યારથી સખડી ભાગ વખતે હજારો મેશાં ધડાં મેથી અને ખાજરીના તળેલા રોટલા ધરાવવાનો નીમ શરૂ કર્યો છે. તે જાત્રાળુ લોકોએ શ્રીરણછોડરાયની ઉમરેઠમાં થયેલી બેઠકનાં અવશ્ય દરશન કરી અવશ્ય દેહ સંસ્કાર કરવો જોઈએ. ઉમરેઠ અને ડાકોર ગોકુળ અને મથુરાં જેવા નીકટ સંબંધ ધરાવે છે.

ઉમરેઠથી દોઢ ગાઉને સુમારે પોર નામના અશક્તિ મુંદર પણ હાલ પડી બાગેલા ગામમાં શ્રીમત્સુજનનું રમણીય મંદીર છે. કોઈ દાહડો એ ધામ પણ વીશાળ હશે અને આજે પણ એ મુર્તિ દરશન કરવા લાયક છે માટે જાત્રાળુ લોકોએ તે જ જાણ લેવાલાયક અને મત્સુજનની પ્રતીમા અવશ્ય દરશન કરવા જોઈએ.

(૧૪)

ડાકોરવણન.

ગોમતીજીના તલાવને ઉપર ક્રીનારે ડાંકે રૂપીના બાઈ કુંડે રૂપીએ માતી મહુડા નામની ભુમી ઉપર નીવાશ કરેલો હતો. ને આજે રથ યાત્રાની સવારીને દીવસે શ્રીગોપાલ લાલજી તેજગાએ આશ્રમ કરી સામગ્રી આરોગે છે. આ ભુમી પણ પવિત્ર સ્થાન છે ત્યાંથી તે માંખણીયા આરા સુધી ગોમતી તલાવની પાળ વડના ઝાડની ઘાટએ કરી શીતળ અને રમણીય થઈ રહી છે. માંખણીઓ આરો ઘણા વખતથી પ્રસિદ્ધ છે. એ આરો ડાકોર ગામની શરૂઆતે થયો હશે કારણ પ્રથમનું ગામ તે તરફ વસેલું હોયું જોઈએ. શ્રીરણછેડરાય પાળ પ્રથમ પધાર્યા ત્યારે જ્યાં શ્રીલક્ષ્મીજીનું મંદીર છે તેની નજીકમાં પ્રથમ ખીરાજમાન થયેલા. અને ગામમાં શ્રીરણછેડ પધાર્યા તે પહેલા ગામના શોરો એ આરો ડાકો લોકો ખેસતા તેથી એ આરાનું નામ માંખણીયો આરો પડેલું. પણ જ્યારે શ્રીરણછેડરાય પધાર્યા અને એ આરો ગંગાબાઈને હાથે સાકર માંખણ આરોગ્યું ત્યારથી એ આરાનું નામ માંખણીઓ આરો પડ્યું હશે. આજે પણ રથ યાત્રાને દીવસે શ્રીગોપાલ લાલજી એજ આરો ખીરાજમાન મહ સાકર માંખણ આરોગે છે.

આ માંખણીયા આરાથી તે સમાધી સુધી ગોમતીની પાળ વડના ઝાડનાં મુળીયાં અને માટીના ખંધારણથી એવી મજબૂત મંદિર છે કે પથર જેવી બાકી ગઈ છે અને તળાવનું ખાણી દાટી બાહાર નીકળવા પામતું નથી.

માંખણીયા આરાથી ઉતર તરફ એક તપોદન ગોવીંદરામ નામના બ્રાહ્મણે આરો બંધાવેલો તે આજે ગોવીંદલાટને નામ આપવાય છે. ત્યાંથી આગળ ગામ તરફ જતાં સાળીંગરામ સરજીદાસજી બાવાની જગા છે જે જગા હાલે આસપાસ દશકોશી લોકોમાં સારી પ્રસિદ્ધ છે. એ જગામાં સાળીંગરામ જી અલોપ થઈ ગયલા કહેવાય છે. પણ પાછળથી લોકો એવી પણ શંકા કરતા હતા કે તેમનું ખુન થયું હશે.

આ સુંદર ધામની પાસે દશનામીનો અખાડો છે. અને તેમાં દશનામી ગોસાંઈ હક ધરાવે છે એ મકાન પણ ગામમાં અને ગામથી દશ કોશ સુધી પ્રસિદ્ધ છે. એ જગામાં લક્ષ્મણ પુરીજી માહારાજ હયાત હતા ત્યાં સુધી પોતાની ફરજ સમાલી અખાડો ત્રાટા ત્રાભા સાથે ગાજતો રાખ્યો હતો. પણ હાલ તે અખાડો અવ્યવસ્થીત કારભારને લીધે તેટલો ગાજતો નથી અને શાંત પડી ગયો છે.

આ અખાડાની પાર ગામ તરફ દક્ષિણી લોકના ભજનીની જગા છે. એ ભજની મંડળ સારી નીવૃત્તીવાળા છે અને માત્ર ભજન કરી પોતાના દીન નીરગમન કરેછે, જેમનું પોશણ શ્રીરણ્ણીડરાયની કૃપાએ યાત્રાળુ લોકથી થાય છે. અને કેટલીકવાર તો ભીક્ષા નહીં મળવાથી તે લોકો અપવાસ કરી પોતાનો દીવસ આનંદમાં ગુજારે છે. એ ભજની લોકોએ જાત્રાળુ લોકો પાસે એક નાહાનું ઉધરાણું કરી પોતાની જગાપાથે એક આરો બંધાવ્યો છે જે ભજનીના આરાના નામથી આપવાય છે.

(૧૬)

માંખણીયા આરાથી ભજનીના આરા સુધી તમામ આરા ના-
હાના અને જગાવાળાની માલકીના જણાયા છે.

એ આરાની પાર બેહકાવાડનો વીશાળ આરો છે અને
તેનો ધણો ઉપયોગ ગામના ભાવસાર અને ધોભી લોક કરતા
નજર આવે છે. તેમ એ આરો બંધાવવામાં ગામના ભાવસાર
લોકોએ સારી મદદ કરેલી કહેવાય છે. મજકુર આરો ખુણામાં
આવ્યો છે એટલે જનાશુ લોકોના વાપરમાં તે ઝાઝો આ-
વતો નથી.

આગળ જતાં વસોના અમીન કસીયાબાઇ રાગદાસ તથા
ગાયકવાડ માહારાજ રૂતેસીંગની હવેલીઓ અને હવેલી પાસે
આરા છે તે તેમના નામથી ઓળખાય છે.

એ ત્રગાથી આગળ ભાગલો આરો આવે છે. એ આરો
ધણો જુનો હોય એમ દેખાય છે અને તે લાંબી મુદતથી ભાંગી
ગયલો હોવાથી ભાગલા આરાનાં નામથી ઓળખાય છે. એ
આરો કોણે બાંધ્યો તે જણાતું નથી પણ ધણું કરી એવું અ-
નુમાન થાય છે કે તે સરકાર તરફથી બંધાયો હશે.

ભાગલા આરાની પાર મુસલમાન લોકોનો તકીયો છે.
અને તેમાં તે લોકોએ પોતાની માલકીનો એક આરો બંધા-
વેલો છે.

તકીયાના આરાની પાસે ડંકનાથનો આરો, તેની પાસે ઇ-
શ્વરનો આરો, તેની પાસે ભગતરામ ખાવાની નજીકમાં તેમનો
આરો અને તેની પાર ભાગેજી ખડીયાઈનો આરો, તે આશ્વાથી

(૧૭)

એક માટે આશે છે જેના ઉપર સંન્યાસીનો મઠ, સીવાલય અને વેરાગીઓના છત્રીવાળાં અને નાહાની છાપરીવાળાં અડંગ ધાલેલાં મંદીર છે. આ આરાત્રી પાર ત્રીકમજીના અપ્પાડાનો આશે, તેની પાસે કળેસરી માતાની જગા અને ત્યાંથી આગળ ભટજીની બેઠકનો આગે આવી ધ્વજુંકરી તમામ આરા પુરા થાય છે.

આ પ્રકારે ગોમતીના તલાવની હિત્પતી અને તેના આરાનું વરણન પુરું કીધા પછી ડાકોરમાં શ્રીરણુછોડરાય પધાર્યા અને ગામને પાવન કરી પવિત્ર ધામ કર્યું તેની મળી થકેલી થોડી હકીકત જનાશુ માટે રજુ કરેલી ઠીક ઉપયોગી પડશે એવી આશા છે.

શ્રીરણુછોડ ચરીત્ર.

મહાભારતનું પ્રકરણ પુરું થયા પછી એટલે પાંડવો હી-માળે ગયા અને શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા સ્વરક્ષાએ સધામ પહેર્યા પછી બુદ્ધાવતાર ધારણ કરી ચતુષ્જ સ્વરૂપે પ્રતીમા રૂપે શ્રીદ્વા રીકામાં ૪૨૨૫ વરસ સુધી શ્રીરણુછોડરાય ખીરાજમાન રહ્યા અને તેવામાં ડાકોરના એક બોડાણા નામ ભગતે ભકતીએ આ ધીન કરી ડાકોરમાં પધરાવ્યા એવી દંત કથા ચાલે છે.

બોડાણાની લેહ.

એક સન્ન કોઈ સંઘ દ્વારકાં જવા માટે હાલને સન્ન કન-હુવતા ડાકોર ગામની બાગોળે પડેલા, જ્યાં એક રજપુતનો

વીજેકરણુ નામ છોકરો હાલ જે બોડાણુને નામ પ્રસિદ્ધ છે તે આળ્યો અને લોકોને પુછ્યું કે તમે બધા ક્યાં જાઓ છો? જા-
ત્રાગુએ કહ્યું અમે દ્વારીકાધીશના દરશન કરવા દ્વારીકાં જઈએ
છે. તે સાંભળી બાર વરસની વયના બાળક વીજેકરણુને શ્રી
દ્વારીકાધીશનાં દરશને જવાની ઈચ્છા થઈ અને શંક્રવાળાની પા-
છળ પાછળ દ્વારીકાં ગયો.

દરશન, નીમ અને તપ.

શ્રીરણુછોડરાયના દરશનથી તેના મનની શાંતી થઈ અને
ભક્તિની ઐશ્વર્યથી લહે લાગી કે તે સંસારની માછીનીશ પ જા
ળમાંથી બહાર નીકળી પડ્યો અને પાકો સંત થયો. તેના મન-
ની કલ્પના માત્ર ઐશ્વર્ય રહી કે દરેક પ્રકારે દેહકષ્ટ કરી નીમ
ધારી થઈ શ્રીપરમાત્માની ભક્તિ અને દરશનમાં કાળ ગુજાર
વો તથા એવા નિમ ધારણુ કીધો કે વરસમાં પગે ચાલી જેટલી
બાર દ્વારીકાધીશનાં દરશન થાય તેટલીવાર કરવાં.

થોડે કાળે તેનું મન વધારે આશક્ત થયું અને કાંઈ ત-
પ ઉપર લાગ્યું. તે તપ જંગલમાં જઈ કરવાને બદલે ગામમાં
વીચીત્ર રીતે કરવું ધાર્યું. હાથની હથેળીની કુંડી કલ્પી તેમાં
મુળસીનો છોડ વાપી જ્યારે તેને માંજર આવે ત્યારે પગે ચા-
લી શ્રીદ્વારીકાં જઈ રણુછોડરાયને ચડાવવાનો નીમ લીધો.

(૧૬)

પ્રભુની પ્રસન્નતા.

આ પ્રમાણે દેવસેવા અને દરશનમાં તદલીન થયલા ભક્ત જન બોડાણાએ આશરે ૭૦ વરસ રુધી એટલે પોતાની ૮૨ વરસની વય સુધી પરમાત્માને વરસમાં એવાર તુળસી ચડાવ્યાં. જે સેવાથી પરમાત્મા પ્રસન્ન થયા અને ધરડા ભગત બોડાણા ને કહ્યું કે તારી સેવા અને આસ્થાથી સીમા થઈ માટે હું તારી સાથે તારે ગામ આવવા ઇચ્છા કરું છું માટે હવે આવે ત્યારે એક વહેલ લેતો આવજો હું તારી સાથે આવીશ.

બોડાણાની તળવીજ.

હાલ જેવા ડાકોરના બ્રાહ્મણો મસ્ત અને મશકરા આ પણે જોઈએ છીએ. તે પ્રમાણે તેજ સમયે પણ દ્વારીકાના શુ ગળી માતેલ અલીમાની અને મશકરા હશે તેથી જ્યારે બોડાણો તપસ્વીને હાથે દ્વારીકામાં આવતો ત્યારે અનેક પ્રકારે એ શા કરતા અને એવું પણ કહેતા હતા કે બોડાણો તો ડાકોરને પોતા સાથે તેડી જવા આટલી જંજળ વેડે છે. બોડાણો શાંતપણે કોઈ વખત એટલોજ જવાબ દેતો કે જેથી પ્રભુની ઇચ્છા હશે તેમ થશે, મારાથી શું બને એમ છે.

બોડાણાને પરમાત્માએ દારકાં છોડીતેની સાથે આવવાની ઇચ્છા જણાવી એ વાત તેણે પોતાની પત્ની સ્ત્રી ગંગાબાઈ ને કહી. ગંગાબાઈએ પોતાના પત્નીની વાત પ્રમાણ માની અને

આનંદ પામી કહ્યું કે જરૂર પ્રભુને આપણા ગામમાં તેડી લા
વો તો તમારે વૃક્ષવસ્થામાં રહેણું કરવાનું ઓછું થાય ને માંડે
પણ ભાગ્ય ઉદય થાય કે હું તેમની સેવામાં તત્પર રહું.

ખોડાણાને આ પ્રમાણે સ્ત્રિની સલાહ મળતાં ગામમાં
ગાડીની તપાસ કરી જેની પાસે જાય તે વાત ઉડાવે અને આ
ટક્કી લાંબી મુસાફરી માટે ગાડું બજાવે આપવા ન કહે. આ પ્ર
માણે અવેથી ખોડાણાને નીરાશ થવું પડતાં તે ખીજ થયો પણ
તજવીજ કરવી જારી રાખી.

હસવામાં હાણ.

એક માણસે કાંતો મશ્કરી કરવા કે કાંતો દયાની ખાતર
એક જીની વહેલ અને ટચમચ કરવા મરવા જેવા બળદીઆ
આપવાને હા કહી. ખોડાણો પરમભક્ત એટલે ધારયું ધણીનું
થશે આવી જેની આસ્થા તેણે આમતેમ કરી ભાગીદુટ્ટી વહે
લ તૈયાર કરી અને ઘરમાં જે બે ધાતુપાત્ર (વાસણ) હશે તે
વેચી બજારને માટે ચાર પુજારી સામગ્રી તૈયાર કરી તત્પર થ
યો અને જેમતેમ કરતાં એ ખડખડીયા વહેલ દ્વારીકાં લેઈ ગયો.

ભગત ખોડાણાને આ વેશ જોઈ મુંગળી લોક મશ્કરી
કરવા લાગ્યા કે ખોડાણાજી તો ત્રીરણછોડરાયને આણે આ
આ છે. ખોડાણે આ ઉપર કંઈ લક્ષ ન રાખ્યું. એક જગાએ વ
હેલ છોડી પોતે પરમાત્માના દરશન કર્યાં. પ્રભુએ તેના મનનું

(૨૨)

ડાણો સુતો હતો ત્યાં જઈ તેને ઉઠાડ્યો, જાગ્રત કર્યો અને સ
જ થવા આજ્ઞા કરી.

ખીચારો ખોડાણો આપ્યો ચોળતો ઉઠ્યો અને ભાગીવૃ
દી વહેલે હમણાં મરણ પામશે એવા નીરખળ બળદ જોડ્યા.
ત્રીરણછોડરાએ કહ્યું કે તું હળવે રહી વહેલ ગામ બહાર કહાડ
અને પછી મારા હાથમાં રાક્ષસરોણિ આપજો મને પણ ગાડી
હાંકતાં આવડે છે જેમતેમ કરતાં વહેલ ગામ બહાર નીકળી,
એટલે પરમાત્માએ જગત ખોડાણને કહ્યું કે તું ત્રીમીત છ
માટે સુખ જાઈ વહેલ હાંકજું. ખીચારો ખોડાણો ચાટેલો ઉંચી
ગથો અને પરમાત્માએ પોતાની લીલા કરી.

ગુગળીનો ગલરાટ અને શોધ.

પ્રભાત થયું અને ગુગળી નાહીધોઈ મંદીરમાં આવ્યા
તા ખારણાં ખુલાં અને મંદી કાંઠેરજીને ઘીસ નહીં. તેઓ છેક
ગામરા બની ગયા, રક્ષકેના હોશ ઉડી ગયા, ગામમાં આહા
કાર થઈ ગયો અને કાંઠેરજી ચોરાયાની વાત ગામમાં ચાલતાં
બારે શોક વાપી રહ્યો. બધા એકત્ર થઈ તપાસ ચલાવી પછી તે
મને પોતાની મશ્કરીની વાત યાદ આવી અને આત્રી થઈ કે
ખોડાણો વહેલ લેખને આવ્યો હતો તે અવશ્ય ત્રીરણછોડરાને
ચોરી ગયો.

આવી અવસ્થા થયા છતાં પણ ગુગળીનો મદ એાંછો થ

ચે નહોતો તેથી હીમત રાખી બોલ્યા કે એ ચોર ક્યાં જનાર છે. મુઠદાલ બળદ અને ટૂંકી વહેલથી તે દસવીસ ગાઉ નહોતો હશે તો હમણાં પકડી પાડી તે ચોરને ઠીક સજા કરી ઠાકોરજીને પાછા પધરાવીશું. એમ વીચાર કરી યુગળીઓ બેગા થઈ સાથે ગામલોક, કાબાની અને રાજની મદદ લઈ બોડાણા પાછળ હથાંચારબંધ થઈ નીકળી પડ્યા.

પધરામણી.

બોડાણાએ માત્ર ચાર કલાક ઊંંધ લીધી નથી એટલામાં તે પેલી તીમાનરૂપ વહેલ ઉમરેકથી દોઢ ગાઉને છોટી શીમળોજ ગામ આગળ આવી ખડી થઈ. પરમાત્માયે બોડાણાને જગાડ્યા અને કહ્યું કે આ ખાખરાના વનમાં મને મારગ જડે તેમ નથી માટે ઉઠ અને જો કે અહીંથી તારું ગામ કેટલું દુર છે? બોડાણાએ જતાં દીધા કે કૃપાનાથ મારું ગામ અહીંથી દોઢ ગાઉ વેગળું છે. પેલો મારા ગામનો શીમારો દેખાય. પછી બોડાણા વહેલ હાંકવા માંડી અને ધ્રોણુછોડરાય બુધ્ધાવતારે પાછા વહેલ માં ખીરાજમાન થયા.

શીમળજીને પાદરે જ્યાં લીંમડાના ઝાડ નીચે શ્રી દ્વારીકાં બીથે વીથાંતી લીંબી હતી ત્યાં તેમની પાદુકા પડી અને એક ડાળ લીંમડાના કડવા ઝાડનું મીઠું થઈ ગયું.

બોડાણા શ્રીદ્વારીકાંધીશને લેઈને પોતાને ઘેર ગયા અને ત્યાં એક એટલી ઉપર આસન આપ્યું અને પધરાબા તે સંવત

૧૨૧૨ ના કારતક સુદી ૧૫ નો શુભદીવસ હતો એવું દંતકથા અને છપાયેલાં પુસ્તકો ઉપરથી જણાય છે.

ગુગળી અને ગામ.

ખોડાણાની સ્ત્રી ગંગાબાઈને શ્રીરણછોડરાયના દરશનથી ભારે આનંદ થયો અને નીત્ય શેવામાં દીન ગુગળી આનંદ કરતી પણ તે આનંદ ઘણા દીવસ ચાલ્યો નહીં. દ્વાવીકાંથી નીકળેલા ગુગળી થોડે દીવસે ડાકોર આવી પહોંચ્યા. આ વાતની અગમચેતી માટે પરમાત્માએ ખોડાણાને કહ્યું કે મને પ્રથમ ગોમતીમાં પધરાવો કે તે લોક મને ઉચકી જવા પાછો નહિ પછી તમે તેમની સાથે ગિરદી કરી હરેક પ્રકારે સમજાવી વિદાય કરજો. આ પ્રમાણે ખોડાણાએ શ્રી ડાકોરજીને ગોમતીમાં પધરાવ્યા અને પછી ગામથી દુર પડેલા ગુગળી અને તેમની સાથે આવેલા લશ્કર સાથે ગોરસ લઈ ખોડાણો જતે સમાધાની માટે જતા હતા તેને દેખતાંજ કોઈ હુધતે પેલા ચોર આવે કહી બાણ માથું ને બાણિકરી ખોડાણાનો શિક્ષ થયો અને વૈકુંઠ ધામ પાંદો. આ તીર શ્રી રણછોડરાયે જીલો લીધું તથા તેમની કુંબમાં પેકું અને ગોમતી જળમાં રૂધીરન્ધી ધાર ચાલી.

અહીં ખોડાણો પશ્ચાત્તી વાત ચાલતાં ગામલોક ઉશ્કેરાયું. પરમાત્માએ સતી ગંગાબાઈને સમજાવ્યું કે તારા ધણીનો શિક્ષ થઈ તે સ્વર્ગે ગયો છે માટે તારે કલ્પાંત કરવું નહિ

અને થોડા કાળમાં તારી પણ સદગતી થશે અને તમે ખને જણુ મારી સમક્ષ અખંડ આનંદ કરશો. એટલે તે સતીના મનનું સમાધાન થયું અને શ્રી હાકોરની શેવામાં સદા તત્પર રહી. તેમ હાકોરજીએ બોડાણાનું ચતુષ્કુળ સ્વરૂપે દરશન કરાવ્યું તથા આનંદ પામી.

ગામમાં ગુગળી અને કાપાનો કળાહિણ થઈ રહ્યો. રજપુતો હથીઆર લઈ સામા થયા. અને સતી ગંગાબાઈને કાંઈ પણ સતાવતાં તેમને ખમવું પડ્યે એમ જણાવતાં જ જરા સમાધાની થઈ. ગુગળીએ માત્ર ગંગાબાઈનું ઘર સોંપ્યું પણ હાકોરજી દીઠા નહિ. પછી તેમને અખર મળી કે શ્રી રણછીડરાય તો ગોમતીમાં ખીરાજમાન થતા છે; એટલે ગુગળી "ગોમતીમાં પેઠા પણ કાંઈ પતો લાગ્યો નહિ. છેવટ હાકોરજીની મુર્તિ જણાઈ પણ ને કેમ કરતાં બહાર નિકળી નહિ એટલે તે લોકો નિરાશ થયા અને મરણુ આદરી ગોમતી તીરે લાંબવા બેઠા.

ગુગળીનો ત્રાસ.

ગુગળી લાંબા કરી મરણુ એવી ખાતરી થવાથી ગામ લોક અકળાયા અને ગંગાબાઈને બારે ત્રાસ થયો. કારણ જ્યારે કાપાએ ખાણથી બોડાણાને માર્યો અને રજપુતો તે મારનારને પ્રાણ લેવા જતા હતા ત્યારે બોડાણે તેમને વાર્યા. અને કહ્યું કે મેં હાકોર ચોરી આણ્યા મટિ હું ચોર છું અને તેનું મને

સાચત થયું. વળી ગુરુજી મારા ગોર માટે તેમને મરાય નહિ. એમની સમજીત થઈ વીદાય થશે ત્યારેજ મારા જીવને શાંતી વળશે. તે વાત પાછી સાંભરતાં ગંગાખાત્ર ચીસાયાં. રોજ ગો-મતીમાંથી રાતને સન્ને પરમાત્મા ભોગ આરોગવા ગંગાખાત્રને ધેર જતા તેમ આ સન્ને પણ શ્રી કંકોરજી બુખ લાગવાથી ભોગ આરોગવા આવેલા પણ ગંગાખાત્રએ ભોગ ધરાવ્યો નહિ. અને પોતે પણ અપવાસ કરેલો. શ્રી રણછોડરાયે સતી ગંગા-ખાત્રને કહ્યું કે મને બુખ પીડા કરે છે માટે ભોગ ધરાવ. ગંગાખાત્રએ વિનંતી કરી કે મને પણ અપવાસ છે. અને મા-રા સ્વામિના ગોર ગુરુજી લાંબી પોતાનો પ્રાણ ત્યાગ કરશે. માટે તેનું સમાધાન કરો અને હું તમને ભોગ ધરાવું. નહિ તો મારે પણ આવું નથી અને તમને ભોગ પણ ધરાવશે નથી માટે જેવી આપની ઇચ્છા હોય તેવી બધાની ગતી થવા દો મારે ઉપાય નથી.

લોભે લુટાયા.

પરમાત્માએ દયા કરી ગંગાખાત્રને કહ્યું કે એ ગુરુજી સેવાના બુખ્યા નથી. પણ તેમને ગુજરાતનો ખીન્ને મારગ નથી અને ધન લોભી છે માટે એમને કહો કે શ્રી કંકોર ખરોખર સોનું આપવામાં આવે તો તે લઈ વિદાય થશે. ગંગાખાત્ર ગભરાયાં અને ઉત્તર દીધો કે મારા ઘરમાં ઘંટીમાં ધાત્રવા દાન

(૨૭)

છા નથી તો હું સોનું ક્યાંથી લાવીશ ? શ્રી રણછિતરાય સતી
ગંગાબાઈને સમજાવ્યાં કે તમારા ઘરમાં એક સવાલ વાગી
વાગી છે તે તુજાની દુળ સાથે ત્રાંશમાં મુકશે તો તે સોનું મા-
રા કરતાં નમશે. માટે કોઈ પ્રકારની ચિંતા કરવી નહિ. ગુ-
ગળી લોભથી હા કહેશે અને તેમનો હતાવળો નિકાલ થશે.
માટે જરૂર એ તજવીજ કરજો. અને મને ભુખ લાગી છે
માટે ભોગ ધરાવો. સતીએ શ્રી ઠાકોરજીને ભોગ ધરાવ્યો અને
પછી ગુગળીને સોનાની વાત કહી એટલે તેઓ રાજી થયા અને
બોજન કીધું તથા તે વાત ખીજા દીવસ ઉપર મુજતવી રાખી.

પ્રભુની કળા.

ગુગળી સાથે કરાર થયો કે શ્રી રણછિતરાય જોડલું તે
મને સોનું આપવું અને તે લખને તેમણે પોતાને દેશ જવું. ગુ-
ગળી રાજી થયા કે આપણને આટલું બધું સોનું મળશે એટલે
આપણા નરીબમાંથી બીજા દળશે અને ધનવાન થઈશું તો આ-
પણને કોઈની ગરજ રહેનાર નથી તેથી રાજી થયા. ખીજા તર-
ફ ગામલોક ગમરાયા અને વિચારમાં પડ્યા કે ગરીબ ગંગાબા-
ઈ આટલું બધું સોનું લાવશે ક્યાંથી અને ગુગળી શી રીતે વી-
દાય થશે. માત્ર ગરીબ પણ સતી ગંગાબાઈની હાંસી થશે,
એવા વિચારમાં ખીજ થયા. તેમને ગંગાબાઈએ સમજાવ્યું કે
શ્રી ઠાકોરજીને પ્રતાપે મારા ઘરમાં સોનાનો બંડાર ભરેલો છે

(૨૮)

દોઢ પ્રભુ ઉપર આસ્તા રાખો, પરમાત્મા સારાં વાનાં કરશે. એમ તેમને સમજાવ્યા અને પોતે પ્રભુનું સ્મરણ કરી પેલી નહાનીસરખી વાળી છેડે બાંધી અને એક પાળી પોતાની સાથે રાખી તે એની ધારણાથી કે જો પ્રભુએ કહ્યા પ્રમાણે થશે તો મારી લાજ રહેશે અને તેમ નહિ થાય તો આ પાળી પેટ મારી મારો પ્રાણ ત્યાગ કરીશ.

ગામલેક અને ગુગળી ગોમતીને તીરે ભિગા થયા. ડંકનાથને આરે ત્રાંસ બાંધવામાં આવ્યો અને ગુગળીને કંઠ્યું કે જળમાંથી શ્રીરણુજીડજીને બહાર લાવી ત્રાસમાં પધરાવો. ગુગળી જળમાં પેદા અને શ્રી રણુજીડરાયને ઉચ્ચકી બહાર કહાડવાનો પ્રયત્ન કરીશ પણ પરમાત્મા બહાર લાવી શક્યા નહિ. પછી સતી ગંગાબાઈ સ્નાન કરી જળમાં પેદાં અને જોમ એક માતા પોતાના બાળકને દેડમ બેસાડી લાવે તેમ તે ભાગ્યશાળી બાઈ ઠાકોરને બહાર લાવ્યાં અને એક ત્રાંસમાં મુર્તિ પધરાવી અને બીજા ત્રાંસમાં ટુગશી દળ સાથે પોતાની વાળી મુકી તો પરમાત્મા-વાણું ત્રાંસ ઉંચું ગયું અને સવા વાલની વાળી શ્રી ઠાકોરજીવી સવાધ નીચી નમી. આ જોઈ ગુગળી ગભરાયા અને લેખ થયેલો એટલે તેમનાથી કાંઈ વધારે ખોટી શકાયું નહિ પણ નીચું જોઈ ઉભા રહ્યા અને પશ્ચાતાપ કરવા લાગ્યા તથા કરી દેહ પાડવા તૈયાર થયા.

(૨૯)

પુજારીપર દયા.

સતી ગંગાબાઈએ પાછી પ્રભુની પ્રાર્થના કરી કે આ બ્રાહ્મણનું મન મનાવો. ત્યારે પ્રભુએ કહ્યું કે તેઓ લોભી છે, સેવામાં તેમનું મન નથી માટે મને તેમના ઉપર દયા આવતી નથી, તોપણ તમારા આગ્રહથી હું તેમને સુખી કરીશ અને મનાવીશ. એમ કહી ગુગળીને સ્વપ્ન આપ્યું કે ગભરાયો નહિ હું તો અહીંજ રહીશ અને તમારી સાથે આવનાર નથી. પણ દ્વારીકાનો મહિમા જોવો હતો તેવોજ રહેવા માટે અને તમારું ચરીતાર્થ ચાલવા માટે હું તમને પ્રસન્ન થાઉં છું. દ્વારીકાં પાસે જે સેવત્રી વાવ છે તેમાં માગીજ એક ખીજી પ્રતિમા છે તે કહાડી મારી જગાએ પધરાવજો અને પ્રતિષ્ઠા કરજો. જોવો મહિમા આજ લગણુ રહ્યો છે તેવોજ રહેશે અને તમને સેવાનું ફળ મળશે અને સુખી થશો પણ તે પ્રતિમા કારતકી પુનઃ સુધી બહાર કહાડશે નહિ.

લોભી ગુગળી.

આ પ્રકારે ગુગળીને રાજી કરી વિદાય કરવામાં આવ્યા અને શ્રી કાકોરજી તે પછી ગોમતીને તીરેજ કેટલોક વખત સુધી શ્રી ડંકનાથ મહાદેવ પાસે ખીરાજમાન રહ્યા પછી ગંગાબાઈની ઓરડીમાં એક નહાનું દેહેરૂ બંધાવ્યું તેમાં કેટલાક

જરસો સુખી ખીરાજમાન રહ્યા. એ દેહેરાતા માગરા આજે પણ એ ઓરડીમાં બેસી જરા ઉંચે દેખાય છે. મજકૂર દેહેરાવાળી ઓરડી મંદીરને તાબે છે અને ભાડે આપવામાં આવી છે. તે ભાડાને લાભ નહિ કરતાં રીસીવર સાહેબ તે દેહેરું ચારે ખાજુથી ખાદાવી લોકોનાં દરશન માટે ખુલ્લું રાખે તો જરૂર તે જગા ભોંયરાફે સુંદર જોવા લાયક અને પવિત્રતાને માટે ભાવિકોને પુજવા લાયક થઈ પડશે.

શુભળી પોતાને દેશ જવા જૈયાર થયા અને દ્વારીકાં પહોંચતાંજ તેમની બીરજ રહી નહિ. તેમને અદિશો થયો કે શ્રી રણછોડરાયે આપણને ખીજી પ્રતિમા પાત્રી છે ખરી પણ એ વાત ખરી હશે કે આપણને છેતર્યા હશે તેથી મનમાં અધીરામ પેદા થઈ અને સેવંત્રી વાવમાં જઈ વચન ઓળખન કરી ઉતાવળી શોધ કરી તો શ્રી દ્વારકાંબીશની પ્રતિમા અડખઅડી વાવમાંથી નીકળી અને તેની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી જે મુર્તિ આજે દ્વારીકાંમાં ખીરાજમાન છે અને લોકો ત્યાં પણ યાત્રાએ જાય છે.

શ્રી રણછોડરાયની પહેલી પધરામણી યોડાણને ઘેર થઈ, પછી થોડા દીવસ જળમાં વાસ કીધા. તે પછી ત્રણ વરસ ગંગાબાઈએ પોતે સેવા કરાવી અને તે સંધામ પહોંચ્યા પછી બ્રહ્મજોના કળજમાં તે પ્રતિમા આવી અને બ્રહ્મજોએ તેમનું પુજન કરવા માંડ્યું.

(૩૧)

નાનું મંદીર.

થોડાક કાળ પછી જ્યાં બોડાણાનું ઘર હતું ત્યાં એક નહાનું સરખું મંદીર બંધાવવામાં આવ્યું અને તે માં શ્રી રણુછોડરાયને પધરાવ્યા એ મંદીર નહાનું અને લોઢોની ઝદની વધારે દરશને આવવા લાગી તેથી પ્રભુએ થોડા કાળ સુધી પોતાનો મહિમા એકો કીધો. લોઢો આવી દેરાન થવા લાગ્યા તેથી મંદ્ર કમી થયો હશે. આ પ્રકારે ચારસો વરસ વીત્યા પછી કળી અને અધર્મ લોકને પીડા કરવા લાગ્યાથી શ્રી લક્ષ્મીજીએ પરમાત્માને વીનંતિ કરી કે જો આપ આત્મા કરો તો મારા ભગત (ધનવાન) પાસે એક વિશાળ મંદીર સ્વપ્ન આપી બંધાવું. પરમાત્માએ કહ્યું કે મારા કામમાં અધર્મનો પૈસો આવતો નથી. આટલે જો કોઈ ધાર્મિક પુરુષ મંદીર બંધાવશે તો ખીરાજમાન થઈશ અને તમે સુખે તમારા ભક્તને આત્મા કરો.

આવું વચન થવાથી શ્રી લક્ષ્મીજીએ પોતાના એક ભક્ત જે બંખાતનો વણીક હતો તેને સ્વપ્ન આપ્યું અને આશરે ૧૭૮૧ની સાલમાં રતનસીંહ નામના વણીકે હાલ જે શ્રી લક્ષ્મીજીનું મંદીર છે તે બંધાવ્યું અને તેમાં શ્રી રણુછોડરાય શ્રીલક્ષ્મીજી સહવર્તમાન ખીરાજમાન થયા તે વખતે પ્રતિષ્ઠા થઈ પ્રતિમા પધરાવવી તે કોઈથી ઉચકી શકાઈ નહિ અને જોકોરે સ્વપ્ન આપ્યું કે બોડાણાનો કોઈ વંશજ શોધી કહાડો. એટલે શોધ કરતાં બોડાણાના વંશનો એક દીપરંગ શોધી

(૨૨)

કહાડ્યો અને તેને હાથે પ્રતિમા નવા લક્ષ્મીજીવાળા મંદીરમાં
ધામધુમ સાથે પધરાવી.

પુજા નીમ.

આ સમા ઉપર તપોદન એમ કહે છે કે અમ્મ શ્રી રણ-
છોડરાયની પુજા કરતા હતા અને એડાવાળ એમ કહે છે કે
અમ્મ ખંભાળજીથી ધંધા અરથે ડાહોર અહરનીશ આવતા અને
દેવની પુજા કરતા અને દેવ નીરમાલ્ય તપોદન લઈ જતા. ગમ્મ
તેમ હો પણ એ બ્રાહ્મણો શ્રી રણછોડરાયની પુજા કરતા.
આવામાં કોઈ વલ્લભકુળના બાળક શ્રી રણછોડરાયનાં દરશન
કરવા વધારેલા તેમને આ પુટ્ટીમાર્ગના પરમાત્માની અન્ય-
વસ્થીત સેવા થતી જોઈ ભગતો અને બ્રાહ્મણોની સમશ્રુત
કરી કે તમારે સેવાના નીમ કરવા અને સેવાને અધિકાર એ-
ડાવાળને આપી તપોદને દેવનો મહિમા વધારવા તથા દેવનો
અરથ નમે તે માટે પ્રયત્ન કરવા તજવીજ કરવી.

આ સલાહ યોગ્ય લાગ્યાથી સેવાનું કામ એડાવાળને
સ્વાધીન કરી તપોદન તાળાં-કુંચી સંભાળવા લાગ્યા તથા મં-
ડળી થઈ પરગામ કરી દેવનો મહિમા વધારવા તથા સેવા અને
બેટ ઉધરાવવા મહેનત કરવા લાગ્યા.

એડાવાળ અને શ્રીગોડ.

આ પ્રકારે દેવનો મહિમા વધવા માંડ્યો અને દેવ

દેશાવરના લોક દરશન કરવા આવવા લાગ્યા અને પ્રભુનો મન્દિર વધવા માંડ્યો. એડાવાળને દેવની સેવા કરતા જોઈ તેમના જાતભાઈ તેમને દુપણુ લગાડી યુગળી કરી નીંદવા લાગ્યા. નાતમાં આ પ્રકારે તેમને માટે બોલાવું જોઈ એડાવાળે રસોઈ કરવાનું કામ બંધ કરી પોતાના ભાગમાં શ્રીગોડને સામ્રલ કીધા. આ પ્રકારે આજે શ્રી રણછોડરામની સેવક દાખલ સેવા કરતાં જ લાભ થાય તેમાંથી અરધો ભાગ તપોદન લે છે. અને અરધનો ભાગ એડાવાળનો તેમાંથી અરધો શ્રીગોડને આપવામાં આવે છે. એટલે જ્યારથી આ રીત શરૂ થઈ હશે ત્યારથી તપોદન, એડાવાળ અને શ્રીગોડ પોતાના નેક અને દિરસા પ્રમાણે વહેંચણુ કરતા આવ્યા છે.

હાલનું દેવાલય.

શ્રીલક્ષ્મીજીવાળ મંદીર બંધાયા પછી આશરે ૪૭ વર શ્રીરણછોડરાય ત્યાં ખીરાજમાન થયા તે પછી દક્ષણમાં વાસ કરતા શ્રીમાન ત્રાંચિકર ગોપાળ નાયક જે પેશવાઈના મોટા સરદાર હતા તેમને દ્વારીકાં જઈ શ્રીરણછોડરાયના દરશન કરવા જવાની ઇચ્છા થતાં તેઓ યાત્રાએ નીકળ્યા તેમને માર્ગમાં સ્વપ્ન થયું કે હું તો ગુજરાતમાં આવેલા ઠાસરા પરગણાના ડાકોર ગામમાં વસું છું માટે ત્યાં દરશને આવવું અને મારે માટે એક મંદીર બનાવવું. આ સ્વપ્ન આજપંપાળ જાણી ગોપાળ નાયક આગળ આપ્યા અને ફરી પાછું તેજ સ્વપ્ન થયું, તેમ

આજણુ રૂપે સાક્ષાત પ્રગટ થઈ શ્રીરણછોડરાયે ઉપદેશ ક્રીધા તે
 થી તે પોતાના રસાલા સહીત પાછા ફરી ડાકોર આવ્યા અને
 શ્રીરણછોડરાયનું દરશન કરી મન શાત થયું. પછી જાટો ખરચ
 કરી વીશાળ મંદીર બંધાવ્યું અને શ્રીરણછોડરાયને ૧૮૨૮ ની
 સાલમાં ત્યાં પધરાવ્યા અને ૪૨ી પ્રતીષ્ઠા કરા તે વખતે પણ
 દેવ કોઠથી ઉપાડી શકાયા નહીં અને પાંદું એજ સ્વપ્ન થયું
 કે બોડાણના વંશનાને કાંધી કાઢાડો. તે પ્રમાણે શાધ કરતાં
 એક રામસીંહ નામ માલમ પડ્યો તેને બોલાવ્યો અને તેણે
 સ્પર્શ કર્યો એટલે દેવ પધરાવી શકાયા અને ધામધુમથી નવા
 ત્રાંબિકરે બંધાવેલા દેવાલયમાં ફરી પ્રતીષ્ઠા કરવામાં આવી.
 પરમાત્મા શ્રી લક્ષ્મીજીના મંદીરમાંથી નવા મંદીરમાં પધારતાં
 શ્રીલક્ષ્મીજીએ પોતાને વીયોગ થશે એવી વીતંતી કરતાં શ્રીરણ
 છોડરાયે જણાવ્યું કે દર શુકરવાર અને અગીઆરસે હ્રમેશ
 ગાજતે વાજતે આપને મંદીર માફે બાળસ્વરૂપ ગોપાળલાલ
 જી પધારશે અને બીજા હરેક વરષોડા અને સ્વારી વખતે પણ
 પધારશે. આ વીયોગ કહેવા માત્ર છે અને આપણે પરસ્પર સાથે
 જ રહીશું, એમ ફહી સંતોષ પમાડ્યાં.

આ રીતે શ્રીરણછોડરાયની બુદ્ધાવતાર ધારણ કરેલી સ્વ
 ચંબુ મુર્તિ ૪૨૨૫ વરસે દ્વારકામાં નીવાસ કર્યા પછી સંવત
 ૧૨૧૨ ની સાલમાં ડાકોરમાં પધારી. થોડા દીવસે બોડાણના
 ધરમાં રહ્યા પછી થોડા દાહાડા ગોમતી જળમાં નીવાસ ક્રીધા.
 ગંગાજીને રમનાની વિદાય ક્રીધા પછી ફરી ગંગાજીની ત્રિ

(૩૫)

પરથ સેવા અંગીકાર કરી. ત્યાર પછી એક નાદાના મંદીરમાં સ્થાપના થઈ. સંવત ૧૭૮૧ માં શ્રીલક્ષ્મીજીના સેવક રત્નસીંહ મંદીર બંધાવ્યું ત્યાં ખીરાજમાન થયા અને તે પછી સંવત ૧૮૨૮ માં ગોપાળનાયક ત્રાંબિકરે વીશાળ દેવાલય બંધાવ્યું તે માં તે વખતથી તે અત્યાર સુધી શ્રીરણુજીડરાય ખીરાજે છે અને તે દીવસથી દીન પ્રતીદીન મહીમા વધતો આવ્યો જે આ જે આપણે જોઈએ છે.

રાજકરનાર.

ગોપાળનાયકે શ્રીરણુજીડરાયને વહીબવ નભાવવા માટે યોતાના વગથી રાજવંશીઓ પાસે પ્રથમ ડાકોર અને પછી કુંઝરી મળી જે ગામ ઇનામમાં મળ્યાં. જે શ્રીકાકોરજીને અરપણુ થવાથી રાજ કાકોર કહેવાયા અને સર્વ પ્રકારે રાજવધ્બિવ જેવો કારભાર ચાલે છે. એ જે ગામની ઉપજ શ્રીકાકોરજીના નેક માટે તથા ત્રાંબિકરના વંશજના ગુજરાન માટે અમુક નીયમ થઈ ઉપયોગમાં આવે છે. ગામની શેભા માટે અતીથીને એ ખાતામાંથી સદાજત આપવામાં આવે છે, માગણુને સંતોષવામાં આવે છે અને સર્વ પ્રકારે રાજરીત જેવો કારભાર ચાલે છે.

કેટલોક વખત સુધી ત્રાંબિકરના વંશજ જે વહીવટ કરતા હોવાથી વહીવટદાર કહેવાયા. તેમના હાથમાં થોડી ફોજદારી સત્તા પણ હતી. પણ સેવક, વહીવટદાર અને મવાડા લોક વચે પરસ્પર સંપત્તિ હોવાથી અનેક જાતની ફરીયાદો ઉત્પન્ન થવાથી

(૩૬)

ફોજદારી વહીવટ લખે લેવામાં આવ્યો હતો. ૫૨ી માણ વહીવટ દારને આનરરી માણસરેની સત્તા મળેલી અને તે માટે પણ તેવીજ પાછી ભાંજમડ ઉઠવાથી તે સત્તા લઈલેવામાં આવી અને છેવટ તે રેવલોક પામ્યા. જેમનો વારસો તેમણે શાસ્ત્ર પ્રમાણે ૫૨ી લીધેલ દત્તક હાલના જીવાન ગોપાળ નાયકને મળેલો છે જેમની બાવ્વાવસ્થાને લીધે તેમના જન્મ તા. રા. રા. કૃષ્ણરાવ ગોપાળ ઉરફે બાલા સાહેબે વાલીપણાની સરદારીકેટ મળવી આવે ડાકોરના ધનામી ગામ અને બીજી મીલકતનો વહીવટ ચલાવે છે.

મંદીરની વ્યવસ્થા.

ત્રાંચેકર તરફથી નવા બંધાયેલા દેવાલયમાં શ્રીરણુછોડરાય પધારવા પછી સેવકો એટલે તપોદન, એડાવાળ અને શ્રીગોડ મળી એક સલાહથી મંદીરનો કારભાર કરતા આવ્યા છે. પણ કેટલીક મુન્ત ઉપર કોઈ સેવકના મનમાં એમ આવ્યું હશે કે ડાકોરના માલિક અમ્ર અને વહીવટદાર કારભાર શાનો કરે? આ વા કુતર્કથી કે બીજે પ્રકારે પ્રથમ કોઈ પ્રકારના દાવાની દાવાની શરૂઆત થઈ. એટલે જેમ લોકડાની આક્રીમાં એક નાદાની ચાલુગારી પેસતાં પત્નીને સજગી જાય તેમ અનેક પ્રકારના દાવાથી સેવકો અને વહીવટદારનાં મન જુદાં થયાં છે અને વકીલોના તડાકાથી નવા નવા દાવા જનમ પામી આવે હાકોર જાણે નધણીયાવું હોય તેવી વ્યવસ્થા થઈ પડી છે.

(૨૭)

પારટીઓ.

એક તરફ સેવક મંડળ, બીજી તરફ વહીવટદારનું મંડળ અને ત્રીજી તરફ ગૌર નામ ધારણ કરેલા મેવાડા એ ત્રણ તરફના એમાંથી વચે ડાકોરનું દેવ મંદીર આવી પડ્યું છે. સેવકો વહીવટદારના પક્ષમાંથી ખરયા એટલે અનાયાસે વહીવટદારને મેવાડા લોકને પોતાના પક્ષમાં લેવા પડ્યા. મેવાડા આ દાવ સાંધી શ્રી ડાકોરના મંદીરમાં પોતાનું લોકું છે એવો દાવો આપ્યો અને તેનાં દોષ જાતનું હુકમનામું થયું છે તેના અમલ માટે અનેક પ્રકારના વાંધા ઉઠે છે તે લોકોના જાણવામાં છે.

સેવકોએ વહીવટદાર પાસે હીસાબ માગ્યો અને તેવું હુકમનામું થયું એટલે વહીવટદારે દેવમંદીર સારવજનીક દરાવવા દાવો કીધો અને તેમના હાથમાં દેવનો ભંડાર વેકરાય જશે એવી દલીલ રજુ કરી રીસીવર દરાવવાની માગણી કરી જે ઉપરથી નામદાર કેારટ તરફથી રીસીવરની નેમણુંક કેટલાંક વરચથી થઈ છે અને આજે મંદીરના ભંડાર અને આવક ખરચનો તમામ હીસાબ રીસીવર સાહેબની દેખરેખ નીચે રાખવામાં આવે છે.

રીસીવર ખાતુ.

પહેલા રીસીવર.

રાવસાહેબ હરીલાલ અંબાશંકરે ભંડારનો ચારજ લીધો.

બીજા રીસીવર.

રાવસાહેબ લલુભાઈ કથનદાસ.

(૩૮)

ત્રીજી શીસીવર.

રાવસાહેબ હરદેરામ અનુપરામ મુનશી પેનશન્ડ સખ જાજ.

મંદીરની તમામ આવક અને ખર્ચ શીસીવર સાહેબની હે ખર્ચ નીચે જમા અને ખર્ચ થાય છે. તથા મંદીરનો ખર્ચ નો અને મીલકત ઉપર સર્વે પ્રકારની દેખરેખ શીસીવર સાહેબ રાખે છે.

ભંડારી બાવા.

મુખ્યદેવદારીજી શ્યામદાસજી.

જનનાગુને સેવા માટે સમાધાન (ઉપદેશ) કરવો, તેમની પાસેથી ભેટ અને સેવા લેવી, તેમને ઉપરાણાઓ ઓરાડવા તથા પ્રસાદ આપવો અને ઠાકોરના વસ્ત્ર તથા આભુષણ અને તમામ ભંડાર સાચવવો એ કામ ભંડારી બાવા કરે છે.

મદદગાર ભંડારી.

બાવા સીતારામજી જનપ્રીદાસ.

રાજા ઠાકોરને ધરાવવાને રાજા વસ્ત્ર અને આભુષણ સેવકને ગણી આપવાં તથા તેમની પાસેથી ગણીલેવાં અને દક્તર નોંધાવવાં તથા ભંડારી બાવાને તેમના કામમાં મદદ કરવી એ તેમનું કામ છે.

સેવકો.

શ્રીરણુછોડરાયની પોતાના વારા પ્રમાણે સેવા કરવી, તેમ

(૩૬)

માટે રાજભોગ કરવો અને ધરાવવો તથા દેવ મંદીરની સર્વ પ્રકારની વ્યવસ્થા રાખવી એ સેવકોનું હિતચિન્તનું કામ છે.

એડાવાળ.

શ્રીરસુછિડરાયની સેવા કરવી.

શ્રીગોડ.

કાંઠાર માટે રાજભોગ તૈયાર કરવો અને સેવા આરતી કરવી.
તપોદન.

મંજળા વખતે મંદીર ઉઘાડવાં અને સખડી ભોગ પછી તાળાં બંધ કરી કુંઆ પોતાપાસે રાખવી. અને દેવ માટે સમાધાન એટલે સેવાનો બોધ કરવો અને બદિબસ્ત વગેરેનું કામ કરવું.

એમ કહેવાય છે કે જ્યારે આ દેવ મંદીરના નીભાવ માટે કાંઈ સાધન નહોતું તે વખતમાં તપોદન મંડળીઓ (ભજન મંડળી) કાહાડી ગામગામ ફરતા અને દેવ માટે સેવા ઉપરાંત લાવતા.

ભાગ.

મંદીરનો પ્રસાદ અને બીજી જે કાંઈ પેદાસ સેવકો વેઠે તે તના નીચે પ્રમાણે ભાગ પાડવામાં આવે છે.

અરધભાગ—તપોદન.

બીજો અરધ—એડાવાળ તથા શ્રીગોડ.

આ પ્રમાણે લાંબી મુદતથી મંદીરના પ્રસાદ અને બીજી

ખાખતોનો ભાગ લાગ થાય છે. અને એ બધા લોકનું એકત્ર મંડળ તે સેવકમંડળ કહેવાય છે.

સેવા નિયમ.

જ્યારે ભગત ખોડાણાએ ગ્રીસ્મૃત્તિ ડરાયને ડાકોરમાં પધરાવ્યા અને સાધવી ગંગાબાઈએ સેવા કરી તથા તેમનો દેહ પડ્યા પછી ખોડાવાળ અને તપોદને દેવની સેવા કરી તે વખતે જેમ પેરાગીના મંદીરોમાં મનસ્વી સેવા થાય છે તેમ થતી હશે, પણ જ્યારે લક્ષ્મીજીવાળું મંદીર ખંખાનવાળાએ ખંધાવ્યું ત્યારે અનુમાન થાય છે કે શાસ્ત્ર પ્રમાણે દેવની પ્રતિષ્ઠા કરવામાં આવી હશે અને તે સદા ગાંધી ગુસાંમના બાળકનું સ્વરૂપ પધાર્યું હશે. તેમણે સેવકોને સેવાના વ્યવસ્થિત નિયમ બતાવ્યા હશે. સેવાનું કાર્ય ખોડાવાળને સોંપી બાહારનું કામ કરવાને તપોદનને બલામણુ કરી હશે, જેથી તે પ્રમાણે અમલ થયો અને હજી સુધી તે માર્ગ ચાલે છે.

ખોડાવાળ વૈષ્ણવી સંપ્રદાયમાં શુદ્ધ ગણાય છે તેથી તેમના લોકો ધણાખરા માહારાજોના મંદીરમાં નોકર રહેલા છે. વળી એમ પણ કહેવાય છે કે ખોડાવાળ મુળ તીલંગ દેશમાંથી ગુજરાતમાં આવેલા. અને વખતે તેઓ પરસ્પર આજે પણ વઢવાડા સમ તીલંગાની ઉપમા આપે છે, તો એ વાત અવશ્ય સિદ્ધ હોવી જોઈએ. તેમ વૈષ્ણવી સંપ્રદાયના મુળ પ્રરૂપ તીલંગા બાહ્યાણ આજે પણ ગુસાંમના બાળક તીલંગાની કન્યા લાવે છે. અને

મકાસભણી વસતા ખેડાવાળા ખાદ્યભણ સાથે તીલંગા ખાદ્યભણે
ખાધાપીધાને બેહેવાર રાખે છે. આ ઉપરથી ખેડાવાળાને ગુસાઈના
ખાળકો પોતાને ત્યાં સેવાના કામ માટે શુદ્ધ માની રાખે છે એમ
અનુમાન થાય.

શ્રીલક્ષ્મીજીવાળા મંદીરમાં કાંદોરને પધરાવ્યા પછી અને
ગુસાઈના ખાળકની આજ્ઞા પ્રમાણે સેવાનું કામ ખેડાવાળા કર
વા લાગ્યા. પછી શ્રીગોડ સેવામાં ભળતાં રસોઈ તેમને હાથ
ગમ્મ એટલે આજે ગ્રીરણછોડરાયની સેવા ખેડાવાળા, રાજભોગ
સામગ્રી અને સેવા આરતી શ્રીગોડ અને દેવ દરબારની કુંચી
સાચવવાનું તથા બીજું કામ તપોદન પોતાના ભાગની વારી
પ્રમાણે કરે છે.

રોજનાં દરશન.

૧ મંગળા, ૨ શણુગાર, ૩ ગોવાલ, ૪ રાજભોગ, ૫
ઉદ્યાપન, ૬ સેન, ૭ સખડીભોગ.

ભોગ ધરવાનો નેક.

મંગળા ભોગ—ચેર ૧૫ ના દળના લાકુ નંગ છ અથાણા સાથે.

શણુમાર ભોગ—દુધ, પુરી, શીરો, શાક. અથાણા આશરે ૩૭)

ગોવાળ ભોગ—સચેરની પુરી અને શીરો તથા શાક ૩૨૧.

રાજભોગ—સખડી તથા અનસખડી ૩૧૫)

ઉદ્યાપન ભોગ—દળના લાકુ અને અથાણું

ચેન ભોગ—દુધ, પુરી, શીરો, શાક અને અથાણું ૩૭)

(૪૨)

સપ્તદીપ્તિ—સપ્તદી તથા અનસપ્તદી રૂ૨૦.)

અધીક નેક.

વધ્યાપ્તમાસમાં રાત્રિભોગને સમ અંદનના વાગા ધરાવ
વામાં આવેછે અને સેનભોગ પછી દુધભાત ધરાવવામાં આવે છે.

હીંદિયા.

અશાઃ વદ ખીજીથી આવણુ વદ ૧ સુધી ઉથાપનનાં ૧૨
શન થયા પછી ત્રીગોપાળલાલજી હીંદિએ ઝુલે છે.

પારણા.

આવણુ વદ ૮ જન્માષ્ટમીથી સાત આઠ દીવસ ત્રીગોપા
ળલાલજી શણુગાર પછી પારણે ઝુલે છે.

વરધોડા.

૧૨ શુકરવાર તથા અગીઆરથે ત્રીગોપાળલાલજી વરધો
ડા કહાડી શ્રીલક્ષ્મીજીને મંદીરે પધારેછે.

સવારી.

રથજત્રા—એ દીવસે ત્રીગોપાળલાલજીની સ્વારી ધામધુમ
સાથે નીકળી ગોમતી પ્રદક્ષણ કરેછે.

ઠાકમાઠ.

અનેક ભગતજનોની મંડળી.

અંમરેજી વાજાં એટલે ખાસબેંડવાળી મંડળી.

વાંસળી (ઉવીસલબેંડવાળી) મંડળી.

શરણાધ અને ડફવાળી મંડળી.

તાંસાં અને ઢોઝવાળી મંડળી.

ઝાંઝરી અને નીશાન સાયે ડફવાળી મંડળી.

કાનસરદીના ડફ અને ઝાંઝરીવાળી મંડળી.

ભાલા ખરદાર નીશાન અને તોપચી મંડળી.

હવાજદાર, મોઈ, મશાલચી, પાણી પાનાર, થોડેસવાર, ચોખદાર, કોચમેન. હાથી સંભાળનાર, ભાલા અને ખીજાં હાથી આરવાળા રક્ષકો, વગેરે અનેક શોભા ભરેલી અને જોવાલાયક મંડળીઓ સવારીમાં હમિશ હાજર થાય છે.

પાનપટ્ટી અને સાધારણ ખોરાકીની દુકાનો વહન ઉપર સવારી સાથે નીકળે છે.

ધણે ભાગે મંડળીઓની શોભા વરોદરા, નડીઆદ અને અમદાવાદ તથા હમરેદના ભગતોથી વધારવામાં આવે છે.

અનેક ભજન મંડળી પણ સવારીમાં સામેલ થાય છે.

દસ ગાઉ ફૂરનાના ઘણા દોકો આ સવારી જોવા આવે છે અને સવારીની શોભા તથા ઘણો રળીઆમણો જોવાલાયક થાય છે. સવારીમાં શ્રીગોપાળલાલજી ગોશાળા, લાલદાસ ખાવાની જમા, આરસપદાણના હવમાન, રાધાકુંડ, લાલદાસને બંગલો માખાં, માતીમહુડો, સમાધી, ચોખરાનો વડ માખણીઓ આ રો, લક્ષ્મીજી અને સતભામાને મંદીર વિશ્રંતી ભઈ ભાગ ધરે છે અને ને કોઈ વૈષ્ણવ ઓછામાં ઓછા પાંચ રૂપીઆ ધરે ત્યાં ઉતરી ભાગ ધરે છે.

દસરાની સંડી—પણુ એવીજ રીતે ધામધુમથી નીકળે

છે, અને લોકોની ભીડ સારી થાય છે. દસરા ઉપર આવનાર માણેકદારી પુનમ સુધી રહે છે એટલે અગીઆરશ તથા વચગાળે આવતા શુક્રવારના વરપોડાની શોખા અલોકીય થાય છે તેમ જ શાવરના લોકો એ સવારી જોવા આવે છે.

આમળી અગીઆરશ—એટલે ફાગણ સુદ ૧૧ ને દીવસે રંગની સવારી નીકળે છે. ઠાકોરજીની સવારી સાથે લોકો રંગ એલતા અને ધામધુમ કરતા ત્રીઠાકોરજી લાલબાગમાં પધારે છે ત્યાં પોડીવાર ખીરાજી ત્રીલક્ષ્મીજીને મંદીર પધારે છે અને પાછા પોતાને મંદીર પધારે છે એ સવારી પણ જોવાલાયક હોય છે. એકાદશીએ આવેલા જાત્રાગુ રોજને એટલે વ ફરી વીદાય થાય છે.

પુનમના મેળા.

દર પુનમ નીમધારી તથા જાત્રાગુને જોટા શંઘ ભરાય છે અને વેપારીઓના માલનો ઉઠાવ સારો થાય છે. પણ કાર તકી, ફાગણની, ચૈત્રી અને માણેકદારી પુનમ ઉપર શંઘ વધારે જોટા ભરાય છે.

લાલબાગ તથા ખેડક.

ત્રીઠાકોરજીને ખીરાજીના જોટા ગોશાળામાં એક બેઠક છે જોશા ગોશાળાની પાસેજ લાલબાગ છે તેમાં એક બેઠક છે જ્યાં રોજ દરશન થાય છે તથા ઠાકોરજી અરધા માખંડના શુભાર ઉપર એક બેઠક છે જ્યાં ઠાકોરજી દસરાની સવારીને દીવસે વીઘાં

(૪૫)

તે લે છે અને તે જગ્યાએ પુજન કરી રક્ષા છોડેછે પછી સાં
જે ગામ તરફ પધારેછે તે વખતે દરવાજાથી તે શ્રીલક્ષ્મીજી
ના મંદીર સુધી શ્રીમંત ગાયકવાડ સરકારને ખરેખરે રોશની કરે
વામાં આવેછે.

રજાચીઠી અને સામગ્રી.

જે જાત્રાળુઓને દેવતા નીજમંદીરમાં જઈ દરશન કરવા
ની કે સેવા કરવાની ઇચ્છા હોય તેમને નીચે પ્રમાણે દર લેખ
રજા આપવામાં આવેછે.

નીજમંદીરમાં જઈ દરશન કરવાં	૦-૧-૩
શ્રીરણુછોડરાયના ચરણ રપરચ કરવા...	૦-૪-૦
ગંગાજળ ચડાવવા માટે	૦-૪-૦
ધાતી ઉપરણાં ચડાવવા માટે	૦-૪-૦
દેશર રંજાન કરાવવા માટે	૦-૬-૦
પાંચે વસ્ત્ર ધરાવવા માટે	૧-૦-૦
મહાપુજા કરવા માટે	૧-૮-૦

ઉપર પ્રમાણે દર લેખ તમામ સામન મંદીરમાંથી આજી
પુજા કરવા દેવાને ગીવાજ રાખેલો છે. જે અહમ્મદ પોતાને
સરંજામ લાવે તેમની ઇચ્છા પ્રમાણે થાયછે. પણ પાસના પર્ષ
સા આપવા પડેછે.

શ્રીરણછોડરાયને અરથણ.

જે ધાર્મિક અને શ્રદ્ધાવાન ગ્રહસ્થાને રાકડનાણું, વસ્ત્ર અવકાર અને બીજી જે કાંઈ ભેટ સેવા કરવી હોય તે બંડાર આગળ ભંડારીબાવા બેસેછે તેમને આપવી. એ ભેટ રીસી વરના ખાતાને સ્વાધીન કરવામાં આવશે અને દરેક ખાખત માટે પહેલ્ય આપવાનો રીવાજ છે. પાસે પણ ભંડારીબાવા પાસે રીસીવરના કારકુન બેસેછે તેઓ આપેછે. ભંડારીબાવાની મારફત રીસીવર સાહેબ પાસે જે ભેટ જાયછે તેજ મંદીરના ભંડારમાં પહેલ્ય શ્રીકકોરજીના ઉપયોગમાં આવેછે. બીજા બ્રાહ્મણોના હાથમાં જે શ્રીકકોરજીને માટે આપશે તે તેઓ એકીએ ચલાવશે અને શ્રેષ્ઠમાં પહેલ્યનાર નથી.

ગાગર ભેટ.

મોટા ધુમ્મટમાં જળીની અંદર કોરા આગળ જે માગર ભેટ લેવા માણસ લઈ ઉભો રહેછે તેમાં તથા નીજમંદીરમાં જે ચાંદીની ગાગર રાખવામાં આવેછે તેમાં જે ભેટ નાખવામાં આવેછે તે રીસીવરના ખાતામાં જમાં થઈ શ્રીકકોરજીના ઉપયોગમાં આવેછે. કોમંપણ ડોકાણે બાંધણના હાથમાં આપે હું નાણું શ્રીકકોરજીને પહેલ્યતું નથી પણ તેઓ ખાઈ જાયછે.

સખડીભોગ મનોરથ.

જેમને શ્રીરણછોડરાયને અધીક નેક દાખલ સખડીભોગ કરાવવાની હિંચ હોય તેમણે ભંડારીબાવાને મળી આશરે રૂ.૨૦) ખરચ થાયછે તે રકમ અધી નોંધ કરાવવી.

(૪૭)

રાજભોગ મનોરથ.

જેમની ઈચ્છા રીતીસર રાજભોગ કરાવી દેવને ધરાવવા
ગીદિય તેમણે મંદીરની પાસે કોટ એટલે સ્વસ્થાનના વહીવટ
દારની કચેરી છે ત્યાં જઈ નોંધ કરાવવી જે માટે આશરે રૂ૧૫)
ખરચ થાયછે.

તુળાસ્થંભ.

ડુંકનાથના આરાઉપર જ્યાં શ્રીરણુછોડરાય તોળાયા હતા
ત્યાં એક તુળાસ્થંભ છે જે થોડીક મુદત ઉપર નર્મદના
રાજા શ્રીગંભીરસિંગજીએ ચાંદીથી મઢાવી તે ઉપર લેખ કોત
રાવ્યોછે એ તુળાસ્થંભ આગળ જે બાળકોની માનતા હોય તે
મની પુલા થાયછે.

ગોમતી ધ્વજ.

ગોમતીમાં જ્યાં શ્રીરણુછોડરાયને સંતાડવામાં આવ્યા હ
તા તે જગ્યાએ દરવરસે ધ્વજ ચડાવવામાં આવેછે. ડુંકનાથને
આરે રોજ પ્રાહ્નણે ગોમતીપુજન અને વાજતેગાજતે આર-
તી કરેછે.

તુળસી મહીમા.

શ્રાવણ માસમાં ધણુક પરગામી પ્રાહ્નણે પોતાના યજમા
ન તરફથી કે પોતા તરફથી તુળસી ચડાવવા આવેછે. જેમ શ્ર
વણમાસમાં લોકો મહારવળી પૂજા કરાવેછે તેમ શ્રી રણુછોડરાય
ને તુળસી ચડાવેછે. તુળસી ચડાવવા આવેલા પરગામી પ્રાહ્નણે
ને મંદીર તરફથી એક માસ માટે મફત પાસ આવેછે એટલે

તે બ્રાહ્મણો મંગળા પહેલાં મંદીરમાં આવી પાઠ કરેછે અને શણગાર વખતે દેવને તુળસી ચડાવે છે. હેલે દીવસે તુળસી ચડાવવા આવેલા બ્રાહ્મણોને મક્ત ચરણસ્પર્શ કરવા દેવામાં આવેછે. તુળસી ચડાવવા પરગામી આશરે ૬૦૦ બ્રાહ્મણો અને બીજા ગામના સેવકો અને ગૌર મળી આશરે ૧૦૦૦ માણસો દેવને રોજ તુળસી ચડાવેછે.

ડમોઈ, પાદગ, ખેરસદ, ખંભાન અને બીજા ગામોથી ઘણા બ્રાહ્મણો આવણુ માસમાં તુળસી ચડાવવા આવે છે.

ભંડારા.

આવણુમાસમાં આવેલા પરગામી તુળસી ચડાવનાર બ્રાહ્મણોને ધાર્મિક લોકો ભંડારા કરી જમાડેછે.

૧. ખેરસદના ત્રીશાલાડ પડીખ ભકતીદાસ શામદાસ સંવત ૧૮૩૦ ની સાલથી ભંડારો કરેછે. "

૨. ખેરસદના પોરવાડ શા શામળ નથુભાઈ તથા ત્રીશાલાડ શા કાળીદાસ પીતાંબરદાસ સંવત ૧૬૦૨ ની સાલથી બેગો ભંડારો કરેછે.

૩. ડમોઈના દશાલાડ શા. ગીરધરલાલ નરૈતમનો ભંડારો તેમના ભાણેજ શા. ત્રિભોવનદાસ કાળીદાસ મારફત સંવત ૧૮૧૫ ની સાલથી થાયછે.

૪. ડમોઈના વૈદ્ય તાપીશંકર ગણુપતરામ અગીવારશને દીવસે સંવત ૧૬૩૪ ની સાલથી ફરાજ કરાવેછે.

(૪૬)

૫. ભટ્ટ મહારાજની બેઠકે ભંડારે થાય છે.

નાહુના ભંડાર.

૧ ડમોઈના દયાલાલ શા. દલસુખભાઈ બાપુભાઈ સંવત ૧૯૩૪ ની સાલથી.

૨ ડમોઈના દયાલાલ શા. નરોત્તમ નાથાભાઈ સંવત ૧૯૩૪ ની સાલથી.

૩ ડમોઈના દયાલાલ શા. હરીલાલ નારણદાસ સંવત ૧૯૩૦ ની સાલથી.

૪ ડમોઈના દયાલાલ શા. નરોત્તમ માતીભાઈ સંવત ૧૯૩૧.

૫ ડમોઈના દયાલાલ શા. હરગોવિંદ મુળજી સંવત ૧૯૪૬.

૬ ડમોઈના ઝારેલા શા. બાપુભાઈ હરીલાલ સંવત ૧૯૪૭.

૭ વીશાલાલ શા. માણેકલાલ બાપુ સંવત ૧૯૪૬.

આ ભંડારો ઉપરાંત ગ્રાવલુમાસમાં ઘણા લોકો આજીવો જમાડે છે તેથી તુળંગી ચડાવવા આવેલા આજીવોને આજી ગ્રાવલુમાસ જમવાનું મળે છે, અને કવચીતજ ઉતારે રાંધી આવતી જરૂર પડતી હશે.

જાત્રાગું.

દરેક જાત્રાગું જે મુંબાઈ અને અમદાવાદ તરફથી આવતી રેલવેમાં આવે છે તેમને આજીવના રોયન ઉપર ચોડીકવાર ખાત્રી થવું પડે છે. ગોરમાંથી કેટલાકો રેલવેની ખસ રાખે છે.

જેઓ ધણુંકરી અમદાવાદ અને વડોદરા સુધી આવતા યજમા
નેની તપાસ કરવા તથા નવા યજમાનો મેળવવા હાજર હોય
છે અને જત્રાગુ માટે ગોર છે કે નહી તેની પુછપરછ કરેછે.
કેટલીકવાર નકારા માણુસો જત્રાગુ જે પોતાના ગોરનું નામ કે
છે અને તેને ધરની ખપર પુછેછે તો તે માટે ખરી માહિતી
નહી આપનાં તેમને આ ડીઅવળી હકીકત કહી ઉડાવેછે. માટે
જેમને પોતાના ગોરનું નામ કામ ખપર હોય તેમણે અવરય
ગામમાં જઈ પોતાના ખરા ગોરની તલસ કરવી જોઈએ. ા
રણ વડીલાએ જે નામ લખી આપ્યાં હોય તેને માન આપવું
એ ધાર્મિક અને નીતીવાનનું અવશ્ય કામ છે.

ગા.ર.

૧ એડાવાળ. ૨ શ્રીગોડ. ૩ તપોદન. ૪ તરવાડી. ૫
 મેવાડા. ૬ રાહદેશીમેવાડા. ૭ બઠમેવાડા. ૮ જાદ. ૯ વડાદરા.
 ૧૦ વીસનનરા. ૧૧ નદિરા. ૧૨ દેશાવાળ. ૧૩ ખારોળા. ૧૪
 રાયકવાળ. ૧૫ દક્ષણી ખાહાંગો મળી ને સાતો ડાકોરના અ
 સતી રહીય અથવા આની વસેલા છે તે ગોરપદુ કરેછે અને
 બનાશુને પોતાને ધેર ઉતાયી તેમની ખરદાસ્ત કરેછે અને બ
 નાશુ તેમને દાન દક્ષણ આપી સંતુષ્ટ કરેછે.

ବିଶ୍ୱାସପ୍ରାପ୍ତି.

אשר ואלה חמשת המעשרים אשר נתתי לך

(૫૧)

પ્રથમ દરશન કરવા જતાં પેહેલાં ગોમતીમાં સ્નાન કરી સુદ પ
ર્ષ દરશને જવું. ત્યાર પછી જે પોતાની ઇચ્છા અને નિમ હોય
તે પ્રમાણે ક્રિયા કરવી. ઘણા લોકો નીચે પ્રમાણે પોતાની ઇચ્છા
માફક અને ગોર પોતાની તદ્દખીર પ્રમાણે યજમાનો પાસે ક્રિયા
કરાવે છે.

૧ દેહસુર્કિ. ૨ વિધિસ્નાન. ૩ શ્રાધ. ૪ મુંડણ. ૫ ગદિદા
ન. ૬ તોલામેટ અને ૬ રાધાકુંડ ઉપર સ્નાન વગેરે કરાવી કે
ટલીક ક્રિયા કરાવે છે.

ઘાટ મહીમા.

ડંકનાથનો આરો—એ જગાએ ધણુંકરી આધાવાળી
આગકોનું મુંડણ કરાવે છે, જેને તીર્થ શ્રાધ કરવું હોય તે સૌર
કરાવે છે.

ધંધરનો આરો—જેમને એક વસ્ત્રથી નહાવું હોય, રંગો
પ્રદાન કરવું હોય તે ધણુંકરી ઉપલા એ આરા ઉપર કરે છે.

ગદિઘાટ—દરવાજા આગળ ખડીયાટના આરાને ગદિઘાટ
કહે છે. ગાયો ખાંણી પીતી માટે તે પવીત્ર મનાયો અને ત્યાં પ
ણ લોકો નાહે છે.

ખીજાં દેવસ્થાન.

લક્ષ્મીનારાયણનું મંદીર.

સ્વરગવાસી રા. રા. મનોહર ગણેશ ડાકોર સ્વસ્થાનના

(૫૨)

વહીવટદારે પોતાના ખર્ચે બંધાવેલું રાજસેવા પ્રમાણે ૭ માગ ના દરશન થાય છે.

ડંકનાથ.

આ પ્રખ્યાત માદું શિવાલય ડંક રૂઢીએ માહાદેવને પ્રસન્ન કરવાથી રવેચ્છાએ ત્યાં સ્થાપીત થયા છે. આગલા વખતમાં એ માહાદેવને નીમીતે દર માસે ડાહોરમાં માદી જાત્રા ભરાતી અને હાલ પણ મહીમા સ્પર્શે ચાલતો દેખાય છે. જાત્રાગુ અવશ્ય એ માહાદેવનાં દરશન કરેછે.

લક્ષ્મીજીનું મંદીર.

અસલ શ્રીરણુછોડા ત્યાં ખીરાજતા હતા. હાલ લક્ષ્મીજી ખીરાજે છે.

શુકરવાર, અગીઆરસ અને દરેક સવારીએ શ્રીગોપાળ લાલજી ત્યાં વરપોરો કાઢાડી પધારે છે.

નેટલો વખત શ્રીરણુછોડરાયના દરશન થાય છે તેટલે વખત લક્ષ્મીજીનાં દરશન થાય છે.

બીગ સંમગ્રી ત્યાં જુદી તૈયાર થાય છે અને સેવા કરનારને વરનાવી દેવામાં આવે છે.

તમામ આવક શ્રીરણુછોડરાયના ભંડાર ખાતે જમા થાયછે.

---

(૫૩)

દવારકાનાથજીનું મંદીર.

પરવડી પાસે.

અમદાવી અને બીજા વૈષ્ણવે બંધાવેલું પુણી મારગ પ્ર
માણે રાજસેવા થાય છે.

રામજીમંદીર

બજારમાં આવેલું છે;

કોઈ મુંબાઈવાસીએ બંધાવેલું છે.

નીમ પ્રમાણે દરશન યાય છે.

ત્રીકમરણ્યજી મંદીર.

વેરાગીનું આ જાતું મંદીર છે.

વેરાગી રાજસેવા પ્રમાણે સેવા કરે છે.

મહીમા ધણે સારું છે.

લોકો દરશને વધારે આવે છે અને ધામધુમ ધણી શા-
બાયમાન થાય છે.

બીજાં દેવસ્થાન.

૧ લક્ષ્મીનાથજી.	૧૦ રાધકાજી.	૧૬ શ્રીજી મંદીર.
૨ રાધાકૃષ્ણજી.	૧૧ કોઠનું મંદીર.	૨૦ નીરમાઈવાણી.
૩ વીશકરમા.	૧૨ નટવરલાલજી	૨૧ સમરપણીનું.
૪ રામઅંદ્રજી	૧૩ વીહલનાથજી.	૨૨ આચાર્યજી.

(૫૪)

૫ હરમાન.	૧૪ વેરાંમાતા.	૨૩ સમાધી.
૬ મરજીદીગંદીર.	૧૫ ગણપતી.	૨૪ ખાખીનું મંદીર
૭ ખોડાણાનું.	૧૬ કલેશરી.	૨૫ દેવજેશ્વર.
૮ મરજીદી મંદીર.	૧૭ નવા હરમાન.	૨૬ પંચમુખી.
૯ સતભામા.	૧૮ મોઠા હરમાન.	૨૭ એકેશ્વરી.

મંદીર અને જગા.

૧ સેસાઈ	૧૦ ત્રીકમદાસ	૧૯ શુંદીવાળા
૨ માતીબાવા	૧૧ સીઆરામજી	૨૦ પુન્નગીબાવા
૩ ધરણીધર	૧૨ હરીદાસ	૨૧ મરણદાસ
૪ દામોદર	૧૩ નીરમોઈ	૨૨ હરીદાસ
૫ બીસમદાસ	૧૪ જનકીદાસ	૨૩ કાનળી
૬ સાક્ષીગરામ	૧૫ લંગડાબાવા	૨૪ ગેનાબાઈવાળી
૭ અમેરામ	૧૬ ક્રીશ્નારદાસ	૨૫ ભજ્જીવાળા
૮ ભગતરામ	૧૭ સંવિસરીયા	
૯ રાધકાદાસ	૧૮ ગોપાળદાસ	

આ તમામ જગા વેરાગીઓએ પોતાના કુળજામાં
લઈ જઈ મકાન બંધાવી નાહના મોટા દેવ પધરાવી સેવા
કરી જત્રાણ પાસે સેવા ઉધરાવી અરથ નભાવે છે અને
પોતાના પંથના સાધુસંતને આશ્રય આપે છે તથા જત્રાણ
લોકોને પોતાની જગામાં ઉતારી તેમની પાસે મિટ કહડાવે
છે કે પછી ભાડા દાખલ કાંઈ રકમ ભરૂં પોતાનો વહીવટ

, મહાવે છે.

ઉદાર મહરથોની જગા અને ધરમશળા.

- ૧ મવાડા ખાહ્યામુની અંખાવાડી.
- ૨ કશ્યાબાઈ રામદાસની હવેલી.
- ૩ કતેસીંગ માહારાજની હવેલી.
- ૪ સન્યાસી માટે ઉતારાનો મઠ.
- ૫ શંકરશાસ્ત્ર આચાર્યની જગા.
- ૬ તારાચંદ નરમીરામની ધરમશળા.
- ૭ દયા ખડાયતાની ધરમશળા.
- ૮ દરજી લોકોની ધરમશળા.
- ૯ ગોલા લોકોની ધરમશળા.
- ૧૦ શામળ ખેડેચરની જગા.
- ૧૧ દેવરામ ત્રીલોકની ધરમશળા.
- ૧૨ હરી ભગતીવાળી હવેલી.
- ૧૩ રતનજી કાહાનદાસવાળી હવેલી.
- ૧૪ શ્રીજી માહારાજની જગા.

હવેલી જગા તેમના માલિક તરફથી વહીવટ. કરવા માટે ડાકોરના કેટલાક રહીશોના તાબામાં છે, જે જનરાણુને ભાડે લઈ કે શીકારસથી ઉતારો આપે છે. ખાસ નાતની ધરમશળા નાત વાળાનાજ કામમાં આવે છે તેમ ખીજને વાપરવા આપવામ

(૫૬)

આવે છે અને કેટલીક જમણની વાડી દાખલ વાપરવામાં આવે છે. ડાકોરમાં ગમે તે હિંચવરણના હિંદુને ઉતરવા માટે એકે જાહેર ધરમણના જીવામાં આવતી નથી અને તેવી ધરમણના કોઈ ઉદાર ગ્રહસ્થ તરફથી બંધાવાની આશ જરૂર છે.

શ્રી રણછોડરાયની ગોશાળા.

ગામના દરવાજા પાસે એક વીશાળ ગોશાળા છે જેમાં ૪૦૦ થી ૫૦૦ ગાયોની યોગ કરવામાં આવે છે જે લોકની ઇચ્છા શ્રી ઠાકોરને ગાય ભેટ કરવાની હોય છે તે સ્વીકારવામાં આવે છે અને ગાય ૧ દાણા તથા ઘાસ આપવામાં આવે છે તે પણ લેવામાં આવે છે. દુધાળી ગાયોનું દુધ શ્રી ઠાકોરજીને ધરાવવામાં તથા સામગ્રી તૈયાર કરવાના ઉપયોગમાં આવે છે.

વાડો.

વગર દુધાળી, ખીમાર અને વધારાની ગાયો અને ખીજા ઢોર માટે ગામથી થોડે દુર એક વિશાળ વાડો રાખવામાં આવ્યો છે જ્યાં તેવાં ઢોરની સારી જાળવણી થાય છે અને તે મને વિશ્રાંતી મળે છે.

પાયગા અને હાથીખાનું.

રંગમહેલ નામની ઠાકોરની જગા જેમાં હાલ પોસ્ટ હાથી

(૫૭)

સ છે તેની ખાસે એક વીશાળ તળેલા નેવી ઝાડી જગા છે. જેમાં હાથી, ઘોડા, બળદ અને બળદની તથા ઘોડાની ગાડીઓ રાખવામાં આવે છે. એક હાથી, ચંદ્ર ઘોડા, દશ બળદ અને દશ બળદની તથા ઘોડાની ગાડીઓ છે. તેની સંખાળ માટે મ હાવત, ઘોડાવાળા તથા બળદના ચોધરી અને ખીજ નોકરોની જોઇતી સંખ્યા કાયમ પગારદાર રાખવામાં આવે છે.

લાલબાગ.

દરવાજા પાસે આવેલી ગોશાળાની પાસેજ એક સુંદર બાગ છે જે લાલબાગ કહેવાય છે. એમાં ઘુલ ફળાદી મેવાનાં સારાં ઝાડ અને શાકભાજી વગેરેની વનરખતી ઉછેરી રમણીય બનાવવામાં આવ્યાં છે. વળી ઠંડોર જીતી ત્યાં બેઠક છે અને વરસમાં દેહલેક પ્રસંગે સારી રમના થાય છે તેથી એ બાગ જોવા અને વિશ્રાંતી લેવા લાયક છે. વળી ખીજ બગીચા છે જેનાં ઘુલ વગેરે ઠંડોરને ધરાવવા ઉપયોગી થાય છે.

ઉમરૈઠનો બાગ.

ઉમરૈઠના વૈષ્ણુ તરફથી આ વિશાળ બાગ શ્રી રણછોડરાયને આરપણ કરવામાં આવ્યો છે તેમાં નાના પ્રકારના ફળ ઘુલ નીપજે છે જે રોજ શ્રી ઠંડોરના ઉપયોગમાં આવે છે. એ બાગમાં શ્રી રણછોડરાયની બેઠક છે તથા પાકુડા (પગલાં)

(૫૮)

પધરાવ્યા છે એનો મહીમા માટે છે. ગ.મ લોક રોજ દરથ-
નના નીમધારી હોય છે. અને ત્યાંની શાનાપણુ જોવા લાયક
છે તથા ખાગની વ્યવસ્થા મણી સારી છે.

શ્રીડાકોર સ્વસ્થાન.

૨૦ ૨૦ ગોપાળ નાયડુત્રીપેક, પેશવા સરકારના નાણા-
વટી અને મંદિર બંધાવનાર. એમણે ડાકોર અને કંઝરી ઇ-
નામમાં મેળવ્યાં.

મજકુર જે ગામની પેન્નાશમાંથી ફેટલોક મંદિરનો, ગામનો
સાધારણ ખરચ અને વહીવટદાર વંશજનો ખરચ નીભાવવા-
માં આવે છે.

થઈ ગયેલા વહીવટદાર.

- ૧ રા. રા. મનોહર ગોપાળ.
- ૨ રા. રા. ગણેશ ઉરફે ગણુપતરાવ મનોહર.
- ૩ રા. રા. મનોહર ગણેશ.

હાલના વહીવટદાર.

રા. રા. ગોપાળરાવ મનોહર.

સ્વરગવાસી રા. રા. મનોહર ગણેશના દત્તક, એમની તરફ
થી હાલ તેમના જનક પીતા રા. રા. કૃષ્ણરાવ ગોપાળ ઉરફે

(૫૬)

ખાલા સાહેબ સગીર તરફથી સરવે વહીવટ કરે છે.

પોલીસ પટેલ.

પટલ માધવભાઈ તળસીભાઈ

પોલીસથાણું.

ડાકોર ગામની સંત્રી માટે ખાસ એક જમાદાર, એક નાયક અને બીજા છ કાન્ડેબલ યાને સીપાઇઓ મળી એકંદરે આઠ માણસની પાર્ટીનું થાયું છે. જેમને રહેવા માટે રોશન ના રસ્તા તરફ એક સરકારી ગેટ યાને મકાન બાંધવામાં આવ્યું છે.

સ્વસ્થાનના બહુરે ખાતાં.

અંગ્રેજી તથા ગુજરાતી નિયાળ.

હેડમાસ્તર હેમચંદ્ર શંકરભાઈ.

આશરે ૩૫ છોકરા અભ્યાસ કરે છે.

કન્યાશાળા.

શિક્ષક મુળશંકર મંજારામ પાઠક.

આશરે ૬૦ છોકરી અભ્યાસ કરે છે.

સંસ્કૃત પાઠશાળા.

શિક્ષા ગુરુ બાપુભાઈ વિદ્યારામ શાસ્ત્રી

આશરે ૨૦ વિદ્યાર્થી અભ્યાસ કરે છે.

(૬૦)

સરકારી ગુજરાતી નિશાળ.

મ્યુનિસિપાલિટી અને સરકારને ખરચે નમે છે.
વડા શિક્ષક જેઠાભાઈ આશારામ, આઠ મદદગાર શિક્ષક.
આશરે ૩૬૫ છોકરો અભ્યાસ કરે છે.
દવાખાના સામે ખાસ મકાન બંધાયું છે.
ખીજી જગા ખાડે રાખવામાં આવી છે.

ડાકોર ડીસ્પેન્સરી.

મ્યુનિસિપાલિટીની મદદ નીચે છે.

ડાકોર.

આજમ મુંકર હરી આરપીટલ આસીરટંટ.
દરદીને રહેવાની અને તેમને પોતાને ખરચે રાંધવા ખાવાની
જગા દવાખાનામાં ખાસ બાંધવામાં આવી છે. ડાકોર સીવાય
ખીજી ગામના દરદી યાજુ દવા કરાવવા આવે છે. દરદી માટે
ખાટલા અને બાંછાના દવાખાના તરફથી પુરા પાડવામાં આવે છે.

ડાકોર લાયબ્રેરી.

રજીસ્ટર થયેલી છે.

મ્યુનિસિપાલિટીની હાસીસમાં રાખવામાં આવી છે.
મ્યુનિસિપાલિટીને ખરચે નમે છે.

(૬૧)

એ લાયખરીમાં સાગે સુધારે કરી જાહેર જગ્યા ઉપર
રાખવાની પણ સારી વ્યવસ્થા થવાની ખાસ જરૂર દેખાય છે.
આગળ એ લાયખરીને સ્વસ્થાન તરફની પણ મદદ મળ
તી હતી પણ હાલ મળતી હોય તેમ જણાતું નથી.

સ્વસ્થાનનાં અમલદાર.

ડાકોર દુઃખી અમલદાર.

એ અમલદારને મદદ દાખલ ડાકોર સ્વસ્થાનને હીસામિ
વહીવટદાર તરફથી દર વરસે રૂ.૮૩૮ બોજન ખર્ચમાં સંઘટ્ટ
ખાતાના હીસાબમાંથી આપવામાં આવે છે

ઉભુ કરવા ખર્ચ કરનાર.

રા. રા. દેશાઈભાઈ કાળીદાસ દેશાઈ, ખેડા જિલ્લાના સરકારી વકીલ.

દુખી અમલદારની ગોઠવણ.

નાવારસ ખાળકો પાળવામાં આવે છે.

રોગી અને અશક્ત અનાથોને આરામ થતાં સુખી આ-
સડ, લુધડાં, ખીજાનાં અને ખેરાક પુરે પાડવામાં આવે છે
તથા તેમની ખર્ચાસત કરવામાં આવે છે.

સને ૧૮૯૧ સુધી.

રૂ.૧૮૯૮૧ સુધીની રકમ ભરી થઈ છે.

(૬૨)

વહીવટ કરનાર.

રા.રા. દેશાઈભાઈ કાળીદાસ દેશાઈ, ખેડાજીલ્લાના સરકારી વકીલ.

રા. ર. ભયુભાઈ નંદલાલ કચારીએજ એકાગ્રીનીર રેલવે ડીપ
પાર્ટમેન્ટ.

ડાકોરમાં સંભાળ રાખનાર.

ડાકોર ડીરપેનસરીના આરપીટલ આસીરટંટ આજમ શંક
દરાવ હરી.

રાવસાહેબ હરદેરામ અનુપરામ મુનશી, પેનશનડ સમ
જાજ અને હાજના ચીસીવર.

રા. રા. નરોત્તમ મયારામ બટ.

રા. રા. રણુછોડદાસ નાગરદાસ વકીલ.

કારભારી મંડળ.

રાવસાહેબ હરીલાલ અંબાશંકર.

શેઠ. શંભુપ્રસાદ બેદેચરદાસ.

ડાકોર સ્વસ્થાનના વહીવટદાર.

ઉમરેડના રાવસાહેબ સે. ક. સમજાજ.

દાસરાના રાવસાહેબ મામજનદાર.

રાવખહાદુર નરસીલાલ રૈવાદાસ.

આનરેબલ રાવખહાદુર રણુછોડલાલ છોટાલાલ સી. આઈ. ઇ. ?

રાવસાહેબ લલ્લુભાઈ કશનદાસ.

રા. રા. વરજરાય સાકરનાથ વકીલ.

(૬૩)

ભંડારીખાવા સુખદેવદ સજી શ્યામદાસજી.

- ૨૧૦ ૨૧૦ લલસુમાર્મ જસુમાધ વક્રીજ.
- ૨૧૦ ૨૧૦ દલસુખરામ હરગોવિન્દદાસ દોહ દરબારના કારભારી.
- ૩૬૦૨ મુન્નીશીખાલીદીના સેક્રેટરી.

પંડના વહીવટ કરનાર થઈને ડોકોરમાં સંભાળ રાખનાર
અહરથો મળી એકંદરે ૨૧ અહરથોની કારભારી મંડળી થઈ
કારભાર સારી રીતે ચલાવવાનાં આવે છે.

દરદી માટે ડાકટર.

આજમ શંકરરાવ હરી આસ્પીટલ આસીરઠંટ. દુઃખી અ-
ન્યથના દરદીઓને દવા કરે છે. મળકુર અન્યથમાં સને
૧૮૮૫થી સને ૧૮૯૧ સુધી સાત વરસમાં ૩૨૧૯ અનાથ
દરદીઓએ આશ્રય લીધો હતો એટલે દર વરસે સરાસરી
૪૫૯થી વધારે અને દર માસે સરાસરી ૩૮૫થી વધારે અનાથ
દરદીઓને ઓસડ, લુગડાં, ગિઠાનાં અને જોરાકી તથા રહે-
વાનો આશ્રય મળ્યો હતો.

ભટજીનું અન્નધન.

જોમતીને કીનારે બેઠકવાળી જગામાં શ્રી રણછોડરાયને
દરરોજ પકવાન વગેરે અનશખડીનો પ્રસાદ પરાવીને પ્રસાદ
અભ્યાગત સાધુઓને વરતાવી દેવામાં આવે છે.

(૬૪)

રોજ પચાસ સુધી સાધુ જન્મ છે.

પુનઃ ઉપર હાજર થએલા તમામ સાધુને પ્રસાદ લેવરાવે છે.

આ ભટ્ટ મહારાજના અબછત્ર ખાતે ઘણા જાત્રાળુ અને દયાળુ લોકો તથા વૈશ્ણવો પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે નાણાંની તથા ધી-ખાંડ વગેરે બીજી સામગ્રીની મદદ કરે છે તે સ્વીકારવામાં આવે છે.

પાટડીવાળાનું અબછત્ર.

એ અબછત્ર ગોમતી કીનારે સન્યાસીના મઠવાળી જન્મમાં કહાડવામાં આવ્યું છે. રોજ અનસખડીનો પ્રસાદ તૈયાર કરી શ્રી રાણછોડરાયને ધરાવવામાં આવે છે અને આશરે ૩૫ સાધુઓને તે પ્રસાદ વરતાવી દેવામાં આવે છે.

સન્યાસીનું અબછત્ર.

ગોમતી કીનારે સન્યાસીના મઠમાં જોડલા સન્યાસી આવે તો જાને બીજા કરાવવામાં આવે છે. પણ ડોકોરમાં જાત્રા સન્યાસીની વસ્તી જણાતી નથી.

લાલદાસ ખાવાનું અબછત્ર.

એ અબછત્રમાં તૈયાર થએલા પ્રસાદ ધરાવી રોજ આશરે ૨૪ સાધુસંતને વરતાવી દેવામાં આવે છે.

ઉમરેઠ ભાગેળ તરફ ગાયકવાડ સરકારનું અનુચિત.

દેખરેખ રાખનાર કમીટી.

સરકારી નિયાળના વડા શિક્ષક મી. જ્ઞાલાલ આચાર્ય.

આસ્પીટલ આસીસ્ટન્ટ આજમ. શંકરરાવ હરી ડાક્ટર.

શા. મેહનલાલ રણજીડદાસ.

એ અનુચિતમાં હરેક માણસને તણુથી વધારે દીવસ રાખવામાં આવતો નથી.

દુઃખી દરદીને કમીટીની મંજૂરીથી લાંબી મુદત આશ્રમ આપવામાં આવે છે.

કામ કરવા સાત નોકરી રાખવામાં આવ્યા છે.

બે માણસને સીધાં મળે છે.

ગાયકવાડ સરકારની ત્રીજીથીમાંથી દર માસે રૂ. ૨૫૦

એ અનુચિત ખાતે ખરચ માટે આવે છે.

સદાવૃત્ત.

ચણાનું સદાવૃત્ત.

માજી રીસીવર રાવ સાહેબ લલુભાઈ કથનદાસ તરફથી થોડેલા ચણા દેવને ધરાવી સાધુસંતને વહેંચી આપવામાં આવે છે.

ત્રી ડાક્ટર સ્વસ્થાનનું સદાવૃત્ત.

ચલાવનાર રા. રા. ગોપાળ મનોહરના વાલી.

અતીત અભ્યાગતને રોજ ચોખ્ખા, દાળ, સોટ અને લાકડાં સુધી આપવામાં આવે છે.

સ્વરગવાસી. શેઠ. મારારાભાઈ વીખજીભુલદાસનું સદાવૃત્ત.

મલાવનાર ગુમાસ્તા શા. માણેકલાલ ભગવાનદાસ. ૬-
રેરાત્ર સાંજના અતીત અગ્યાગત સાધુસંગ વગેરે જોડલા મા-
ણસ અંતે તેમની બરતી કરી બીજા દીવસે સવારે દાળ, ચા-
ખા, લોટ, ઘી, મશાલા અને કાઠી વગેરે આપી ધરમશાળાવાળી
જગામાં રંધાવી જમાડી વિદાય કરે છે.

પરગામી બ્રાહ્મણોને દીવસે બપોર સુધી આવી પહોંચે
તેમને સીધુ આપી ધરમશાળામાં રંધાવી જમાડી વિદાય કરે છે.

ધરમશાળા.

સ્વરમવાસી શેઠ મારારભાઈ વીજમુખદાસનું જ્યાં સદા-
વૃત્ત અપાય છે ત્યાંની ધરમશાળામાં જત્રાણુને ઉતરવા માટે
અલાયધી જગા રાખવામાં આવી છે. પણ માલેકની પરવાનગી
બિનકે કાગળ લઈ આવનારને ઉતરવા દેવામાં આવે છે.

માહુરાજો માટે સવડ.

કોઈ ગુસામના બાળક ડાકોર પધારે તેમને ઉતરવા લાયક
સારી સવડ કરી રાખવામાં આવી છે.

સાધુના અખાડા.

દસનામીનો અખાડો.

મહંત પરસોતમપુરી ભવાનીપુરી

એ અખાડામાં દત્તાત્રયનું મંદીર છે. કુવાનું પાણી મારું
અને ઘોઘે વાપરે છે.

(૬૭)

અપ્પાડાની જગા રમણીય છે.

દશનામી સાધુ આવી ઉતરે છે અને જેમની ગામમાં
ખાવાની સોઈ થતી નથી તેમને પંગત બિાજન મળે છે.

ત્રીકમજીનો અપ્પાડો.

મહંત કૌશલ્યાદાસજી સીયારામદાસજી.

ત્રીકમરાયનું મંદીર અને રાજ સેવા.

ચાર સંપ્રદાયના સાધુને ઉતરવા દે છે અને બિાજન આ
પવામાં આવે છે.

ધણા લોકો એ અપ્પાડાને જમડે છે.

અપ્પાડાનું રસોડું ખાસ જોવા લાયક છે.

મંગળદાસ ખાવાનો અપ્પાડો.

મુજીઆ ખાવાનો સાધારણ ઉતારો.

માહનત સરજીદાસજી દામોદરદાસજી.

દેવમંદીર.

હાકોર ચાટે વખાણવાલાયક હોંદિજો.

સંપના અભ્યાગતને બિાજન મળે છે.

ખાખ ચૌક.

કાઠીઆ ખાવાનો અપ્પાડો.

હાકોર મંદીર.

અભ્યાગત સાધુને પંગત બિાજન.

---

(૧૮)

કહ્યાણુદાસખાવાની જગા.

આશરે ત્રીશ વરસ ઉપર ખાવા હયાત હતા. શ્રીરણુછોડ
રાયનાં રાજ દરશન કરવા જતી વખતે ગરીબો માટે પદસા, બે
આની, પાવલી, અરધા રૂપીઆ અને મહેર દેખાળતો હતો.
સારો કપિ હતો.

ધણું પછો અને કવિતા પ્રખ્યાત છે.

હાલ એ જગા ખીસમાર છે. લોકોને ઘોડા આગ્રય જે
વી જગા છે.

ડાકોરની સાંઢીઆ પોળ.

સારવજનીક સાંઢો રાખના તથા ખરદારત કરવા માટે એ
ક નહાનું સરખું ખાનું પાંજરાપોળના નિયમ પ્રમાણે ચાલેછે.
અમદાવાદનું મહાજન તેની વ્યવસ્થા કરવું હતું અને હાલ પ
ણ કેટલેક દરજ્જે તેનું કામ ચાલેછે.

ડાકોરની મ્યુનીસીપાલિટી.

પ્રેસીડેન્ટ

એડા જીલ્લાના કલેક્ટર સાહેબ.

વાઈસ પ્રેસીડેન્ટ.

એડા જીલ્લાના આસીસ્ટન્ટ કલેક્ટર સાહેબ.

ચેરમેન.

જાજરા તાલુકાના મંમલતદાર સાહેબ.

(૬૯)

એમના સીવાય ખીજા ૭ ગ્રહસ્થો કમીશનર છે, જેમાં ૩ સરકારી નોકર અને ૪ ગામના ગ્રહસ્થો છે.

સેક્ટરી—મી. જ્યેશંકર દાજીભાઈ.

કચેરી મંડળ.

ઝાટી પુનઝા ઉપર ધણંકરી મામલતદાર, આશીસ્ઠંટ કલેક્ટર, પોલીસ ઇન્સ્પેક્ટર અથવા મુનિ-ટેન્ડેન્ટ અને પોલીસની ઝાટી પારટી ખાસ હાજર રહે છે.

પોસ્ટ આફીસ.

ડુંગરા તરફ રંગમહેલવાળા મકાનમાં.
સબ પોસ્ટ માસ્ટર—મી. સોમાભાઈ રામુછાડ.

જાત્રાળુ માટે જોવાલાયક.

ડાકોરથી સાત આઠ ગાઉ કરતી રમણીય જા. .

- ૧ લસુંદરાના ઉના ટાકા પાણીના કુંડ.
- ૨ ટુવા કાંકણપુરના ઉના ટાકા પાણીના કુંડ.
- ૩ મહીગળતેશ્વર મહાદેવ.
- ૪ નેસના હરમાન.
- ૫ રણમુકતેશ્વર મહાદેવ.
- ૬ સુરેશ્વર મહાદેવ.
- ૭ ચતુર્મુજ.
- ૮ નીલકંઠ મહાદેવ.

- ૯ સીર્ધન થ મહાદેવ.
- ૧૦ હીરાતલાવડી.
- ૧૧ માણિકનાથ મહાદેવ ભરથડીવાળા.
- ૧૨ શ્રીરણુકેડરાયનાં પગલાં શ્રીમજોજી.
- ૧૩ પગલાં પાસે ખેલેશ્વર મહાદેવ.
- ૧૪ શેઠીનો પુલ અને ખાવાની જગા તથા ખાગ.
- ૧૫ ઉમરેઠનાં પગલાં અને ખેડક તથા ખાગ.

આટલી જગા ખાસ જત્રાણુને ફરવા અને જોવાલાયક છે અને ઉમરેઠ તો ખાસ જત્રાણુને ફરીને જોવાલાયક છે.

ઉમરેઠની હુકીકત.

ડાહોરથી ત્રણ ગાદીને શુભારે ઉમરેઠ આવ્યું છે. એ સાહે વ પાગીનું ગામ છે. ડાહોરના ઘણાખરા દુકાનદારો પોતાને જોધ તો ખેરાડીનો માત્ર ઉમરેઠથી મંગાવે છે. એ ગં મ પાતરે વસા પેલું કહેવાય છે. ત્રીશ આળીશ વરસ ઉપર ગંધ્રપણ એટલે પા તરની સાચી વસ્તી હતી તે હાલ નહીસરખી છે. જ્યાં પાતરો ની વસ્તી હતી તે જગા આજે પણ ગંધ્રપવાડાના ટેકરાના ના મધી મથકુર છે.

ઉમરેઠમાં પાટી વસ્તી ખેડવાળા બ્રાહ્મણની છે. ખડાય તા વાણીઆની વસ્તી પણ તેટલાજ પ્રમાણમાં છે. ખીજ વાણીઆની વસ્તી છે તેમ ખીજ નાતના બ્રાહ્મણોની વસ્તી ઉપરા ત પાટીદાર, ગરાશીઆ, પારાળા, બોધ, પગી, મુતાર, દરજી,

કુંભાર, લવાર સોની, ગોમા, કંતોઈ, કાઠીઆ, ભાવશાર, હેરાં, ધાંચી હેરા, તંબોળી, ખરાદી અને ખીન્ન મુસલમાન વગેરે મળી ધણી જાતની વસ્તી છે. છેલ્લી ગણતરી પ્રમાણે એ ગામની વસ્તી પંદર હજારથી વધારે માણુમની ગણવામાં આવી છે.

ગામના સરીઆમ રસ્તા જો કે પથરની સડકવાળા નથી તોપણ સારા, ધર શોભાયમાન અને પુરાતન હવેલીઓ વખાણવાલાયક તથા મજબૂત છે અને એ ગામમાં સાધારણ રીતે વેપાર રોજગાર સારો નજર આવે છે અને ગામ નાહાના શહેર જેવું દેખાય છે. લોકોની રીતમાત અને લેણદેણનો વહેવાર સારો તથા લોકોની ધરમ ઉપર આસ્તા સારી છે.

વૈષ્ણવ ધર્મ ધણે ભાગે સમ્રાજા વાણીયા અને શીવ ધર્મ ધણે ભાગે સમ્રાજા ખાદ્ય પાજે છે અને ખીન્ન ધર્મ પાળનાર સાધારણ રીતે ધણા થોડા નજર આવે છે, કેટલાક વાણીયા, ખાદ્ય અને ખીન્ન લોક કાંતો સ્વાધ્યે લીધે કે કાંતો પોતાની અસાનતાથી ખીન્ન નુતન ધર્મના અંગીકારી અને આગ્રહી પણ જોવામાં આવે છે.

વૈષ્ણવી અને શૈવી ધર્મના લોકો ધણા હોવાથી તેમના તહેવારો ઉપર ગામમાં રમના સારી થાય છે. ઉમરેડ એ જાણે વંદાવન અથવા મથુરાં અને ડાકોર એ જાણે ગોકુળ થઈ પણ હોય તેમ ઉમરેડના કેટલાક લોક દરરોજ, દર અગીઆરશે, દર શુકરવારે અને પુનમ નીમધારી પ્રમાણે ત્રીસજીંડાડરાયના દર રથને જામ છે. કોઈ ચાવુર માસ કરનાર, કોઈ આવણ માસમાં

શ્રીરણુછાડરાયને તુળશી અડવનાર ને દરશનના નીમધારી, કો
 ધ કારાકી સ્નાન કરનાર, કોઈ માધસ્નાન કરનાર એવા ઘણા ઉ
 મરેઠના લોકો શ્રીરણુછાડરાયના ભારીક જોવામાં આવેછે. સા
 ધારણુ પ્રકારે ઉમરેઠના લોક શ્રી રણુછાડરાયની આધા ઉતાવળી
 માનેછે અને દરેક તહેવારે એટલા બધા લોક ઉમરેઠથી ડા
 કારે દરથને આવેછે કે તેવે સમ્ર ડાકારની માટી વસ્તી થઈ
 પડેછે, ઉમરેઠ એજ જાણી તહેવારે દીપાવનાર શ્રી રણુછાડરાયનું
 લાડીલું ગામછે. એકંદર એવું અનુમાન થાયછે કે એકલું ઉમરેઠ
 ડાકાર ખાતે શ્રીરણુછાડરાય નીમતે આધા, માનતા અને પક્ષ
 બાજનમાં મળી દર વરસે આશરે ત્રીસથી આઠીસ હજાર રૂ
 પીયા સુધી ખરચેછે. આવા ધાર્મિક અને પરમભક્તોએ એક
 વખત દસરાને દીવસે અમારી સાથે શ્રી ગોપાળલાલજીને ઉમરે
 ઠ પધરાતી એક વીશાળ બાગ જે બનાવતાં આશરે દસ પંદર
 હજાર રૂપીયા ખર્ચ થાય એવો રમણીય બાગ મોટા ઉહેલા
 સાથે શ્રીરણુછાડરાયને અરપણુ કરી શ્રીરણુછાડરાયની બેઠક અ
 ને પાદુકા કરાવીછે જ્યાં નીત્ય નીયમ પ્રમાણે દરથન થાયછે
 અને હજારો લોક રોજના દરથનના નીયમધારી છે અને જા
 હીતા જત્રાગુઓ પણ દરથન કરવા જાયછે. દરેક જત્રાગુને ધ
 ઠારત છે કે જેઓ શ્રીરણુછાડરાયની જત્રા કરવા આવેછે તેમ
 જી અવશ્ય દોઢ ગાઉ ઉપર સીમસોજની ભાગેળે શ્રીરણુછાડરાય
 નાં પગલાં અને ઉમરેઠ ખાતે શ્રીરણુછાડરાયની બેઠકનાં અને શુ
 સાધજી મહારાજના મંદીરનાં દરથન કરવાં જોઈએ.

(૭૩)

ઉમરેઠમાં જોવાલાયક જગા.

શ્રીરણછેડા રાવનો બાગ અને ખેડક, ભદ્રકાળીમાતા અને વ
જીરની વાવ, મહારાજના મંદીર સંતરામ મહારાજનું મંદીર
ગામનાં તળાવો અને ખીજાં દેવસ્થાનો અને તેમની આશપાસ
ની જગા ડોકોરના જત્રાણુઓને અવશ્ય જોવાલાયક છે. મહા
રાજના મંદીરમાં યના હીંદોળા તો અવશ્ય દરેક જત્રાણુ વૈ
જીવને દરશન કરવા લાયક થાયછે.

જાણીતાં શીવાલય.

૧ જગનાથ.	૨ ભિરવનાથ.	૩ મુજેશ્વર.
૪ બદ્રીનાથ.	૫ અમરેશ્વર.	૬ મંગળેશ્વર.
૭ વાધનાથ.	૮ પંચમુખી.	૯ કામનાથ.
૧૦ પુરણાંદ.	૧૧ દત્તાત્રય.	૧૨ વેરમંના મહાદેવ.

એ શીવાલયોમાં જગનાથ અને પંચમુખી મહાદેવ શીવા
યનાં તમામ શીવાલયો એકવાળ બ્રાહ્મણોએ બંધાવ્યાં છે અને
શીવ સ્થાપન કર્યાંછે. ઉપર જણાવેલાં શીવાય ખીજાં ઘણાંક નાનાં
સ્થાનો છે પણ ઉપલાં શીવાલય અને તેના અંકની જગા અવ
શ્ય જોવાલાયક છે.

બાલાણું મંદીર.

એક બાગોળે આવેલા મલાવ નામના તળાવ ઉપર એ
ક શ્રીખરબંધી બાલાણું મંદીર છે તે એકવાળ બાલાણું બં
ધાવેલું છે. એના અંગમાં પુલરીના પાપણુ મારે ચોકસ જગા

છે તથા નાતે લાણું અને સીંચાં બાંધી આપેલાં છે. થોડીક મુદત કિપર દર શુકરવારે ધણાં દોડારોં પણ બાલાજીનાં દરશન કરવા જતાં અને ચાર પાંચથી વધારે ગ્રાસ્તો અહાનો પ્રસાદ વહેંચતા હતા. હાલ તે બંધ પડેલું જણાય છે એડાવાળના મંદિર બાલાજી હોવા જોઈએ. તે વગર આવું માટું મંદીર શુજરાતમાં આવી વસેલા એડાવાળ બંધાવે નહી. મદ્રાસમાં એડાવાળના ઉનારામાં બાલાજીનું મંદીર છે અને ત્યાં રોજ નૈવેદ્ય કર્યા પછી જીતારામાં રહેનાર તમામ માણસો ભોજન લે છે. નાતમાં કાર્તિક વાંચી પડ્યો હોય અને તે ભાગતાં બાલાજીના નામનાં નોતરાં ફરે છે. આ ઉપરથી સીધું યાચ છે કે મંદિર બાલાજી હોવા જોઈએ.

બીજાં દેવસ્થાન.

માતા—મદ્રકાળી, ચરણી (તારણી) બેચરા, વેરાઈ અને અંબા તથા સતીની ઉડીઓ જરૂર જોવાલાયક અને દરશન યોગ્ય છે.

હરમાન—આડ અને ડાકોર બાગોજે મળી બે રોકડી આ હરમાન તથા જગનાથ બાગોજે બેરવનાથની મુરતી પણ જોવાલાયક અને જગ્યા રમણીય છે.

વૈષ્ણવી મંદીર.

૧ જીનું મંદીર.	૨ નવું મંદીર.	૩ મરખદી મંદીર.
૪ રૂઢનાથજી.	૫ શ્યામસુંદરજી.	૬ કેશવરાયજી.
૭ ગોપાળજી.	૮ બીજા ગોપાળજી.	૯ રૂઢનાથજી.

૧૦ લાલદરવાજે ગોપાળજી.

એ મંદીરોમાં સમા સમાનાં દરશન થાયછે અને વૈષ્ણવી સંપ્રદાય પ્રમાણે થેવા થાયછે. તેમાં મહારાજના મંદીરના આગળે વો અને હોદિણનાં દરશન અવશ્ય હાથેરના જનનાળુઓને કરવા લાયક છે, ઉમઝેકમાં શુસામજીના મંદીરનો કારખાર મરજા શાસ્ત્રીઆવા કરેછે જે હાથેરને અનેક પ્રકારે રૂડાં લાડ લડાવે છે.

ધરમશાળા.

એડાવાળની માલકીની.

૧ ભટવાડા પોળ સામે.	૭ પરસોતમ ગોવીંદરામ.
૨ સગ્રાફ પોળવાળી.	૮ લીલાધર કાશીરામ.
૩ રામકૃષ્ણ કાશીદાસવાળી.	૯ પરસોતમ જગનેશ્વર
૪ માણિકજી શુભરાય.	૧૦ રામચંદ્ર વંકેશ.
૫ હમીમટવાળી.	૧૧ સન્યાસીનો મહ.
૬ હરમાનવાળી.	૧૨ પુરણાનંદવાળી.
૧૩. ત્રિધાપુરીવાળી જગા અને આસારો.	

બીજા લોકની.

૧૪ ગણપતીવાળી.	૧૮ પોરવાડની બીજી.
૧૫ ગોક્ષાના પંચની.	૧૯ દેવજી કેવળ.
૧૬ પોરવાડ વાણીઆની.	૨૦ તુમધમાતા.
૧૭ પ્રેમાનંદ નરસીદાસ.	૨૧ કાઠીયાવાળી.
૨૨ પારખની ધરમશાળા તેમાં એક આસારો થેક ગોકળ-	

(૭૬)

દાસ પારખ એલ. એલ. ખી. હાઇ કોરટના વકીલ
પોતાના પીતા સ્વર્ગવાસી થયા તેમની પાછળ પુન્ય માટે
બંધાવ્યો છે.

૨૩ વડા તળાવ ઉપર વિશ્રામઘાટવાળી જગાએ વાણીયા
મહાજને પરવાનગી મળવી એક ઓસારો બંધાવ્યો છે.

સ્મશાન ભુમી.

૧ ભોરધું. ૨ કચણ. ૩ બટનું મચાણ. ૪ ચટ્ટી. ૫ તે-
તરીયું. ૬ આમકાળી. ૭ વડી ભાગોળ. ૮ શેલતોનું. એ વગેરે
કેટલીક ખાસ સ્મશાન ભુમી છે. જેની મહાજન તરફથી કાંઈપણ
સારી વ્યવસ્થા રહેતી નથી. પણ મહાજનની ફરજ છે કે સારી
વ્યવસ્થા કરવી.

અનુછત્ર.

૧ જોગી રામચંદ્ર વંકટેશનું રોજ પાંચ માણસ માટે.
૨ પંડ્યા. પરસોતમ ગોવીંદરામ એકને ખીચડી.
૩ સન્યાસીનું અનુછત્ર તમામ સન્યાસી માટે.
૪ તરવાડીવાળું પીંપળી માતા આગળ.

સદાવ્રત.

શ્રેષ્ઠ. રણછોડ જેઠાએ સ્થાપેલું.

એમાં ખીજા ઉદાર ગ્રહસ્થો પોતાની ધંધા પ્રમાણે
રકમ ભરે છે તથા આજ વગેરે આપે છે.

(૯૭)

રોજ સાધુને સીધા અપાય છે.

પ્રેમાનંદ નરસીદાસનું ચણાનું સદાધૃત.

સાધુઓને શેડેલા ચણા આપવામાં આવે છે.

ધરમનાં નાણાં (કુંડ.)

૧ પરબડી. ૨. હવાડો. ૩. મલાવ. ૪ વડુ તળાવ. એ ધરમાદા કુંડ પંખીને દાણા નંખાવવા દેરને પીવા માટે હવાડામાં ઉનાળામાં પાણી ભરાવવું અને જે તળાવમાં જરૂર લેગ કામ કરાવવું પડે તે માટે એ કુંડો લાંબી મુદતથી ચાલતા આવ્યું છે. પણ તેનો હિસાબ-ખિતાબ જે ધણીઓ રાખતા હોય તેમના ચોપડામાં જે રીત લખાયો હોય તે ખરો તે શીવાય પ્રભ તે હિસાબથી અજાણી છે માટે સમગ્રુ લોકોએ જરૂર પોતા પાસેના હિસાબથી તેમાં રકમ ભરનાર તથા પ્રભને વાંકે કરવાની ખાસ જરૂર છે.

મીઠા પાણીના કુવા.

૧ હોરા કુઈ. ૨ અંબામયો. ૩ વાલવો.
૪ મીઠો. ૫ ભોલવો. ૬ વ્યાસનો.
૭ વાલજી. ૮ ભેંસી કુવો. ૯ કવાતીનો.

ઉપલા આઠ કુવાનું પાણી ગામ લોકો પીવા માટે વાપરે છે અને નવમ્રા કવાતીનો કુવો જેના સંબંધે દેવે વીઠલજી ભુદરજીએ કુવાનો છરછાધાર કરાવી વિશાળ હવાડો બંધાવેલા તે હવાડામાં આજે ઉતાળાના દિવસોમાં જ્યારે તળાવમાં ઘેર માટે પાણી હોતું નથી ત્યારે મહાજનવાળા હવાડાકુંડને નાજી

ને એક ઉદ્ધરાણું છે તેમ થી અરથ કરી કવાતીના કુવામાંથી કોસ જોડાવી હવાડો ભરતી તેનો અરથ નભાવે છે. સઉથી વખાણવા લાયક પાણી હોરાકુર્મનું ગણાય છે તે આજની ગણ સે.ને ઘણું ગુણકારી છે. ગામની બાગોળે અને ગામમાં ખીજન કુવા અને કુમ્બો છે. તે પાણી નહાવા ધોવા માટે વપરાય છે અને એતર નટકના કુવા એતરો પાવાને કામ આવે છે.

તળાવ અને તળાવડી.

૧. મલાવ.   ૨ રામ તળાવ.   ૩ ભટનું તળાવ.
 ૪ વડુ તળાવ.   ૫ પાળીખંડ.   ૬ બદ્રીનાથનું.
 ૭ ચારણીમાતાનું.   ૮ પાળીખંડ.   ૯ લવારીયું.
 ૧૦ ચટ્ટીનું.   ૧૧ કવાતીનું.   ૧૨ સનાં.

આ તળાવોમાં ઉપલાં ચાર ગામની આસપાસનાં મા-
 ઠાં તળાવો છે અને બાકીની બાગોળ પાસેની નહાની તળાવ-
 ડીઓ છે. એ તળાવડીમાં પાળીખંડ અને બદ્રીનાથની
 તળાવડીનું પાણી ઉનાળાના છેવટના ભાગ સુધી કામ આવે છે.

બાહુરખાતાં.

જુખીલી હાલ.

નાગદાર મહારાણી વીક્ટોરિયાની જુખીલીની યાદગીરી
 કાયમ રાખવા સારું ગામના લોકના ઉદ્ધરાણાથી એક વિશાળ
 ચોમાન રોડી તેમાં એક સુંદર મકાન નિશાળ માટે બનાવ્યું

(૬૯)

છે અને તે સારવજનીક સભા બરવાને હપથોગી છે તથા
તમાં ગામ લોકોને પરચે અંગ્રેજી નિશાળ ચલવવામાં આવેછે.

ઉમરેઠ અંગ્રેજી વરનાકમુલર સ્કૂલ.

જુખીની હાલમાં.

હેડમાસ્ટર મીં મહમદ હખાલીમ.

બે આસીસ્ટન્ટ.

આશરે ૬૩ છોકરા અભ્યાસ કરે છે.

સરકારી ગુજરાતી નિશાળ.

સરકાર અને યુનિશિપાલીટીને પરચે નબે છે.

વડા શિક્ષક મીં જગતલાલ માણેકજી.

આઠ મદદગાર શિક્ષકો.

આશરે ત્રણસેં છોકરા અભ્યાસ કરે છે.

જહા પારણ સુખી અભ્યાસ યામ છે.

શાખા (ખાંચ) નંબર ૧.

વડા શિક્ષક મીં દવારકાદાસ તારાચંદ.

પાંચ મદદગાર શિક્ષકો.

આશરે બસો છોકરા અભ્યાસ કરે છે.

શાખા (ખાંચ) નંબર ૨.

વડા શિક્ષક માવીરાંમ વેણીરાંમ.

બે મદદગાર શિક્ષકો.

આશરે સો છોકરા અભ્યાસ કરે છે.

હિંદુસ્તાની મકતબ.

વડા મુનશી સેવદમીયાં બાવામીયાં.

મદદનીશ ખીજા ત્રણ.

આશરે સો છોકરા અભ્યાસ કરે છે.

ગુજરાતી કન્યાશાળા.

વડા શિક્ષક બાઈ ગૌતમ રાજરામ.

બે મદદગાર શિક્ષકો.

શીવણ અને ભરતકામ શિખવનાર દરજી.

આશરે બાણું છોકરી અભ્યાસ કરે છે.

ઉપથી તમામ સરકારી ગુજરાતી અને ઉરદુ નિશાળોના વરિષ્ઠ જાદી નિશાળના માસ્તર ગણાય છે.

તમામ નિશાળોની દેખરેખ મ્યુનિશિપાલ કમિટી રાખે છે.

ફેરબદલી કેળવણી ખાતાના અધીકારીને હુકમ થાય છે.

જાદી નિશાળનું મકાન સરકારી અને ગામને ખરચે બંધાએલું છે. અને ખીજી નિશાળો ભાડાના મકાનમાં છે.

ઉમરેઠ લાઇબ્રેરી

જ્યુબીલી હાલવાળા મકાનમાં.

સેક્ટરી મીં મહમદબાઈ ઇબ્રાહીમ માસ્તર.

આશરે પંદર મંબર.

ઉમરેઠ ડીસ્પેનસરી.

મ્યુનિશિપાલીટીને ખરચે ચાલે છે.

જ્યુબીલી હાલનો થોડો ભાગ ભાડે રાખેલો છે.

ડાકટર.

મીં ચિવત્રસાદ ઝવેરીલાલ આસ્પીટલ આસ્પીટન્ટ.

(૮૧)

દરદીઓની માગજ સાતી થાય છે.

૧૬ નાજીસ.

બટનાડા પોળ પાસે બડાના મકાનમાં.

સબ પેટ માતર મી. તારીંગર પ્રમાથકર.

ઉમરેક ૨, ૩ પા.લિટી

સરકાર કોટમાં.

પ્રેસેન્ટ

બેડા હક્કાના આસીગરે કલેક્ટર સાહેબ.

વાન પ્રેસેન્ટ.

આશુદ્ધ તાનુ ના માગજનદર સાહેબ.

ચેમન

આનંદ નેચર મુ હ સખરહરદાર.

એમના શિવજી ખીજ સાત અદક ૧ કમિશનર છે. એ-
માં ત્રણ સરકારી નોકર અને ચાર માગના અહરધો મળી એ
કંદર હસ અકથો ૧ કમિટી તેમાં છ સરકારી અમલદાર અને
આર મામના અરધોની કમિટી થયું છે.

સેક્રેટરી મી. હક્કમજીરાય દોલનરાય.

દેવાની કોરડ.

સરકારી કોટમાં ૧૨૨નું ખાસ મકાન.

સેકન્ડ ક્લાસ રખ ૧૩૪ ૩૧૨.

ખાન સાહેબ નવગે-૭ મેરાગજ મકા એસ્કવાયર.

સેકન્ડ ક્લાસ સખ ૭૬૪ સાહેબ.

(૮૨)

કે ૧૬ કલાક.

આજમ ગુણસીરામ દોલારામ.

ચક્રાલક.ડગ.

મી. રણુભાઈનામ નાગરદાસ.

મી. બી.જી.જી.દા.ન મુળમંદ.

મી. મણુભાઈ પ્રણુભાઈ સેતલજીડ.

મા. નાદનંદર માહેશ્વર.

મી. નંદલાલજી પરસાનમ.

મી. મુળજી યા. જી.

પોલીસ થાણું.

સરકારી કોટમાં ખાસ બંધાવેલી ગેટ.

જમાવર મુલાખમાં દાદા ભં.

નાયક તથા ૬ સીપાઈ મળી ૧૧ માણસનું પાણું છે.

મુખી જાને પોલીસ પટલ માવીલ.લ મુશાલ.

સંતરામ મહારાજનાં મંદીર.

જે વખતમ. કોટમાં શ્રી રણુકોટરાય પંથરાવવા માટે
જાણિકરે વિશાળ અને રમણીય મંદીર સંવત ૧૮૦૮માં બંધા-
વ્યું તે વખતમાં સંતરામ મહારાજ કોટમાં હતા. એમના
અમલકાર માટે તેમના સેવક અનેક પ્રકારના દાખલાતું વરણન
કરે છે અને હાલને સમય પણ સાક્ષાત સંતરામ મહારાજ તેમના

સાધુ અને ભાવીક એવકેને પ્રયોગોપાત સમક્ષ દરશન દેહે એ મ તેઓનું કહેવું અને માતવું છે.

સંત્રામ મહારાજનો ધરમ સરળ અને નીતીમાન જણાય છે. ગાંધીના અધીનારી સાધુઓ પે તાના મંદીરથી બહાર વગર પ્રસંગે. અકસ્માત નીકળતાજ નથી તેઓ પોતાના કાળ ભજન અને જગા. સુધરા માટે તથા સંતોને ઉપદેશ કરવામાં થાળ પછે મુનરેછે, તેમને કોઈ પ્રકારની દેખાઈ હોતી નથી.

મંદીરો ઘણું સ્વચ્છ અને જાત્રાગુ તથા પરોક્ષીને મદદ થાયકે એવો તમામ સામાન મંદીરમાં તયાર હોય છે. માર્ગ પછી અભ્યાસને જોને આવા પીતાનું મળતું નથી અને વિસામાની સેવા નથી તેમને એ મંદીરમાંથી આશ્રા મળેછે. અને મંદીરમાં કેવે પ્રારે આવક થાયછે અને ખર્ચ થાયછે તે કોઈ જાણી શકતું નથી. ભજના એવા પરમ રથુ છે કે હજારે રૂપીયા ખર્ચે છે પણ તેમણે ખર્ચ કર્યો એવું જાહેરમાં લાગી શકતી કે તા નથી.

સંત્રામ મહારાજના મંદીરમાં ગાંધી આગળ અખંડ દીવો રહે છે અને જ્યાં નવું મંદીર કરવાનું હોય છે ત્યાં નડીયાદના મુખ્ય મંદીરમાંથી દીવો પ્રગટીને ઘણી સંગ્રાજથી લઈ જવામાં આવે છે અને એવો દીવો એકવાર પ્રગટાયો કે સદા મરણ કાયમ રહે જ. અધીનારી સાધ એ પોતાની ઘણી ન તનથી સંગ્રાજ અને ને તેમ પ્રાણે ગાંધી પૂજા થાયછે તમ કહે છે. તે દાર લાવે છે તે ગાંધી આગળ ધરાવ્યામાં

આવે છે જેમની આરતી ત્યં હરમ ઉપર જે તેમને માહારાજ
ને પ્રતાપે જેની મન વાંછત તેરી કળ યાયકે અને તેને અંગે
હજારો કંપીય. બહુ ગોળનમા ખરમ થ.યકે.

મુઘ સંત્રામ મહારાજે પદારાજ ગાદી સ્થાપત કરેલી. તે
પછી વડોદરા ત ગાદી સ્થાપત કરી અને કંપક નહી. ૧૬ મુ
કામ ગાદી ગયાથી ત્યાં અંગોગત ન આ બંનાવી ત્યાંજ સમા
ધી લાવેલા કહેવાય છે તેથી નડીયાદનું મંદીર મુખ્ય સ્થાન છે
તમામ મંદીરો નડીયાદના તાલુકામાં ગણાય છે. અને રાધેશ્વરો
ને નડીયાદના ગાંધીકાંડી આનંદ આરાજ છે. તે મંદીરમાં જે
પેન યાત્ર છે તે તેજ મંદીરના નામમાં વખરેય છે. સંત્રામ
સાગરાજના મંદીરમાં કોઈ પણ પ્રકારે કોઈપણ જાતની સેવા
કરવ તે કહવામાં આવતું નથી. આનંદજી જત પાળગમાં નાવે
છે અને મન્નો પોતાની કુલ અને પ્રજાથી સેવા કરે છે.

સંત્રામ માહારાજના ૧૧ મુઘો માહારાજે કીધેલા નીમ શ્ર
વાથી પાળે છે.

સંત્રામ મહારાજ.

ગિય મંડળ.

૧ લખમહુદ સહુ ૨ હરરાજી. ૩ રાધવમુનીજી, ૪ બ્રહ્મ
નીદસહુ વગેરે ધણા હતા.

નડીયાદની ગાદી.

૧ સંત્રામ મહારાજ. ૨ લખમહુદસહુ ૩ ચતુરદાસહુ
૪ નેત્રામહ સહુ. ૫ મુઘરામહુ ઉરદે મુની માહારાજ, જેકુ

(૮૧)

મહાસજ્જ પોતાની બારે માંદગીને વખતે મુગટામણીને આદર આપી ત્યારથી માંદગીનું કામ મુગટામણી કરે છે અને નંદામણી સજ્જ પોતાના કામ વિગ્રહી અને બજનમાં ગુજારે છે.

દર પુનર્જન્મમાંથી નંદાવાદ દરમિયાને જાય છે અને બંડારા કરે છે. પણ માંદા મહીનાની પુનર્જન્મ ઉપર ત્યાં બાંટો મળે બરાબ છે નંદાવાદે આવે છે અને માંદા બંડારા પાય છે જે માં પ્રથમ માંદામાં આવે છે તે જાણી પાળી સંવત્સર લોકો સોડો પ્રસાદ લેતા જાય તેમને જ નંદામણી આવે છે.

ઉમરેડા : માંદા.

સંવત્સર માંદાર જન્મ શિષ્ય લખમણસજ્જના શિષ્ય મંદારામ માંદાર નંદાવાદથી લીધે લાઈ ઉમરેડા પધારેલા.

જ્ઞાન લોકોએ અને શિષ્ય માંદા મંદારામ માંદારાની સાચી અગત્ય સ્થાનતા કરી માંદામાં મંદાર માંદાર માંદારની વચ્ચે જાણ ત્યાં જાણને સંવત્સર કરી અને વિશાળ મંદાર જાણવા. માંદારને માંદા પેલી પ્રજા બજન કરવા લાયક અને જીવને શિષ્યતા આપવા લાયક છે. માંદામાં માંદાર જાણવી જાણવા સાચા માંદામાં અને બીજી પ્રકારની માંદા સોં કરતામાં આગ છે કે એક રજવાડાથી ને મંદારને પણ સમાવેશ થાય તેમને સરને જાણની સામ મળી આવે.

મંદારામ માંદારાને સમધી વખતે નંદામણીને માંદા સોંધી અને તેમને તત્તર આદર આપવામાં આવી છે.

માંદા મહીનાની પુનર્જન્મ ઉમરેડા આવે સંવત્સર માંદારામના

મંદીરમાં ઘાટો સંઘ ભરાય છે અને જાત્રાળુની ગીરની સાચી થાય છે.

જાત્રાળુ તરફથી ભંડારો થાય છે અને માહારાજ પશુ મંદીર તરફથી ભંડારો કરી બ્રાહ્મણોને જમાડી જાત્રાળુઓને પ્રસાદ લેવાડે છે.

પાદરાની ગાદી.

૧ રાઘવ મુની ૨ આત્માનાથ ૩ ગેખરામ.

હાલ નરસિંહરામજી ગાદી ઉપર છે ૪ ને તે એ થા અધીકારી છે. રામનોમી ઉપર પાદરામાં ગંગાજી થાય છે.

વડોદરાની ગાદી.

૧ હરીરામ. ૨ ભગવાનદાસ. ૩ ગંગાદાસ.

ચોથા પૂરશ દયારામજી ગાદી ઉપર .

૫ વસતપંચમી ઉપર ગંગાજી થાય.

કોયલાન ગાદી.

૧ ધ્યાનીજી. ૨ હરીદાસજી.

કરમસદ.

સૈવાદાસજી ગાદી ઉપર છે.

આ પ્રમાણે ૧ નડીયાદ ૨ ઉમરેદ, ૩ પાદરા, ૪ વડોદરા, ૫ કોયલી, ૬ કરમસદ ખાતે મંદીર છે. તેમાં સંત્રામ માહારાજ ના ભક્તો ભજન કરીતન કરી, તથા માનતા આપડી રાખી ચોતાનું મનવાંછન રૂળ મેળવવા આકાંક્ષા રાખે છે. બધા મંદીરોનો ક્ષરભાર સાચી રીતે ચાલે છે. સાધુઓની આસ્તા અને

(૮૭)

કરણી સારી હોયછે, તેમને પોતાના ધરમનું જ્ઞાન સાચું હોયછે અને લોકોને પોતાના ધર્મનો બાધ કરેછે. વધારે વખાણવાલાયક એ છે કે સંત્રામ મહારાજના ધર્મમાં તેમના સાધુ કે બકત કોઈપણ ધર્મ કે દેવની નીંદ્રા કરતા નથી, અને પોતાની આસ્થા પ્રમાણે પોતાના બજનમાં પોતાનો કાળ કહાડેછે તથા સાધુ ખરા નીતિવાન અને અપેક્ષારહિત નજર આવેછે.

ડાકોરના જત્રાણુઓને ઉમરેડના સંત્રામ મહારાજનું મંદીર જોવાલાયક અને દરરાત કરવા લાયક છે. તેમ નડીયાદનું મંદીર પણ અવશ્ય જત્રાણુથી અવકાશ મળી શકે તો જરૂર જોવા અને દરશનલાયક છે. આ પુસ્તકમાં જગ્યાની રોકાણે મંદીર રચનાનું વરણુત થઈ શક્યું નથી. પણ નડીઆદ અને ઉમરેડના સંત્રામ મહારાજનાં મોટાં ધામો અવશ્ય અવલોકન કરવાલાયક છે.

શ્રી રણછોડરાય માટે નવા આવેલા હાથીનો હકોકત*

ડાકોરમાં કેટલીક મુદતથી વહીવટદાર અને સેવકો વચે પોતપોતાના હક સંબંધની ભાંજગડ ચાલી રહી છે. તેવામાં શ્રી રણછોડરાયજીનો હાથી મરણ પામ્યો અને હાથીની ભાંજગડ ચાલી રહી, સવારી માટે રાત્ન રજવાડાના હાથી માગી લાવી કામ ચલાવવા માંડ્યું. એક વરસ હાથી વગર રથજત્રાની સવારી નીકળી જ્યેથી વધ શણગો દોલગીર થયા. આ ચરચા માટે ડાકોર ખાતે પ્રગટ થતા શ્રી રણછોડ દરબાર પત્રીકામાં કેટલીક ટીકા થઈ અને હાથી ગજ તે પ્રકારે લાવવાની ભલામણ કરવા માં આવી.

સંજોગ એવો બન્યો કે મુરતના એક શેઠ લાલજીભાઈ ધરસોતમદાસ તારકસ અકસ્માત ખીમાર થયા અને ધરના માણસોને મંદવાડ બારે લાગ્યો. એમની સ્ત્રીએ દુધ, ભાત

અને દાળ વગેરે ખાવાની બાધારાખી અને શ્રી રણછોડ
રાયના દરશન કરી સવારૂપીઓ બિટ ધરયા બાદ તે ખા-
વાની પ્રતીક્ષા લીધી. પરમાત્માની પ્રજાએ એ શબ્દને સા-
રી પેઠે અપરામ થયેા અને લેવાયલી બાધાની વાત તે
મના જાણુવામાં આવી, તેથી એક પુનમને ઠાંકણે ખટ
લા સહીત ડાકોર પધારયા. રાજા હાકોરને ક્રીંમતી વામા
ધરાવ્યા અને ત્યાં વાત ચાલતાં મંદીરના નોકરે અને
એમની વચે હાથી સંબંધી વાત થતાં એમણે જાણાવું
કે સુરતના વર્ધશણુવો તરફથી હજાર પંદરસેની રકમ
હું મોકલત કરી ઉલટી બરાતી આપીશ. સેવક તરફના
કારભારી મણીબાહએ કહયું કે મંદીર ખાતામાંથી પણ
કાંઈ રકમ કાઢાડવાને રીસીવર સાહેબને સમજાવવામાં
આવશે. ગઈશાળાના ખાવા સાડણીદાસે કહયું કે હજાર
આઠસેની રકમ હું પણ વર્ધશણુવોને ઉપદેશ કરી બરાતીશ.

આ વાતચીતનો લાભ લઈ શેઠ સાલબાહ પુરૂષોત્તમ
સુરતના દેશીમીત્ર પત્રમાં ડાકોરમાં એક હાથીની જરૂર
છે એ વાતની ચરચા ઉઠાવી. વરતમાનપત્રની આ હ-
ક્રીકત સચ્ચીનના નવાબ સાહેબનો વહીવટ કરનાર મી.
વેર સાહેબના જાણુવામાં આવવાથી તેમણે ડાકોરના રી
સીવર સાહેબને કાગળ લખ્યે કે અમારા રાજ્યમાંથી એક
હાથી આપવાનો છે. તે ઉપરથી કારભારી મી. મણીબાહ
સુરત આવ્યા, તેઓ લાલબાહ શેઠને મળ્યા અને હકીકત

કેન જણાવી. બધા મી. વેર સાહેબ પાસે ગયા અને
 અરજ કરી કે જો આપ હાથી આપણો તો અમારે ધ
 રમ ખાતે ડાકેરમાં હાથી જોઈએ છે. મી. વેર સાહેબ
 પછડું કે હાથીની કીંમત શી આપણો? શેઠ લાલભાઈએ
 કહ્યું કે રાજા રજવાડા ઠાકોરને હાથી બસીસ આપે
 તો તેના નમાવ માટે એકાદ ગામપણુ અરપણુ કરવું
 જોઈએ. મી. વેર સાહેબે કહ્યું કે મારું વચન રાખો
 અને હું આંકડો કરાવું તે કબુલ રાખો. શેઠ લાલભાઈ-
 એ કહ્યું કે અમારો બસો પાંચસો ક્યાંથી આપીએ? સુરત
 માંથી માત્ર ગાડી ભાડા જોડવું મેયું થાય તો નસીબ.
 મી. વેર સાહેબે નામની રૂ. ૧૦૧)ની કીંમત જણાવી
 જે તે જોડોએ કબુલ રાખી અને રૂપિયા આપી પહોંચ
 સહ હાથી ખેતાના સ્વાધીનમાં લીધા.

આ પ્રમાણે હાથી મેળવ્યા પછી તેને ડાકોર ર-
 વાને કરવા માટે સુરતના સ્ટેશન મારુતરને કહેવામાં આ-
 વ્યું. મારુતરે પ્રથમ હા કહેલી પણુ હાથી માટે ડાકોર ન
 મળે તથી હેડ આશીસમાં તપાસ કરાવી, અને જી.આઈ.
 પી. રેલવેમાં તપાસ કરાવી. પણુ હાથીનો ડાકોર કંપનીમાં
 નથી આવ્યા સમાચાર ફરી વળવાથી બધા નીરપાય
 થયા અને છેવટે પગરસ્તે હાથીને સહ જવાનો કરાવ
 મૂકાયો. આ ભાંજળાકમાં ચોમાસુ રાફે થયું અને વરસાદ-

નું જોર વધારે જણાયાથી ચોમાસું પૂરું થતાં સુધી હાથીને સુરતમાં રાખવાનો દરાવ થયો અને તે હાથીને શેઠ લાલકસનની વાડીમાં રાખવામાં આવ્યો.

ક્રીડીને કણ અને હાથીને મણ કહેવાય છે તેમ હાથી રાખવો તો ખરો પણ ખરચ શી રીતે નીભાવવો, તેની ભાંજગડ થઈ. હાથી વેચાણ લેવા અદ્યતો સુરતના થોડાજ વર્ષશુભોએ તે રકમ માંહે માંહે ઉધરાણું કરી પુરી કરી. પણ હાથીનો રોજનો ખરચ પાંચ સાત રૂપીઆ અને તે ત્રણ ચાર માસ નભાવવા માટે રૂ. ૫૦૦ થી વધારે રકમ જોઈએ. તે પછી શ્રી રણછોડરાયના જાંડારમાં નહીં મંગાવતાં મમતી અને ભાવીક સુરતવાશી વર્ષશુભોએ માંહેમાંહે ઉધરાણું કરી અને ખીજ તરખારે જ્યાં સુધી હાથી સુરતમાં રહ્યો ત્યાં સુધી ખરચ નભાવી છેક અંકલેધર સુધી વીદાય કર્યો અને દસરાને દીવસે હાથીની શેઠ લાલકસન પરજોતમદાસે સન્નિહે પુજા કરી નોકર-ચાકરોને સરપાવ સાથે તે હાથીને સુરતના વર્ષશુભોની તરફથી લખાવી ભેટ કર્યો. ડાકોરના રીસીવર સાહેબે હાથશીના જન્માદાર કરાવ્યા, અને તેનું નામ જમનાખાઇ પડાવ્યું.

હાથીને સુરતથી ડાકોર વીદાય કરતી વખતે સુરતનો ગોલા લોકની ભજન મંડળીએ વાજતે ગાજતે પ્રભુ પદ ગાતાં હોય ખીજ સુધી વીદાય કરવા ગયા અને સુરતના

ખીજ વધ્ધણુવો પણ એ સરઘસમાં સામલ થયા હતા. વીદાય કરવાનો વરઘોડો સાંજના ચાર વાગે નીકળી બે કલાક સુધી ગામમાં ફેરવી વીદાય કરવામાં આંચે હતો તેમાં નવાપરાના ગોલા છોકરી મંડળીએ નીશાન, ઝંડા અને ઝાંઝ ઢોલક સાથે ભજનની સારી ધૂન મચાવી હતી.

હાથી જ્યાં સુધી સુરતમાં રહ્યો ત્યાં સુધી તેના ખરચ કરવામાં નીચે પ્રમાણે સુરતવાસી વધ્ધણુવોએ મદદ કરી હતી. અને કામમાં આગેવાની કરવાની મહેનત શેઠ લાલભાઈ પરશોતમદાસ તથા પટેલ કાળીદાસ રૂકીરમંદ તથા શેઠ કાશીદાસ પ્રાણુજીવનદાસ તથા ઠકર નારણભાઈ નરોતમદાસ તથા ગોલા ખીજી શંકર વગેરે વધ્ધણુવોએ પોતાનું પંધા રોજગારનું કામ છોડી સારી આગેવાની લીધી હતી. તે અરસામાં ડાહોરથી શેવક, કર્ણાથંકર આદિતરામ સુરત ગોવાળ ભાગના ઘડિ ઉધરાવવા માટે આવેલા તેની શેઠ લાલભાઈ પરશોતમદાસે પોતાને ખરચે ઘેર એક બ્રાહ્મણ રાખી સારી ખરદારત જણ માસ સુધી ઉઠાવી હતી.

મજકુર હાથી વેચાતા લીધા ત્યાંથી ડાહોર પહોંચાડવા અંકલેશ્વર સુધી વીદાય કર્યો તેના ખરચના નીભાવ માટે જે ઉધરાણું થયું હતું તેની યાદ નીચે પ્રમાણે:—

૧૪) = શેઠ લાલભાઈ પરશોતમદાસ તારકસ.

૨૫) શા. કાળીદાસ પ્રાણુજીવનદાસ.

- ૧૦) ઝાંપાના બજારના તંબોળીના વારામાંથી.
- ૧૦) ઝાંપાના બજારના તંબાકુના વારામાંથી.
- ૧૫) પુરાનપુરી ભાગોળના તંબોળીના વારામાંથી.
- ૧૦) ઠકર વલ્લભદાસ મલાલદાસ.
- ૩૫) ઠકર હિમતરામ નરભિરામ હાથી તથા વાગા માટે.
- ૧૦) બાપ નંદકોર ઠકર લુણસીદાસની દીકરી.
- ૫) ઠકર દોલતરામ બાળગોવનદાસ.
- ૧૦) ઠકર દુલ્લભબાપ હરીવલ્લભદાસ.
- ૧૦) દલાલ ઠાકોરદાસ નરોત્તમદાસ.
- ૬) દરજી વણારસીદાસ વનમાળીદાસ.
- ૫) ઠકર મકેનદાસ બવાનીદાસ.
- ૧૦) નાનપરાના તંબોળી તથા તમાકુવાળાના વારામાંથી.
- ૫) પુરાનપુરી ભાગળના મમરાચેવવાળા શા. રાજી રામ વનમાળીદાસ.
- ૫) શા. નારલુદાસ બાણુશા.
- ૩૦) પુરાનપુરી ભાગળના રૈયમી તથા મુતરાઉ કાપડ વેચનારાના વારામાંથી.
- ૧૦) ખરશીવાળાની પંચાતમાંથી.
- ૧૦) ઠકર નંદરામ હરીબાપ.
- ૧૫) પટલ કુકીરબાપ રાવજી.
- ૫) શા. નાગરદાસ કૃષ્ણદાસ.
- ૫) સોની ઠાકોરદાસ પચીગર

(૯૪)

- ૧૧) બાઈ વીચકોર ઠકર જગા વીશરામની વીધવા.
- ૨૦) પટેલ રણકોડદાસ દુલમદાસ ઉઘાડા પગા.
- ૨૦) પટેલ દુલમભાઈ રેવાદાસ.
- ૧૭) પટેલ વીજબુખાણદાસ પરશોતમદાસ તારકસ.
- ૧૫) સોની જીવણ ખુશાન.
- ૧૦) શા. કંચીરભાઈ જીજવનભદાસ.
- ૫) નાણાવઠી નાગરદાસ મનોરદાસ વડીયાવી ભાગો
બવાળા.
- ૫૧) ધીના કાંટાની પંચાતમાંથી હા. જગાભાઈ ભગ
વાનદાસ.
- ૫૧) ધીના કાંટાની પંચાતમાંથી હા. ગોરધનદાસ જગ
વાનદાસ.
- ૧૧) પટેલ પ્રાણજીવનદાસ વીજબુખાણદાસ ખાસાતા
હુડિયા.
- ૫૦) અનાજવાળાની પંચાતમાંથી શેક દારકાંદાસ
મારફત.
- ૩૩૥ પટેલ જીણાભાઈ નારણદાસ.
- ૧૫) પટેલ ગોરધનભાઈ જગજીવન મહેતા.
- ૧૨) પટેલ માણિકચંદ હરજીવન.
- ૬) પટેલ ગોવન દુલભ.
- ૧૫) પટેલ લલુભાઈ દયારામ.
- ૭) ઠકર લલુભાઈ ભગવાનદાસ

(૯૫)

- ૧૫) રવાળાના ટેકરા ઉપરના સુખડીઆની પંચાત
- ૫) ઠંકર ભાષદાસ વલભ રહિરવાળા.
- ૫) શા. તાપીદાસ વરજદાસ તરફથી
- ૧૫) પટેલ પરશોતમ ગીરધર.
- ૭) ગજર કલ્યાણભાઈ નાગરફળીઆવાળા.
- ૧) વકીલ કાશીદાસ હા. ગજર કલ્યાણભાઈ
- ૧૩) પટેલ ફકીરચંદ કેશવજી.
- ૨૫) શા. વરજદાસ વીજબુખાણદાસ
- ૧૧) શા. ભગવાનદાસ વિજવલભદાસ.
- ૮૧) પટેલ વલભાઈ ભાઈચંદ
- ૧૦) શા. મારારભાઈ વીજબુખાણદાસ
- ૭) શા. માણિકલાલ નાગરદાસ
- ૧૫) શા. કહાનદાસ શ્રીજવલભદાસ.
- ૩) ઝાંપાનાં બજારના બરફીયાળામાંથી.
- ૩) ઝાંપાનાં બજારના ચાનાજવાળામાંથી.
- ૧) ઠંકર જીવાણુ પરશોતમ.
- ૧) ઠંકર જગજીવન વલભદાસ.
- ૨૧) ખુરાનપુરી ભાગોળના ગાંધીના વારામાંથી.
- ૨) સુધાર ભગવાન પરશોતમ
- ૨) મહેતા જગજીવનદાસ રાણીતળાવવાળા.
- ૧) રાણીતળાવમાં રહેનાર છાપખાનાવાળો.
- ૨) શા. માતીરામ રાણીતળાવવાળા.

- ૫) શ્રી અરદેસરજી ધનજીશાહજી કોટવાળ
 ૨૥) ચોકખતરના પાનવાળામાંથી.
 ૪) ઠકર મથુરાદાસ ગોપાળદાસ
 ૧૦) બાઈ લખમી ડેકાણું ગોપીપરા.
 ૫) શા. કશનદાસ કેવળરામ.
 ૫) શા. પ્રાણુજીવનદાસ કરાનદાસ
 ૫) ચોકખતરના કાપડીઆના વારામાંથી
 ૨) શા. વરજદાસ હરકીશનદાસ કાપડીયા.
 ૨) શા. હરકીશનદાસ નગીનદાસ
 ૧) શા. ઘેલામાઈ ચાનીવાળા ચોકખતર.
 ૧) શા. પરશોતમદાસ હરગોવનદાસ ચોકખતર
 ૧) શા. નેકીયનદાસ માલીરામ.
 ૧) શા. કશનદાસ નરમિરામ.
 ૧૦) ખત્રી ઝવેર બહેચર.
 ૫) શા. મંછારામ ઘેલાબાઈ દેશીમીત્ર.
 ૫) પટેલ પરબુ ગીરધર.

૮૨૬૥૥ જીમલે જમા થયા.

શ્રી રણછોડરાયમાં સદમથી કરાવી અને
પ્રલભોર્જન કરાવ્યું તેમાં જરાયેલી
રકમોની યાદી.

- ૧૬૥૥ પટેલ શીવલાલ આત્મારામ.
૨૨) પટેલ જીણાભાઈ નારણ
૬) ખાઈ મણી ડે. શેઠ લાલભાઈના ઘરમાં.
૨૪) પટેલ કાળીદાસ ફકીરચંદ તથા મંજારામ
ગીરધરલાલ.
૪) ખાઈ ધનકોર શા. ગીરધરલાલ આત્મારામની દીકરી
૫) પટેલ કાળીદાસ રંગનાથ
૨) શા. હાકોરદાસ નરોત્તમદાસ દલાલ
૨૧૧ સોની ગોરધનદાસ ગોકળદાસ
૫) હકર દોલતરામ ખાળમુકેનદાસ નાનપરા
૨૫) પટેલ માણિકલાલ ત્રીભોવનદાસ
૫) હકર વલભદાસ ગલાલદાસ
૧૦) નવાપરાના ગોલાની મંડળીમાંથી
૧૮) ન શા. કાશીદાસ પ્રણજીવનદાસ.
૧૭.૧૧=૧૧ પટેલ ફકીરભાઈ રાયજી.
૧૧૧ પરચુરણ સોદામાં કલદારનો વઘાવ ઉપજ્યો.
૧૧૧- ખરચ ખાતે વપરાયેલો તે જમે આપ્યો.
૦૧=૧૧૧ ખરચમાં વઘાવ વગેરેનો વધારો.

૧૭૬૧૧૧=૧૧

એકંદર કુલ સરવાળો જમાં. રૂ ૧૦૦૬૧=૧૧

હાથી લેશને તથા તેની ખારાકી વગેરેનો

ખર્ચ.

- ૧૦૧) સમીપના નવાખ સાહેબનો હાથી લીધા તેના.
 ૨૪૧ ખનાત જુલ તથા હાંસોઆ માટે, વાર ૧૬૧૧
 ૪૧૧ સીટીનનો તાકો ૧ અસતર માટે.
 ૦૧૧ પાટી જુલની ખારકર માટે.
 ૧) હાથીની ટીપ માટે હેંડબીલ છપાવ્યાં તેનો.
 ૦) = હાથીને કેરી ખવાડી તેના.
 ૦૧ = ઝીરાનપુરી ભાગેજથી નાનપગ મુધીનું ભાડું.
 ૦) = ૧૧ નાનપરાથી સમ/વદપરા મુધીનું ગાડીભાડું.
 ૨) શીવા શીયામનિ મહાભાષ્યે અપાવ્યા.
 ૪૦૧ હાથી સાડ ધાસ લીધું તેના હા. ખનુમીઆં.
 ૧૫) ધારાની પુગી હાનર એકતા.
 ૧) હાથીને મગદળ તથા કેળાં ઝીરાનપુરી ભાગોજે
 ખવરાવ્યાં તેના.
 ૧૫૧૧ હાથીને સાડ લોટ તથા ચોખાના.
 ૧૨૧૧ = હાથીને સાડ ધી ગોળ તથા મશાલા વગેરે.
 ૨૫) હાથીને સાડ ધી ગોળ વગેરે.
 ૦૧૧ = ધાતીડા ૧ લંધું તેના.
 ૨૧- મલમલનો તાકો હપરણા સાડ.
 ૦૧૦૧ હાથી ડાકોર વદાય કીધા ત્યારે પુજના.

- ૨) શીવા સીપાઇને ખરચ માટે આપ્યા.
 ૨૦૧૧ હાથી વધાય કીધો ત્યારે ભજનીયાને.
 ૧૦૧ પરચુરણ ખરચ બહોખરત માટે.
 ૨) ૨૦૧૧ રાંદેરનું ગાડી ભાડુ રજમચીડી પરસાદ વગેરે.
 ૨) વાગાને સાડ મગજુ રેશમી.
 ૧) ૧૬ હાથી વધાય કીધો ત્યારે રંગાબો તેના
 ૨૧ આંરવો ડગલાના અસતર માટે ગજ ૧૬
 ૬૭૧ બાદલુ જરીના વાગા કરવા માટે
 ૧૩૦૨ રેશમ મંડીલ તથા લપા માટે લીધું
 ૮૧ લપાના તાસાની તણાન તથા અપડાઈ
 ૧૦ લપાની તથા મંડીલની મજુરી
 ૨૬૦૨૧ મંડીલ માટે કસબ હા. કાળીદાસ
 ૧૫૧ શ્રીટ વાગાની તોલા ૧૫૧
 ૧૧ વાગા માટે અસતર લીધું તેના
 ૧૦ હાથી અંકલેશર સુધી વધાય ક્યો તેના હા. કથનદાસ
 ૧૨૦૧૧ હાથીની મથાદીની રેશમી ઝાલર હા. કંદણાથંકર
 ૩) હાથીની માથાવદીનાં કુમતાં
 ૧) ઝાલર લેવા ગયા તેનું અમદાવાદનું ભાડું હા. કંદણાથંકર.
 ૬) રથજત્રા ઉપર ખાંડ અપાવી હા. કંદણાથંકર
 ૭૧ સમગરી કરી સેવક જમાડયા તેના તેલ માટે
 ૩૦૧૧૧ પરચુરણ મસાલો ધાંણાજીર રાઈ ગ્રી વગેરે.

(૧૦૦)

- ૧૮ = ૧૧ ઠાકોરજીના સીપાઇના ડગલાની કસ માટે
૧૧૧૧ પીયાજ ગજ બે લીધો સેજપ માટે
૧૧૧૧૧૧ હાથીને સાડે મસાણો વગેરે
૩૧ = હાથી સાડે અંકલેશર લાડુ ખાકલ્યા તેના
૧૧-૧ મંડળીને પરસાદ અપાવ્યો તેના
૧૬૧૧ હાથી માટે ચોખ્ખા મણુ ૧૦ ધર્જી મણુ રા!
૧૦) હાથી માટે લોટ મણુ ૫ લીધા તેના
૭) હાથી માટે ધર્જી મણુ ચાર લીધા તેના
૧૧-૧ શીખીન ડગલા માટે
૧૩૧૧ ડગલા તથા બદન ઠાકોરના નોકરને આપ્યા તેની
સીવડામણુના.
૧૦) લોટ મણુ પાંચના
૩૦૧૧ સચીન ગયા આવ્યાનો ગાડી ભાડા વગેરે ખરચ
૨) શીવા સીપાઇને આપ્યા.
૨૧૧૧ કરણાથ કરની ઠીકીટ આવવા જવાની
૭૧ = લોકોને આપવા સાડે ઉપરણા.
૭૧ કરણાથ કરને આપ્યા.
૨૧-૧ મલમલનો તાટા નંગ એક
૭) = શીડ સુનેરી રેશમી મલિયાણાં ૧૧૧
૧૦) ધુવરી ચાંદીની તોલા ૧૬
૮૧૧ પાંદડાનું રૂપ તોલા ૮
૫૩) = હાથીના અંકોરા માટે ચાંદીના

- ૪) પાંદડા તથા ધુવરીની મજૂરી હાથી માટે
 ૬) હાથીના અંકુશની મજૂરી કંસારા રામદાસને.
 ૭) ૧૦૩ કાનદાસને ત્યાંથી ધાસ હજાર લાવ્યા તેની મજૂરી
 ૧૧) હાથીના પગની દવા માટે તેલ તથા સરસ
 ૪) કર્ણાશંકરને ટીકીટ માટે આપ્યા
 ૨૧) = કર્ણાશંકરના છોકરાની ટોપીના
 ૧૧) પુલ ઉપર હાથીની ટીકીટ લીધી તેના
 ૨) હાથી ગયો ત્યારે પરચુરણ ખરચના ડાહ્યા તથા
 પાણીના વાસણના
 ૩) કર્ણાશંકરના છોકરા માટે લેશ તોલા રા
 ૨) રીખીન ડગલામાં ધરી તેના.
 ૨૧) ડગલાના અસતરના રંગાઈ સાથે
 ૧૧) = બે બ્રહ્મણની ટીકીટ, ધાસતેલનો ડબો, ખાંડની
 શુણુનું નુર, મગન ખત્રીની ટીકીટ, દુધ સાકર
 વગેરે પરચુરણ
 ૬) = ચોખા મણુ બે તથા શાકના કંડીયાનું નુર
 ૧૩) = સુરતથી સીધું આવ્યું તેનું નુર દુધ તથા ખરશી
 પેંડા વગેરે હા. કરાનદાસ
 ૪૭) = ૧૧) ખાંડ ગુણુ એક દુધ મણુ પોણાપાંચ મણુ તથા
 ૪) પરચુરણ તથા મુળુ બટ અને મગનની ટીકીટ,
 છાટ તથા ગોળ વગેરે સામગરી કરી તેના એ
 કંદર ખરચ

૧૧૦૧ પરચુરણ અરચ

૭૧૧ = ૧ ધી મણ રા શેર ૨, ખાંડ મદ રા, સરખણ
મણ ૪૧, દુધ મણ ૩૫ વગેરે પરચુરણ

૧૧૧૦૧ ધી શેર ૪) = રોકડેથી આપ્યું

૧૦૧ ગોળ શેર ૨૬૧૧૧ તથા ધી શેર ૩૦ મીઠું લોટ
વગેરે

૪૧૧૧ પરચુરણ શાક બાજી મસાલો વગેરે

ખા ઠાકેરજી આગળ નાચ કરાવ્યો તેના

૬૧ સુરત આવવા માટે ચાર બ્રહ્મણની ટીકીટ

૨૭૧૧૧૧ ઘાતીયાં જોડા ૭ ગોર માટે તથા મજૂરોને રો
જના પાસા તથા રાસ કરાવ્યો તેના વગેરે પર
ચુરણ દહી ધી વગેરેના થઈને

૨)૦૧ પરચુરણ અરચ થયો કોળ વગેરે

૧૬૧ = ધી સુરતથી કાચુ તથા ચારોળી તથા અનર
વગેરે મંગાવ્યું તેના

૮) ખાવાને માટે કીનખાપનો ટોપ કરાવી આપ્યો તેના

૧૨૧૧ ખનારસી દુપટા કીકાભાઈને આપ્યો

૬૧૧ = ૧ ઘાતીયું એક નાગપુરી મણીભાઈને

૧૪૧ બંડારી ખાવાના ફેંટાની કોર

૩૬૧૧ માણસોના ડગલાની ખનાત, હાથીની માથાવટીની
ખનાત, સીતારામ ખાવાને હોડવાની ખનાત તથા
રસોઈયાને બદલ મુળજીભટ, ઝાંતીભટ તથા ગ

વરી તથા છોટામટ વગેરેને ઘાતી વગેરેના

૩૮- કેળાં નંગ ૪૨૫ લીધેલાં

૦) = કંડીયા નંગ બે

૧૧૧ = સોપારીની ચુરી તથા પાન

૧૧૧- ધી, ગોળ, મીઠું, કકડ, મરી વગેરે લીધું તેના.

૧૦૦૬ = ૧૧ એકંદર ખરચનો કુલ સરવાળો.

સુરતના સમયદુરાના રહેનાર તારકસ ગોવંનજી દયા
ળજીની પેઠીના ચલાવનાર શેઠ રંગીજભાઈ નગીનદાસે પર
મારથ રૂ ૧૦ આપવાને કહેલ પણ તેણે જરીનો પટકો જ
રદોસ્ત ઝીક ચળકનો તથા મંડીલના બે છેડા બરતના
માર પાટેલા તથા પાયજામો ઝીક ચળકનો બરેલો પોતાને
ખરચે ભરાવી આપ્યો એટલે તેનો જમ ખરચલખ્યો નથી.

આ કામમાં પટેલ માતીરામ રાધવજી જે રાધ-
વજી ભાણુના કુટુંબથી ઓળખાય છે અને તે ગુપ્તી-
સીપાલીટીમાં સરકાર તરફથી કમીશનર છે તે ગ્રહસ્થે
હાથી માટે જે ઘઉં પોતાની મીલમાં દળાવી આપ્યા,
તેની કાંમત લીધી નથી. તેમ તેમણે સામગરી માટે
આશરે પાંચસો ગાણસ મટ લાવતીનો લોટ વગેરેનું
મીઠું આપ્યું હતું તેની કાંમત લીધી નથી. અને હજી
ચોરોક ખજાનાજનનો ખરચ કરવાનો છે તે સીધું પણ

તે આપણે એવી ઉમ્મદ છે. વળી સુરતના શેઠ દુવારકા-
 બાઈ લખુભાઈ તેમણે પોતે પણ આ કામમાં ધણી મહે-
 નત કરી અનાજની પીઠમાંથી હરીપરાના મુકડીઆ વીગર
 માં સાથે આવેલા અને મેહનત લીધેલી અને તેમની
 તરફથી પણ દસ મણુ ધડાં આવેલા. ચોકસી કક્કીરચંદ
 ચોક બજારવાળા તેમણે પોતે હાથાને લોટ ખવડાવેલા.
 આ કામમાં શહેરના ગોલા લોકોને ભારે સાબાસી આ-
 પવા લાયક છે કે ગોલની પંચાતના શેઠ ભાણુ રામજી
 તથા શેઠ વીઠલ શંકર તથા શેઠ દેવચંદ હીરા તથા શેઠ
 વીજી શંકર તથા કીસન ભગત તથા શેઠ કરશન દયારામ
 તથા શેઠ ગંગારામ દયારામ તથા શેઠ વીઠલ કપુરચંદ,
 શેઠ અમથા મથુર, શેઠ નાથુ રામજી, શેઠ ભુદર રામજી
 એ વીગરે ધણુ લોકોએ સંપ કરી હાથીને ચોડા દીવસ
 મુધી આપ્યા પંદર શેર આપ્યા અને ડાકેરનાથે આવી
 માણેકદાડી પુનઃ ભજન કર્યું તથા શરદ પુનમની રાતે
 ગરબા ગાઈ હાકોર પાસે અછી ધુન મચાવી. આ ઉપરથી
 સહેજમાં સમજાશે કે ગરીબ ગોલા જેવી મહેનતુ વરણે
 આ ધરમાદા કામમાં કેવી મહેનત લઈ રાત્રી ઠાકોરની
 સેવા ખજવી છે તે ઉપરની તેમની આરતા સમજાયા
 વગર રહેશે નહીં. તેમ ઉચ્ચવરણના ઉજળા કેરલીકવાર
 ધરમાદા કામમાં ઉભા અને ઉભા રહે છે તેમણે ધર-
 મના કામમાં આનંદ રાખવાનું છે.

બાઈ રામકોર હકર મથરાદાસ ગોપાળદાસની વી-
ધવા જે પાંચ દરા થેર દુધ લાવી વેચી ગુજરા કહે છે
તે બાઈએ ચાર રૂપીઆ હકર માતીરામ નંદલાલ મારફત
માફિયા તે અવશ્ય તે બાઈની ધરમતી લાગણી અને
રાજ રાણુછેડ પ્રત્યેને તે બાઈનો ભાવ વખાણવાલાયક
છે. તેમ આ કામમાં ગરીબ લુવાણા વરગે બહુ વખા-
ણવા લાયક મહંતવ કરી છે. સધરામપરાના માલ
ગ્રહસ્થેને ઘણી સારી રકમ ભરવાની છરછાં હતી, પણ
ધરમતા કામમાં કાંગ જેવા આડે આવનાર હોવાથી
તેમનું મન ભંગ થઈ ફરી ગયું કહેવાય છે. આ કામમાં
નવાપરાના હકર માણેકલાલ ભગવાનદાસ ઘણી સારી
મદદ કરવા ધારતા હતા અને હજી જે સામગરી વ-
ગેરેનું કામ બાકી છે તેમાં સારી મદદ કરવા વગર રહેશે
નહી એવી આશા છે.

આ કામમાં ડાહોરના રીસીવર સાહેબ તથા શેવકો
એ પણ સુરતના વાણિજ્યને લાયક પરસાદ ઉપરણા
આપી ઠીક સમાગમ કીધું હતું તેમ શેઠ લાલભાઈ પ-
રશીતમદાસને એક સારા કસબી દુપટા આપાડ્યા હતા
અને તેમની સ્ત્રીને ડાહોરનો પરસાદી વાગો આપ્યો
હતો. મંદીરની આ પરસાદી અને તે પણ કીમતી મ-
ળવાથી શેઠ લાલભાઈએ પોતાને ખરચે તમામ શેવકોને
વાડકા આગવા લાઠી હતા આ ઉપરથી જિજ્ઞાસા આ-

વથે કે બીજા મંદીરમાં જ્યાં માત્ર ધનવાનોને ગાદી આપી ખરદાસ્ત કરવામાં આવે છે પણ રાજા કાકર શ્રી રણછોડરાયને મંદીરે તો રાજા અને રંક સરવે સરખા છે. અને તેમની ભેટ પ્રમાણે દરેકને ઉપરણા પરસાદો આપી તેમનું લાજન કરવામાં આવે છે અને ને સામગ્રી આવે છે તે ખરચમાંજ વાપરી નાંખવામાં આવે છે. જેવો ખરચ તેવો ભંડાર ભરપૂર રહે છે. પણ દુકાનદારીની પેટીમાંડી શ્રી રણછોડરાયના મંદીરમાં બજાજ ચાલતી નથી. અંદર દરેક ધારમીક વર્ગજીવોની થએલી શેવા સફળ થાય છે, એ તેમની ખાત્રી થયા વગર રહેશે નહીં.

પાછલા હિસાબ ઉપરથી જણાવે કે આ કામમાં મુરતના ગોલા, લુગાણા અને પાછલે ભાગે ફણખી ધારમીકાએ સારી મદદ અને મહેનત કીધી છે. તો તેમની આસતા વખાણવાલાયક છે અને વાણીયા વગેરે ઉંચ વર્ગજીવો ઓછા દેખાય છે તો તેમની આસ્તા માટે સહેજ બીચાર થઈ શકશે.

આ કામમાં વરીઆતી ભાગોળના ખત્તરમાંથી કણીયા તથા તંબોળી લોદો તથા ગાંધીઓએ ગોવાળ ભાગમાં વારા પાડી ધડોને સારે રૂપીઆની રકમ આપેલી છે. તે રકમના ધર્મ ગોવાળ ભાગ માટે મોકલવામાં આવશે. તથા પસતાગીયા તથા મસાલાવાળાએ

૩૬ આખ્યા તેનું શાક સામગ્રીમાં વપરાયું છે. આ કામમાં ધાંચી બીખાભાઈ બંગાળીએ દાળ, ચોખા, લોટ વગેરે પરચુરણ સોદો સામગ્રીમાં પોતાને ખરચે અપાવ્યો હતો.

ગાંધી ડાહ્યાભાઈ દીપચંદને ત્યાંથી ૩ ટ્રાલા સો દો હાથી માટે પ્રથમ અશાડ સુદ ૧૨ ને સોમથી ૬ તે શ્રાવણ સુદ ૮ ને શની સુધી રાજ ધી શર ૧, ગોળ શર ૨, મીઠું શર ૦૧૧, કડુ નવટાંક, હળદર નવટાંક, મરી નવટાંક, લસણ પાંચસાનું લીધેલું તેમાં પરીખ. વરજ-દાસ વીજભુખણદાસના ૩૨૫) આવેલા ૩૧૨૧૧૩ ૬૦૬માંથી આખ્યા છે અને બાકીના ૬૬૧૧૧ ચોપડીમાં ખરચ ખાતે ઉધારી આપ્યો છે.

આ ચોપડીનો હિસાબ અમે નીચે સહીના કરનારા એ તપાસી લીધો છે.

૧ તારકરા શા. લાલદાસ પરશોતમદાસ સહીદ. પો.

૧ પા. કાળીદાસ કુકીશ્ચંદ સહીદ. પોતે

૧ શા. મંછરામ ગીરધરલાલ સહી.

૧ ઠકર. નારણદાસ નરોત્તમદાસ સહી દા. પોતાના.

(૧૦૬)

સુરતી આબકોની આશીર્વાદ.

મેહરબાન સુરતના કલેક્ટર સાહેબ ગહાદુર લેલી સંદેશ
દેહા.

કરુણાકર સ્તાની ધણા, વિદ્યોત્તેજક વીર;
સુરત સાહેબ નિરખિયા, કલેક્ટર લેલી ધીર. ૧

બુજંગ.

ગુણી ગૂણવંતા વડા ગૂણુ સ્તાની,
હિતચ્છુ પ્રજ્ઞના પુરા વીર માની;
સદા આપને ધરા આનંદ હેલી,
અમા ખાત આશિય ગહાદુર લેલી. ૨

કયાં કાર્ય ને વાપરી જાત વાર,
સદા સર્વગ સર્વનું હોય સાર;
સુખી લોકના થોક ને વૃક્ષ વેલી, અમા. ૩

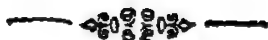
ગરીબો ગણી દક્ષણ દીધે સાગી,
વડી શાંત ધાર્મિક શાખી સવાગી;
હશે બક્ષવા કેસરી કાંધ કેલી, અમા. ૪

વધે શુક્ર પક્ષે વિધૂ પુણ્ય પાત્રે,
તદા મુનકીર્તિ વધી દેશ માત્રે;
બરે તેજ ને હેજ દીલ, ધરા ગુલી, અમા. ૫

(૧૦૯)

ભાવણી.

હમ હુએ અતિ રળિયાત, નિરખીને આજ, પ્રભનામેલી (૨)
 કુખ્યા દુઃખતણા દરિયાવ, સૂખ દીધું શૂર સેલી. ૭૩ ૧
 હમ હતા દુખી દીલમાંય, કરીએ કાંય, જમએ કયાંય (૨);
 પ્રભુ બાણી હમારી દાઝ, આવીયા વાજ, ગ્રહી હમ બહાંય. ૭૪
 રહો સુખી સદા દીલદાર, આશિય એ બાળ, વદે આ દાણ;
 ઠિચર છગન પરાતાપ, વધાધ આપ, હજો સુખદાઈ. હમ ૦૩

(૧૧૧)

સુરતની થોડી હકીકત.

અશ્વની કુમાર—સુરત પાસે એક તાપી ત્રે છે. ત્યાં એક જુનો પીપજો અને તેની પાસે એવારો છે. અસલ એ પીપજો સોનાનો હતો એવી દંત કથા ચાલે છે. એ કો વાર પરવ અશ્વનીકુમાર તીરથ સ્નાન કરવા જાય છે. બેઠક અશ્વનીકુમાર તીરે શ્રી આચારજી માહા પ્રભુજી ની બેઠક છે. એાછવ કીરતન ધાય છે અને તેવે સન્ન શ્રી મગનલાલજી મહારાજ ત્યાં પધારે છે.

કમશાન—એ તરફ નદી કીનારે સ્મશાન છે જે કુલ પાડનાં નામથી એળખાય છે. હોંદુ માહાત્મને તાપ અને વરસાદથી ખચાવ થવા ધરમશાળા ખંધાવી છે. બગેલી લાશનું હાડકું સરખું પણ રહેતું નથી અને આખ થઇ જાય છે એવા પ્રતાપ છે.

શીવાલય—નીલકંઠ માહાદેવનું ઉહેરું છે. સોમનાથ માહાદેવની વતીપાત શીવરાત્રીએ પુજા થઇ બ્રહ્મભોજન થાય છે અને સાધુસંત જમાડવામાં આવે છે. તુલસી વાડીમાં સાધુસંત દત્તરે છે. ગુપ્તેસરમાં ગુપ્ત ગંગા છે અને રગતપીતીએ હમથ સ્નાન કરે તો કોડ વગેરે મટે છે.

કંતારગામ—સુરતથી થોડે દુર રમણીય ગામ છે. ત્યાં કંતારેશ્વર માહાદેવનું ઉહેરું છે. શ્રાવણ માસમાં પુજા મહીમા સારો ચાલે છે. લોકો એ માસમાં ત્યાં વાડી ખંગલામાં રહે છે. ઉજાણીએ અને નાચરંગ ચાલે છે.

સુરતના દેવાલય—વધજીની સંપ્રદાયના શેહેરમાં સાત માદીનાં સાત મંદીર છે. ૧ શ્રી બાળકૃષ્ણજીનું મંદીર વીશાળ અને શોભાયમાન છે. શ્રી મગનલાલજી મહારાજ ઠાકોરને સારાં ભાડ લડાવે છે. રથજીત્રા, જન્માસ્ટમી, ફસરા, દીવાળી, અનકોઠ વગેરે એાછવ ઉપર ઠાકોરજીની

સેવા બહુ દરશન કરવા જોગ થાય છે. હીંદોળામાં સારા મંનારથ થાય છે. કંતાર ગામ તરફ એક ખાગ ખંખા પહોડીને નામે ઓળખાય છે ત્યાં શ્રી મગનલાલજી દરવા મધારે છે અને વીશણ્વો દરશને જાય છે. ગોવતલાલજી ગાહારાજનું મંદીર હાલને સમે વખાણાયલા દેવીકીર્તનના- ચરણ માહારાજના તાળામાં છે. એ માહારાજનું તમામ વસ્ત્ર નીત્યકર્મ અને દેવ સેવા તરફ લાગુ રહે છે. વહુજી ગાહારાજને જનાતામાં રાખતા નથી પણ જુથી દેવ સેવા કરવા દે છે અને ભાગ્યશાળી જનેને તેમનાં દરશન થા- ર છે. મુધગલ મંડળ પણ એ માહારાજના વખાણ કરે છે. લલુજી મહારાજનું મંદીર, ખરજીનું મંદીર, આચારજીનું મંદીર અને ગીરધરલાલજીનું મંદીર વગેરે સાત મંદીરો છે.

માતા—શહેરમાં અંખાજીના ચકલામાં અંખાજીનું તથા કાગકામાતાનું રહેરું છે એ માતાની માનતા સારી ચાલે છે.

ખાલાજી—એ મંદીર ઘણુંજ અસલીયારાનું અને રાહે રમાં બહુ વખણાય છે. મંદીરનું આગાન વીશાળ છે. બ મનો ઘણા છે. ઘણા લોક રાજ નીમધારી દરશન કરનારા છે. ત્યાં કયા પુરાણ કહેવામાં આવે છે.

પતાળી સાહેબ—નદી કીનારે નીચાણમાં પતાળી સાહેબ હરમાનજીનું દેવાલય છે. ત્યાં સાધુસંત રહે છે. માન તા સારી ચાલે છે એ જગાએ અસલ ઘણાં દેવાલયો હતાં.

ભીમચોર—સુરતથી સુમારે સાત ગાદી દુર ભીમચોર છે ત્યાં હરમાનનું મંદીર દરીયામાં છે. અસાડ મહીનામાં જાણી લોક ત્યાં જાય છે. ગાડીચોડાના શે.ખી સરત રમ નારા શ્રાવણ માસમાં તેલલી લાખી સરત દોડાવે છે. શ્રાવણ માસ અને આશુદ્ધ ચઉદસ ઉપર ત્યાં સારો મજો ભરાય છે. એ ગામ સચ્ચાનતા નવાખ સાહેબને તાએ કહેવાય છે.

રોકડીયા હરમાન - સગરામપરામાં છે. ત્યાં ધામધુમ અને માનતા સારી ચાલે છે.

ધુળીયા મહાદેવ - સુરતથી ત્રણ ગાઉને સુમારે એક ધુળીયા ગાહાદેવનું શીવાલય છે. ઉધના ગામ પણ નવાખી કહેવાય છે.

સદાવ્રત - કુણ્ઝીનું સદાવ્રત પોલ જગાભાઈ ભાઈચંદ માંખણીયા ચલાવે છે. કામ બહુ પ્રમાણીકષણે ચાલે છે.

ખાખીખાવાનું મંદીર - કતાર ગામના દરવાજા પાસે ખાખી બળદેવ ખાવાનું મંદીર અને જગા છે. ત્યાં એક વાવ ખાવાને નામ આપાય છે બંગલો ખાવાજીને ધરમપોરના રાજાએ બંધાવી આપ્યો છે. વાવ દશા દેશવાળે પોતાની છોકરી કણ્ણખાઈ પાછળ બંધાવેલી. ખાવાજી ખીમાર થયા અને તેમના ચેલા જત્રા કરવાને ગયા એવામાં ખાવાજીનો દેહ પડ્યો. જગા એક સતસંગીને સોંપી કે મારો ચેલો આવે તેને હવાલે કરવી. સતસંગીએ તે ચેલો ન આવવાથી રવામીનારાયણના મંદીરમાં આપી. જગા ફરતો કોઠ કરવામાં આવ્યો અને વાવનો કબજો થયો. એટલેમાં ખાવાજી આવ્યા તેમને જગા ન મળી લાચાર થઈ બહાર રહ્યા. દાવો કરવાની પેરવી ચાલી પણ ખાવાજી પાસે ધન ક્યાંથી? વાવનો કબજો થવાથી કેટલાક ગામ લોકે સારવજીતીક ઠરાવા દાવો કીધો, ખાવાજીને સુરતના વકીલ કેવળરામ, રાયજી, કાળાભાઈ, પેલાભાઈ, માણિકલાલ વગેરે વકીલોએ મફત સલાહ આપી અને કામ ચલાવ્યું ખાવાજીનો હક સાંપી ત થયો અને રા. રા. મુકેંદરાય મણીરાયજીના વારામાં હુકમનામું થયું કે રવામીનારાયણના મંદીર તરફથી દીવાલ બાંધતાં જે ખરચ થયો છે તે આપે અને જગા કબજો લે. ખાવાજી ધન ક્યાંથી લાવે? જજ કોરટમાં અપીલ થ.

મહેરખાન ખરડવુંડ સાહેબની ગાડી આગળ ખાવાજીએ યોડી દાદ માંગી. સાહેબે દયા કરી ખરચ માટે પાકી તપાસ કરી હુકમ કીધો કે સ્વામીનારાયણવાળા પોતાની દીવાલ ઉઠાવી લે અને ખાવાની જેવી વાડ હતી તેવી વાડ કરી કે ખજાને આપે. આ ઠરાવ સામે હાઈ કોર્ટમાં અપીલ થઈ, ખરવાજીને રા. રા. ગોડળદાસ કાદાનદાસ અને સર્વજવાસી રા. રા. ધીરજલાલ વકીલે મદદ કરી મફત કામ ચલાવ્યું ને જીમાજડજનો ફેંસલો કાયમ રહ્યો. પુલનેંચ મુધી અપીલ ચાલી પણ છેવટે ખાવાજીનાં લાભનું હુકમનામું બાદ હાલ રહ્યું અને સ્વામીનારાયણવાળાને એ જગા ખાખી ખાવાને સોંપવી પડી. એ જગા સારી વખાણવા અને એ ઘડી વિરામ લેવા લાયક છે. એ જગાનો જીરણોષ્ટર ખાવા લક્ષમણદાસજીએ કરાવ્યો છે. તેમાં પટેલ જેલા ભાઈએ ચુનો આપી તથા બીખા માદીએ પોતે અને ખીજી તરફથી સારી મદદ કરી છે. તે વખાણવા લાયક કામ શીકું છે.

બેચરાજી—નાની માદી બેચરાજી માતાના મંદીરે રવીવારે ઘણા લોક દરરોને જાય છે. માતા સારી ચાલે છે. અમર મહીનાની શોભા વખાણવા લાયક થાય છે.

છેલી વીનંતી.

ડાકોર ખાતે હજી તપોદન સેવકો જમાડવા બાકી રહ્યા છે, તે હવે પછી જમાડવામાં આવશે. આશા છે કે પાંચભાઈ મરાઈવાળા, તથા જગાભાઈ ભગવાનદાસ તથા માતીરામ નંદલાલ વગેરેની રકમ આવવી રહી છે તથા સારી મદદ થશે, અને ખીજા શુભજીએ પણ પોતાના હાથ લંબાવી સારી મદદ કરવાને ચુકશે નહીં. સુરતના

(૧૧૫)

બીજાણે રાજ કાકોરને લાડ બડાવી સેવા કરે છે તેમાં
આખા રાહોરનું કલ્યાણ છે.

લાવણી.

અધખીચ મોહાબત તોડી—એ રાહ.

સુરતને લાગી છે લેલી,
જોઈ દયા ન્યાય દીલદારી, ખાહાદુર છખી અલખેલી. ૧
સુલકી કામો બહુ સારાં, ન્યાયે નહી કંઈ કાચું;
દીન દાન કરી વરતાવે, સુરતનું મન રાચું;
તાપી કાંકાના ભટજી, દે આશીશ મન મહેલી.
જોઈ દયા દાન દીલદારી, ખાહાદુર છખી અલખેલી. ૨
વીક્ષા હુન્નરના કામો, પાછળ બહુ દીલ લાગે;
સંકટ ગરીબોપર આવે, મદદે સહુની આગે;
કાંઈ આગ રેલને ટાંણે, થઈ પડો ગરીબ બેલી;
જોઈ દયા ન્યાય દીલદારી, ખાહાદુર છખી અલખેલી. ૩
સહુ અદના આલા સરખા, નહી માન પાન ગમતાં;
જશ લોક ધણેરા ગામ્મે, જોઈ ન્યાય દીલ શમતાં;
સુણવંતા ધીરા વીરા, ધણું જીવે શૂર લેલી;
જોઈ દયા ન્યાય દીલદારી, ખાહાદુર છખી અલખેલી. ૪
કહે લાલભાઈ મન મહેલી, કરણી રૂડી કરતાં;
પુરોત્તમ પ્રેમે આપે, શુભ કાગ રૂડી દહતાં;
કરે અમર નામ આ જગમાં, કીરતી જાતી મહેલી;
જોઈ દયા ન્યાય દીલદારી, ખાહાદુર છખી અલખેલી.

સુરતની રેલ.

તા. ૨૧ જુલાઈ સ. ૧૮૯૪ અસાડ વદ ૩ ૧૯૫૦ શનીવાર.

લાવણી.

જે બરી નીંદમ સોઈ કીસનને લુટી—એ રાહ.

(૧૧૬)

ચેતો ચેતો ચતુર નર જગો. નીંદ દ્યો મહેલી;
ચડયું તાપી માતામાં પુર, રેલ આવી રેલી;
સહ મુણી બન્યા બેમાન, કાણુ હવે બેલી. ચે. ૧

આળ્યા તાર ઉપર તો તાર, હવે કેમ થાયે;
ગરીબા મુકી ધર બાળ, હવે ક્યાં જાયે;
જમ દોડે સરતના અન્ન, રેલ તેમ રેલી. ચે. ૨

પાણી પેઠું પુરજેરા, હોંસ ગયા ઉડી;
વરીઆવી ભાગજે, કરવા માંડી હોડી;
ચકલાની નાજની ચમકી, બની ગઈ પેત્રી. ચે. ૩

સહ કરે આથ દીલમાંછી, મદદ કરે લેલી;
થયો હુકમ મદદનો ખારા, હોડી દીધી મહેલી;
થઈ લાલભાઈ જુથ મહેર, કાળ દીધો ટેકી. ચે. ૪

લાવણી.

રાગ તીલાનો, ભદરકાળીની લાવણીની રાહ.
સમૃદ્ધ પરાની ખાડી, તેમાં હોંડી કરવા માંડી;
રેલ આવી છે અગાડી, ટુંકી ચોકી શેરી;
ખારડી શેરી, મસીદ શેરી, દાનલવાડને પણુ પેરી;
રાણીતલાવ ચાલ્યું રેલી, ચાલી કીકીયારી. ૧

મારવાડી શેરી રેલી, કાંસકીવાડને ના મહેલી;
ગોળ ચકલો ચાલી ટેલી, બધે બુમ ચાલી;
રેલવે શેડમાં પણુ રેલ, બેગમપરે દોડ મહેલ;
ગોપીપરે દોડી રેલ, ખાડી ભરી કાહાડી. ૨

સાહેબ લેલીની ચલાકી, ખારાકીની તજવીજ રાખી;
ઝાટી પ્રસકુલ આવી નાંખી, લોટો બેઠા કરી;
દાના એદલત તલાકી, ખાવા આપે હેતજ રાખી
દેઘ ધીરજ સહુને આખી, મહેર કરી ખાસી. ૩

દારાશાહ માણસપરે, બેઠા પ્રસપીટલમાં ટેક

ગરીબડાની કરવા વેઠ, જીએ પક્ષીહારી;
 પાદરી સાહેબ જરવીસ નામ, મીથનસ્કુલે કરી મુકામ;
 અનાથાને દે વીસરામ હામ, દયાને દીલ ધારી. ૪
 સેલણી જોવાને રેલ, ચાલ્યા જોડી ગાડી બેલ;
 કોઈ જીએ ચાલતાં માજ, જાણે રેઝ ઉભા;
 કહે લાલભાઈ ધન્ય લેલી, તારી ઉનારતા અલબેલી;
 ખાલો જયશંકર જય કરશે. રાખા ધીરજ સારી. ૫
 તાપી નદી તીરનાં ગાંમ, રેલાયાં છે હામ હામ;
 પડયાં ધરો શેહેરને ગામ, ધમ છે ખુવારી;
 કરવી જોઈએ મદદ સારી, ખાલી રેલ ફંડની ખારી;
 કરવી નવીન ફંડ તયારી પ્રમુખ મેહેર કરે. ૬

રાજા રણછોડની લાવણી.

ચાલો જઈએ દરશણ કરવા—એ રાહ.

સુંદર છબી રણછોડરાયની, ચાલો નીરખીએ ધ્યાન ધરી;
 ભલે પધારયા ડોકોર ગામ, યુર્જર દેવપર દયાકરી. ૧
 ધનધન ખોડાણાને કહીએ, ઠઠ દ્વારીકા જઈ લાવ્યા;
 તુલસી ચડાવી છોગાળાને, ભારી કટ કરી ચીઝાવ્યા. ૨
 ધનધન ભાએગ ગંગાખાધનું, સેવ્યા પ્રીતે વનમાળી;
 ગુગળી લાભાયા સોને પાણ, સવા વાલની નમી વાળી. ૩
 સેવક એડાવાળ તપોદન, શ્રીગોડ પણ ગાવી ભળીયા;
 પાવન ક્રીધું ડાહ્યો ગામને, શ્રીકૃષ્ણ મન શામળીયા. ૪
 સેવા સારી ખરી બલીહારી, ઠાઠ બને ઠીક ગીરધારી;
 છોગાળા રણછોડરાય, શણગાર નીરખીએ ચીતધારી. ૫
 મધમગાઠ અતર મરદનનો, પંચામ્રતથી સ્નાન વીધી;
 મહી સેવકો વચ્ચે ધરાવે, અતુરાઈ તો ઠીક કીધી. ૬
 ભરજીની સુરવાલ શોખતો, અકડ પાંચ ધરી છોગાળી;
 કંડકડતું ક્રાંતખંડ બદનને, સોના બંસી કર ખાલી. ૭
 જામા જરડસીનો બહુ દીપે, પટકે મોતી લટ લળકે;

(૧૧૮)

કમરપટા કસીને ખુબ ખાંધો, હીરા લાલ નીલમ ઝળકે. ૮
કાને કુંડળ ગળે ગોપને, ભુજે ખાનુખંધ છોગાળા;
કરે પહોંચીયો જડાવ શામે, હીરા અંગુઠી રૂપાળા. ૯
હીમ કંદોરો જડા કડીએ, ધુધરીઆજો ખુબ ધમકે;
વીંચીધહાર બહુ રત્ન જડીત તે, નીરખી નેત્ર સંહુના ચમકે. ૧૦

સુવર્ણ લોડા પાએ શામે, અંગુઠા શામે સારા;
માજડીએ પાણુ જડાવ સુંદર, કચી રહી છે ચમકારા. ૧૧
કમર કઠારી દીસે કાંકડી, ઢાલ ખમ્મે ઢળતી શામે;
સમથેર જડીત મ્યાનગી ઓપતી, કર ભાલે દીલકું લોભે. ૧૨

તીલક કેસરી કીધું ભાળમાં, અતર અરગત બહુ બહેકે;
ગળે માળ હાથે કુલ ગજરા, સુંદર શાભી રહી મહેકે. ૧૩
દરપણુ દેખી ચીતકું હરખે, હરખે સહ વીહણુવ નીરખી;
છોગાજો છપીલો મુત રહીને, ખરા ભાવને લે પરખી. ૧૪

આરતી થાયે કીરતન ગાયે ભકતીભાવ દીલમાં રાખી;
આલો જઈએ દરશન કરવા, કામ કાજ પડતાનાંખી. ૧૫
છેલ છપીલા છોગાળાના, દરશનથી દુઃખ દૂર થયે;
દીન દયાળ પ્રભુપદ પામે, જન્મ મરણુ ભય ટળી જશે. ૧૬

રાવ સાખ ચીસીવર સાહેબ, હરી સેવાનો લે લ્હાવો;
હરદેરાગ અંતરભીને, ફરી દાવ ક્યાંથી આવો? ૧૭
લાડ લડાવે છોગાળાને, ભજન ભકતીમાં રહે રાચી;
રહે સલામત હરદેરામજી, પ્રભુ પાસ સહુ કહે જાચી. ૧૮

મણી જડાવ આશુપણુ રડાં, લક્ષ્મીપતીનાં રહે કબજે;
સાલદાસ પુરુષોત્તમ પ્રભુના, ગેલ એલ ભકતો સમજે. ૧૯
જય રાંકર જય કંકનાથ, ધરી હાથ ભકતજનને તારે;
પ્રભુપદ પામે ભજી છોગાજો, છે આ કળશુગનો વારો. ૨૦

બાહર ખબર.

ઠાકોર અને ઉમરેઠ

નિતિધર્મોત્તેજક પુસ્તક પ્રસારક મંડળી.

હાલને સમે નિતિ ધર્મનો બોધ બાળકોને આપવો જ જોઈએ તેથી તથા નિરાજોમાં તે માટે કોઈ બોધ ન થવાથી બાળકો અને સાધારણ સન-ના લોકોને નિતિ ધર્મનો બોધ થાય અને વાંચવાને મન થાય તેવા નાહાનું ગોપાનીયાં પ્રસંગો પાત કહાડાનાં નિચાર છે. પ્રથમ અંક આપની માણે-દારી પુત્રને કાઢવામાં આવશે, અને તે ચોપાનીયું માત્ર એક પાત્ર અને નિરાજોના ઉપર નાગ રાખાદાર બાળકમાં મકત વહેંચી તેનો ફેવાનો કરવાની ધારણા રાખવામાં આવી છે આના ઉદાર ક્રમમાં પ્રજના આશરણી ખાસ મદદની નર્સ પર ન માટે જે ધાર્મિકતા, આત્મામાંથી નીકળતા અર્થે ખરેખર માટે મદદ કરવેની આશ્ચર્ય રાખતા હોય તેમણે કહેવું અને ઉમરેઠ ખાતે દરબાર પત્રીકાના મેનેજરને મળવું નાગરોપજ સખા, ચણી મદદની પહેંચ ચોપાનીયામાં પ્રગટ કરવામાં આવશે અને દર વરસને હિસાબ દેલા ગોપાનીયામાં છાપી પ્રજની બધા માટે બાહાર પાડવામાં આવશે. ઉદા. કે કે પ્રજ તરફથી એ ખાતાની શુભ ધારણા પાર પાડવામાં યોગ્ય મદદ મળશે.

ઠાકોરનો બોમીદી નીચેને ઠેકાણેથી મળશે.

અમદાવાદ—હિનેચ્છુ પ્રેસમાંથી. નડીયાદ—મી. ત્રીકમલાલના યુક દીપોમાંથી. ઉમરેઠ—દેવે મગનલાલ મુળજી પાસેથી. ઠાકોર—દરબાર પત્રીકા એક્પ્રેસમાંથી.

સુરત—સમંદરપરામાં શ્રી લાલદાસ પરસોતમ તથા પા. કાળીદાસ ફકીરચંદ તથા રા. મંછારામ ગીરધરલાલ તથા ઠકર. નારણદાસ નરોત્તમદાસને ત્યાંથી મળશે.

મુંબઈ—મહેતા રામચંદ્ર પ્રાણચંદર પાસેથી તથા તમામ બાહર પ્રકાશકોની કુમનેથી મળશે.

